

s é d

2017. nyár

séd

Veszprémi kritikai lap

2017. nyár

Megjelenik évente négyszer

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János, Gopcsa Katalin, Ladányi István, Perlaki Claudia

E szám szerkesztői:

Géczy János, Ladányi István

Szerkesztőségi titkár:

Pintér Viktória

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Fotó: Gáspár Gábor

Felelős kiadó: Horváth Géza dékán
Kiadja a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kara
Levelezési cím: Séd folyóirat, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet, Egyetem u. 10., 8200 Veszprém
E-mail: seed.veszpreem@gmail.com
http://sziveriintezet.mftk.uni-pannon.hu

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI

Ágel Zita Krisztina *egyetemi hallgató*

Asztalos István *középiskolai tanár*

Balla Anett *egyetemi hallgató*

Bartuc Gabriella *szinkritikus, újságíró*

Bíró-Balogh Tamás *irodalomtörténész*

Brassai Zoltán *irodalomtörténész*

Brunner Attila *művészettörténész*

Darabos Petra *egyetemi hallgató*

Erdő Rebeka *művészettörténész*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Fűzfa Balázs *irodalomtörténész*

Gáspár Gábor *fotóriporter*

Géczy János *író, lapunk szerkesztője*

Gopcsa Katalin *művészettörténész, lapunk szerkesztője*

Gózon Ákos *tudományos és kulturális újságíró*

Imre Frigyesné *nyugdíjas középiskolai tanár,*

a Bruszniai Alapítvány elnöke

Jakab Krisztina *egyetemi hallgató*

Keszte Bálint *egyetemi hallgató*

Kilián László *író, publicista, szerkesztő, a Művészetek*

Háza igazgatóhelyettese

Király Viktor *tanár, esztéta*

Kovács Attila *zongorista, zeneszerző*

Ladányi István *irodalomtörténész, író, lapunk*

szerkesztője

Luzsicza Lajos Árpád *grafikusművész*

M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos, zenekutató*

Márton László *regény- és drámaíró*

Mayer Liza *egyetemi hallgató*

Mihalovicsné Lengyel Alojzia *ny. egyetemi docens*

Mórocz Anikó *újságíró*

Orcsik Roland *író, szerkesztő*

Órsi Ágnes *újságíró*

Papp Sándor *professor emeritus*

Pinczehelyi Sándor *képzőművész*

Pintér Viktória *a Sziveri János Intézet munkatársa*

Poór Ferenc *helytörténeti kutató*

Rainer Pál *régész*

Rostetter Szilveszter *orgonaművész*

Rostetterné Nagy Rita *karvezető, zenetanár*

Rugli Adrienn *egyetemi hallgató*

Schreiber Márta *könyvtáros*

Sipos Csaba *ütőtanár, kántor*

Slemmer Bence Manó *egyetemi hallgató*

Somfai Balázs *ny. levéltáros*

Somogyvári Lajos *neveléstörténész*

Sörös Zsolt *experimentális zeneszerző*

Szabó Luca *a Lovassy László Gimnázium tanulója*

Tokos Bianka *irodalmár*

Zalavári Eszter *a Veszprém Televízió szerkesztő-*

műsorvezetője

Zongor Gábor *önkormányzati szakértő*

Tartalom

- Rainer Pál
A horvátok ma is büszkéek rá. És mi, magyarok?
Beriszló Péter püspök, horvát bán sírköve a veszprémi székesegyházban
- Brunner Attila
Funkciók és műemlékek
8 Bartuc Gabriella
Űres szoba
A László Károly Gyűjtemény elköltöztetése. A gyűjtemény finisszája. Művészetek Háza – Dubniczay-ház, 2016. április
- Mórocz Anikó
Nincs itt semmi látnivaló?
- Erdő Rebeka
Párbeszéd
Keresztmetszet. Osztrák és magyar művészek a Vass László Gyűjteményből. Bécs, Collegium Hungaricum, 2017. április 21. – május 31.
- Orcsik Roland
Koszorús koszversek
Laudáció Sopotnik Zoltán Sziveri János-díjához, Sziveri-napok, a Sziveri János-díj átadóünnepsége, Veszprém, Dubniczay-palota, 2017. április 10.
- Ladányi István
Mi volt a legszebb?
Sziveri-versmaraton, Sziveri-napok, Veszprém, Hangvilla, 2017. április 11.
- Imre Frigyesné
Évfordulóra készülve
Bruszniai-konferencia. Pannon Egyetem, Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017. március 28.
- Papp Sándor
Az igazán fontos kérdésekről csak mesélni lehet
A mesterséges intelligencia. Beszélgetés Csányi Vilmos etológussal. Beszélgetőtárs: Géczy János. Éjszakai Egyetem a Pannon Egyetem MFTK Filozófia, Történettudomány és Antropológia Intézete és az Eötvös Károly Megyei Könyvtár szervezésében. Veszprém, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy Terem, 2017. március 30.
- Ágel Zita Krisztina
Kutyológus
- Géczy János
A könyves nő
Somogyi Árpád: *Nő könyvvel.* 1961, szobor, Veszprém, a Pannon Egyetem központi épülete előtti tér
- Mayer Lisa
Párbajra hív
Párbaj. Vojnich Erzsébet festőművész kiállítása. Dubniczay-palota, Veszprém. 2017. május 13. – 2017. július 1.
- Pintér Viktória
Vásznak holtponton
- Luzsicza Lajos Árpád
Fény és árnyék
Kovács Endre: *Hit és látás – A lassú nézés.* Prágai Magyar Intézet. 2016. október 8. – 2016. november 17. A kiállítást a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége és a prágai Magyar Intézet rendezte. A kiállítást Luzsicza Lajos Árpád képzőművész nyitotta meg 2016. október 8-án
- Rugli Adrienn
Emlékidezés Inotán
Inota szimpózium – in memoriam Hamvas Béla '120. A Magyar Művészeti Akadémia programja. Várpalota, Inotai Höerömmű, Béke Művelődési Ház, 2017. március 23.

- Darabos Petra
Se vers, se színház
Pokolbéli világnéző Faludy Györggyel. Szerkesztő, rendező és előadó Turek Miklós. Dikció-akció Turek Miklóssal. Beszélgetőtársa: Sirató Ildikó. Veszprém, Pannon Egyetem, E-kamara, 2017. február 22.
- Bíró-Balogh Tamás
Szegeden A Bunkerrajzoló
Géczy János: A Bunkerrajzoló. Likó Marcell-életműrekonstrukció című kötetének szegedi bemutatója. A Pannon Várszínház *A Bunkerrajzoló* című előadásának szegedi bemutatója. Szegedi Nemzeti Színház, 2017. május 23.
- Jakab Krisztina, Balla Anett
Tizennégy soros titkok
Shakespeare-nap az MFTK Angol-Amerikai Intézete és az Irodalom- és Kultúratudományi Intézet Színháztudományi Tanszéke szervezésében. Pannon Egyetem, E-kamara, 2017. március 24.
- Ágel Zita Krisztina
Író, aki megmaradt nőnek
Vathy Zsuzsa- emlékest. A Pannon Egyetem Kultúraszervező Csoportjának a Veszprém Megyei Irodalomtörténeti Társasággal közös programja. Moderátor: Battyányi-Nagy Annamária. Veszprém, Pannon Egyetem, B épület, konferenciaközpont, 2017. május 10.
- Rostetterné Nagy Rita
Születésnap koncert
- Farkasné Molnár Csilla
Moziélmény a lombok alatt
Gizella-napok 2017. Szabadtéri filmvetítések a Színházkertben május 9–13-ig. Szervező: Veszprémi Programiroda Kft.
- Sörös Zsolt
Spirituális hasítódás
Sós Gergő *Monoton/Monokrom cím kiállítása.* Veszprém, Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Magtár, 2017. március 10. – május 30.
- Bartuc Gabriella
Human error
A Tánc Fesztiválja. XIX. Országos Kortárs Összművészeti Találkozó. Veszprém, Pannon Várszínház, Hangvilla; Veszprémi Petőfi Színház, Játékszín, 2017. május 24–28.
- Esterházy Péter (1950–2016) bejegyzése a Pannon Egyetem MFTK Magyar Irodalomtudományi Tanszékének emlékkönyvében**

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta Veszprém, Egyetem utca 10.,
 - Pannon Egyetem MFTK Veszprém, Vár utca 39.,
- Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Polgármesteri Hivatala Veszprém, Óváros tér 1.,
 - Hangvilla Veszprém, Bruszniai Árpád u. 2.,
- Utas és Holdvilág Antikvárium Veszprém, Szabadság tér 13.,
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém, Komakút tér 3.,
 - Művészetek Háza Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ Veszprém, Táboraállítás park 1.,
- Szaléziánium – Érsekségi Turisztikai Központ Veszprém, Vár utca 31.

A SÉD 2017. ősz megjelenésének időpontja: 2017. szeptember

- 28 Keszte Bálint
Kortársak lámpafényben
Olvásólámpa Háty Jánossal. 2017. február 16. *Olvásólámpa Karafiáth Orsolyával.* 2017. március 2. Veszprém, Művészetek Háza, Dubniczay-palota.
- 29 Pintér Viktória
Irodalom, Tito, kvantumfizika
Olvásólámpa Bozsik Péterrel. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2017. március 23.
- 30 Brassai Zoltán
Hogyan válik a kép szöveggé?
„5 órai tea” – könyvklub Szilasi Lászlóval. Beszélgetőtársa Pintér Viktória. Veszprém, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2017. március 10.
- 32 M. Tóth Antal
A Nemzeti Filharmonikus Zenekar Veszprémben
A Filharmónia Magyarország harmadik bérleti estje. Veszprém, Hangvilla, 2017. március 31.
- 33 Kovács Attila
Erkel, Liszt és Kodály
Bogányi Gergely és a Győri Filharmonikus Zenekar koncertje a Hangvillában. Veszprém, 2017. április 26.
- 34 Rostetter Szilveszter
20 tonna Chopin
Hegedűs Endre Chopin-estje, Veszprém, Hangvilla, 2017. március 10.
- 35 Király Viktor
Ami a háború helyett van
Szeretföld. Rendezte: Buvári Tamás. Bemutató: Veszprém, 2017. február 14.
- 35 Kovács Attila
Michel Legrand daloskönyve
Malek Andrea, a Trio Midnight, Roby Lakatos és a Mendelssohn Kamarazenekar koncertje a Hangvillában. Veszprém, 2017. február 26.
- 36 Rostetter Szilveszter
Kodály 50
Kodály után 50 évvel. Veszprém Város Vegyeskarának és barátai körének hangversenye, Veszprém, Hangvilla, 2017. április 2.
- 37 Sipos Csaba
Bach 332
Rostetter Szilveszter Bach születésnap koncertje. Veszprém, Evangélikus templom, 2017. március 21.
- 37 Schreiber Márta
Tündérország vagy Vadvilág?
Koncz Zsuzsa: *Vadvilág.* Lemezbemutató koncert, Veszprém, Hangvilla, 2017. március 27.
- 38 Somfai Balázs
A veszprémi Tűztoronyba' kilencet ütött az óra
Katonadalok az első világháborúból. CD, Veszprém, 2015.
- 39 Slemmer Bence Manó
A jövő a múlttal kezdődik
Punkfesztivál az egyéves Szigonyban
- 40 Zalavári Eszter
Találkozások
Gyökerek és szárnyak. Beszélgetéssorozat a 100 éves Csermák Antal Zeneiskola egykori növendékeivel. Vendégek: Albert Fruzsina szociológus és Kovács Attila zeneszerző, beszélgetőpartnerük Zalavári Eszter, a Veszprém Televízió szerkesztő-műsorvezetője. Csermák Antal Zeneiskola, 2017. március 6.
- 40 Pinczehelyi Sándor
(Cs)úsztatások
Táncos György festőművész kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Várgaléria, 2017. március 4. Pinczehelyi Sándor megnyitója
- 41 Fűzfa Balázs
Mélységes villanások
Arany 200 – Arany János balladái Udvardi Erzsébet képi megjelenítésében. Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 2017. március 31. – 2017. június 25.
- 42 Őrsi Ágnes
Hölgyek, sorsok, alkotók
Zsivajgás gyermekeknek; Bakony alján – Balaton felett – női alkotók képzőművészeti kiállítása. A Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület programjai. Gizella-napok, Veszprém, Hangvilla, 2017. május 7.
- 42 Tokos Bianka
Jól irányzott kérdések
Szávai Dorottya: Egyenes labirintus. Komparatistikai tanulmányok. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. (Vniversitas Pannonica 34.)
- 43 Mihalovicsné Lengyel Alojzia
Hornig püspök ajándéka
Veszprém múltja és jelene. Felajánlja Bátor Hornig Károly, Veszprém, 1912. Szemle Könyvek, Veszprémi Szemle Városházai Alapítvány, Veszprém, 2016. Sorozatszerkesztő Csiszár Miklós
- 44 Somogyvári Lajos
Alma a körtefán
Langerné Buchwald Judit könyvbemutatója, Pannon Egyetem MFTK Neveléstudományi Intézet, 2017. május 18. Langerné Buchwald Judit: *Alternatív pedagógiai tanulmányok.* Kiadja Dr. Györéné Losoncz Andrea, Celldömölk, 2017.
- 44 Zongor Gábor
Huszonhatodik év
Comitatus Önkormányzati Szemle – évforduló és konferencia. Veszprém, Városháza, 2016. december 9.
- 45 Kilián László
Az újraolvasók dicsérete
A nyugati gondolkodás hézagai. Kabdebó Lóránt előadása. A tudomány kultúrája – A Pannon Egyetem MFTK Irodalom- és Kultúratudományi Intézete, valamint az MTA Veszprémi Területi Bizottsága Irodalomtudományi Munkabizottsága előadás-sorozata. Veszprém, 2017. április 27.
- 46 Farkasné Molnár Csilla
Újabb tornyok iránt
Költészet napi est Tungli M. Klára író, költő műveiből. TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad. Szerkesztette és rendezte: Rábai Zsanett, bevezető előadás: Fenyvesi Ottó, zenei közreműködő: Lohonyai Zoltán. Veszprém, Agóra VVMK, 2017. április 12.
- 47 Poór Ferenc
Sej, szellők
Veszprémi Tavaszi Fesztivál: Ivancsics Ilona és Színésztársai a Hangvillában, 2017. március 18.
- 47 Ladányi István
A tavaszidő dicsérete
Kátai Zoltán énekmondó koncertje. Gizella-napok, Várkapu, Veszprém, 2017. május 13.
- 48 Gopcsa Katalin
Kaleidoszkóp és album
A Veszprémi Kaleidoszkóp sorozat 4. kötete
- 50 Gózon Ákos
A hely választotta emberek
Múltbeteintő; Ismerem a városom? Visszatekintő recenzió a 30 éves Veszprém Televízió két helytörténeti vállalkozásáról
- 51 Asztalos István
(Nagyon) rendhagyó történelemóra
Sebő József: *Háború vagy béke Veszprémben?* Dokumentumjáték. Rendezte: Oberfrank Pál. Veszprémi Petőfi Színház, bemutató: 2017. április 22.
- 52 Márton László
Honnan? Hová? Miért?
Tömörny Péter: *Európa, édes hazám.* Székesfehérvár, Vörösmarty Színház, bemutató: 2017. április 7.
- 53 Szabó Luca
Sok hűhó semmiért
Shakespeare: *Sok hűhó semmiért.* Rendező: Lendvai Zoltán. Veszprémi Petőfi Színház, 2017. április 21.
- 54 Pintér Viktória
Idő kell
Szívsebész. Veszprémi Egyetemi Színpad. E-kamara, Pannon Egyetem, 2017. április 25. Szereplők: Panyi Gergő, Keszte Bálint. Rendezte: Hornok Máté. Rendezőasszisztens: Darabos Petra

Tartalomjegyzékünk a hátsó belső borítón folytatódik.

Kábelfektetési munkák során, 1972 őszén került elő egy faragott kőcímer hiányos és több darabra törött töredéke a veszprémi várban, a Vár (akkor Tolbuhin) utca 37-es Dravec-z-féle kanonoki ház előtt, a kapu északi szélétől egy méterre keletre, 140–150 cm-es mélységből. A reneszánsz címertöredék egy úgynevezett lófej alakú, hasított címerpajzs részletét mutatja, a heraldikai bal oldalon két, hegyével felfelé álló, egymást átlósan keresztező egyenes karddal, a két penge között ötszirmú rózsával, a heraldikai jobb oldalon harántpólyák töredéke maradt meg. A pajzs felett pedig püspöki süveg szalagjának részlete látható. Valószínűnek látszott tehát, hogy a 15–16. század fordulója valamely veszprémi püspökének sírkövéhez tartozhatott az egykor feltehetően a közeli székesegyházban elhelyezett kőemlék. A címer azonosítását, személyhez kötését Nagybakay Péter néprajzkutató végezte el, aki, intenzíven foglalkozván céhes heraldikával, a címertan területén is otthonosan mozgott. Miután sorra vette és tanulmányozta a korszak számításba jöhető veszprémi főpapjainak élettörténetét és címereit, az 1512–1520 között veszprémi püspöki tisztet betöltő Beriszló Péter sírköveként határozta meg a kőemléket.

A horvátok ma is büszkéek rá. És mi, magyarok?

Beriszló Péter püspök, horvát bán sírköve a veszprémi székesegyházban

Séd, 2015. tél, 2. old.

Beriszló (a korabeli írott forrásokban Beryzlo) Péter 1475-ben született patricius családból az akkor velencei uralom alatt álló dalmáciai Splitben. A humanista műveltséget szerzett ifjú egyházi pályára lépett. Egyetemjárásáról, tudományos fokozat megszerzéséről (kortársainak egy részétől eltérően) esetében nem tudunk. Hájszentlőrinci prépost (1500), kalocsai kanonok (1501), 1502-től királyi titkár II. Ulászló király budai udvarában. Titkári munkája során a nagy hatalmú Bakócz Tamás esztergomi érsek irányvonalát képviselte. Tagja volt a királyi tanácsnak, és részt vett a királyi kancellária munkájában. Több ízben kapott követi megbízásokat, tárgyalt a Szentszékkal, Miksa császárral, Velencével, és Lengyelországban is megfordult. Itthon is fontos ügyekben járt el. A váci püspökkel együtt őt küldte ki a király például a pozsonyiaknak főispánjukkal, Sárkány Ambrossal támadt viszályuk elsimítására. Befolyása egyre növekedett. 1507 táján megkapta a székesfehérvári prépostságot, házat vásárolt a fővárosban. (Ennek az épületnek lehetett a tartozéka az a nevével (PETRVS BERYZL...) ellátott reneszánsz ajtókeret-szemöldök-kő-töredék, amelyet 1956-os előkerülése óta a Budapesti Történeti Múzeum őriz.)

1511-től választott, majd rövidesen a pápától is megerősített veszprémi püspök. Megkapta a pornói apátságot is. 1513-tól Horvátország és Szlavónia bánja, zenggi kapitány, a Szent János lovagrend aurániai (vránai) perjele, végül jajcai bán (utóbbi tisztsége miatt szerepel sírkövének feliratában a bosnyák báni cím). Továbbá mindezen tisztségei mellett királyi kincstartó is. A bánságoknak a kincstartósággal való összekapcsolásával már Mátyás király is próbálkozott. Ilyen módon ugyanis az ország déli végvidékének török elleni megvédésére hivatott zászlósúr könnyebben rendelkezhetett az ország anyagi bevételeivel.

A Délvidék védelme miatt gyakran volt távol a királyi udvartól és püspöki székvárosától is. Rendszerint a határ közeli Bihács várában tartózkodott, hogy a török betöréseket időben megakadályozhassa. Serege zsoldosokból és familiárisaiból (nemesi szolgálóiból) állott. A szlavóniai és horvát katonák mellett magyar vitézei is voltak. Feltehetően püspöki familiárisai közül került ki püspöki csapatainak parancsnoka (*armiductor exercitus*), Hathalmi Lázár is, aki nagy valószínűséggel azonos (vagy esetleg apja) a Veszprém megyei Hathalom (Bakonytamási határban volt, elpusztult középkori falu) 1531-es adólajstromában is szereplő azonos nevű birtokosával. Szintén Veszprém megyei vitéze lehetett Ányos Péter, a Fajszon, Vámoson és Nagyesztergáron birtokos, még az újkorban is létező nemesi család tagja. Szabatkay Mihály vitézi éneke szerint a bán huszárai egyenesen „mynd magyarol zolnak”.

Már báni működése elején, 1513. augusztus 15-én nagy győzelmet aratott Dubica mellett a törökökön. Később saját természetes fia is az oldalán küzdve esett el egy 1515-ös török elleni összecsapáskor. Miután 1493-ban feloszlatták a fekete sereget, Mátyás parancsnokai pedig lassan kiöregedtek, elhaltak (Kinizsi Pál 1494-ben, Zápolyai István 1499-ben), a Délvidéken egymást érték a török betörések, és az Ulászló-korszak további éveiben nem igazán

akadt, aki eredményesen szembeszállt volna velük. Ezért a kortársak túlradó örömmel ünnepelték a püspök bán diadalát. Pénzt és katonai segítyt azonban csak alig-alig bocsátottak a rendelkezésére. A főúri és a köznemesi párt jobbára csak az egymás elleni csatározásaival foglalkozott. A szlávön rendek például azzal a kijelentéssel, hogy nem kötelesek a Száván túl hadakozni, nem akartak áldozni Horvátország védelmére. Zágráb városa is tiltakozott, amikor a bán a török elleni hadjárat érdekében adót vetett ki rájuk, holott ugyanakkor a királytól rendeletet eszközölt ki a város kiváltságainak védelmére. De a császártól (tőle 4000 stájer és karintiai gyalogost és néhány száz nehézlovast kért) és a pápától is csak szép szavakat kapott. Igaz, a pápa szentelt kardot és aranyos díszsisakot küldött neki kitüntetésképen. Így Beriszló évekig leginkább báni és saját (főleg püspöki) javaiból és gyenge királyi fizetéséből igyekezett fizetni katonáit és szervezni a végek védelmét. Kubinyi András kutatásai alapján a bánnak hároméves hivatala alatt 39 000 forintot kellett volna kapnia, de valóságos jövedelme ebben az időben csak 16 319 forintot és 63 denárt tett ki. Kincstartóként neki sem sikerült „egyesbe hoznia” az ország zilált pénzügyeit.

Beriszló idővel ellentétbe került Bakócz primással és Perényi Imre nádorral is. II. Ulászló halálakor ellenségei összefogtak ellene, és elérték, hogy megfosszák kincstartóságától és a jajcai bánságtól. Ezért Bakóczékkal szemben a nemzeti Zápolyai-párthoz csatlakozott. Különös helyzet állt elő. A külpolitikában Habsburg-barát bán (tőlük remélt segítséget a török ellen) a Habsburgok hazai ellentáborához pártolt.

Beriszló tisztán látta, hogy Magyarország a végromlás felé tart. Bár 1520. május 21-én Korenicánál újabb győzelmet aratott a török felett, az ellenség üldözése közben hősi halált halt. A következő évben elesett Nándorfehérvár (Belgrád), pár év múlva bekövetkezett a mohácsi katasztrófa, és kezdetét vette a török hódoltság kora.

A püspök holttestét Bihács várába, majd székhelyére hozták. Közeli rokona (unokatestvére?, unokaöccse?) egyúttal püspöki helynöke, az a Statileo János veszprémi kanonok, felsőörsi prépost (utóbb 1536–1542 között erdélyi püspök) készítette el síremlékét (az 1525. évi káptalani bortizedből 100 köből bort kapott ezen célra), aki, miután úgy látta, a Nyugat nem segíti meg Magyarországot, idővel a törökkel való megegyezés szószólója lett.

Jóllehet Beriszló Péter, országos gondjai miatt csak keveset törődhetett egyházmegyéjével, 1515-ben egyházmegyei zsinatot tartatott. Ezen a zsinaton rendelték el hazánkban először a veszprémi egyházmegyében az anyakönyvvezetést. A Szentszéknél szóba került bíborosi kinevezése is, ám ez végül nem történt meg.

A Bakonyi (napjainkban Laczkó Dezső) Múzeumba került sírkőtöredék címerét Nagybakay Péter kutatásai alapján Koncz Pál restaurátor és Kulcsár Ágnes grafikusművész rajzban rekonstruálták, majd 1975–1976-ban Koncz Pál és Kovács János restaurátorok készítették el a sírkő kiegészítését és rekonstrukcióját. A rekonstrukció mintájául más, hasonló megoldású korabeli sírkövek (pl. Nagyvárád, Kassa, Buda stb.) szolgáltak, a sírfeliratot pedig 16. századi feljegyzésből ismertük:

„PETRO BERISZLO AERA/RV REGY PRAEFECTO/ DALMATIAE CROATIAE/ ET BOZNAE BANO OPTI/MO PRAESVLI AC OPTI/MO IMPERATORI AMOR/ SVBDITORVM STATVIT/ SINODO ANNI MDXXV” (magyarul: Beriszló Péter királyi kincstartónak, Dalmácia, Horvátország és Bosznia bánjának, a kiváló püspöknek és kiváló hadvezérnek állította az alattvalók szeretete és a káptalan az 1525. évben).

Beriszló püspök rekonstruált sírköve a veszprémi Szent Mihály püspöki székesegyház altemplomában, a déli falhoz illetve nyert elhelyezést. Talán a sírkövet magába foglaló környezet, sírkápolna(?) egyik eleme, tartozéka lehetett az a rozettás reneszánsz boltozatkazetta-töredék, amelyről a Séd 2015-ös téli számában Nagy Szabolcs régész kollégám értekezett. (A Beriszló-címerben is látható rózsza, rozetta a rokon Statileoók címeréből átvett elem. Talán ezért is kaphatott kiemelt szerepet a püspöki temetkezési hely környezetében, bár önmagában is igen kedvelt reneszánsz díszítőelem volt.) A sírkő az altemplomban napjainkban időnként helyet kapó különféle időszaki kiállítások paravánjai miatt sokszor alig-alig, sőt időnként egyáltalán nem látható.

Beriszló ma is álló trauai szülőházát 1930-ban emléktáblával jelelték meg. A trauai főtér bírósági csarnokán Meštrović horvát szobrászművész domborműve lovon ülve ábrázolja a püspök alakját. Ugyancsak ő készítette a püspök bánnak a zágrábi székesegyházban

látható bronz mellszobrát. Alakja büszkén felvállalt része a horvát nemzeti történelemnek. Ezzel szemben a magyarországi köztudatban személye jószerével teljesen ismeretlen. Holott a reneszánsz kori jellegzetességekkel jellemezhető, hibáktól sem mentes, ellentmondásos, tisztségeket halmozó, ám hazájáért serénykedő, csatában elesett püspök helye talán mégis csak beilleszthető lenne a hasonlóan a Magyar Királyságot (és nem melleleg Európát is) védelmező Hunyadi János, Tomori Pál, Szondy György, Dobó István, Losonczy István, Zrínyi Miklós és számos további vitézlő kortársuk sorába.

Rainer Pál

Témánkhoz kapcsolódó fontosabb szakirodalom:

- Szilády Áron: *Cantio Petri Berizlo*, 1515. Századok 13. 1879. 336–344.
 Fraknói Vilmos – Lukacsics József: *A Veszprémi Püspökség Római Oklevéltára I–IV. kötethez bevezetés*. Budapest, 1896–1907. IV. 232–242.
 Reiszig Ede: *A jeruzsálemi Szent János-Lovagrend Magyarországon*. I. Budapest, 1925., főleg 193–206.
 Kubinyi András: *Beriszló Péter és budai szereplése*. Budapest Régiségei 20. 1963. 125–136.
 Nagybakay Péter: *A törökverő Beriszló Péter: nyomozás egy címetöredék ügyében*. Élet és Tudomány 1975/21. (május 23.), 980–986.
 Nagybakay Péter: *Beriszló Péter veszprémi püspök címeres sírköve*. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13. 1978. 113–130.
 Kubinyi András: *A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt*. In: *Mohács*. Szerk.: Ruzsás Lajos – Szakály Ferenc. Budapest, 1986. 59–99.
 Kubinyi András: *Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén*. In: *Egyházak a változó világban*. Szerk.: Bárdos István – Beke Margit. Esztergom, 1991. 19–27.
 Kubinyi András: *A Jagelló-kori Magyarország történetének vázlatja*. Századok 128. 1994. 288–319.
 Kubinyi András: *Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526)*. In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Szerk.: Zombori István. Budapest, 1996. 119–132.
 Solymosi László: *A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai*. Budapest, 1997.
 Kubinyi András: *Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországon*. Hadtörténelmi Közlemények 113. 2000. 397–416.
 Kubinyi András: *A magyar állam és a pápaság a Jagelló uralkodók alatt (1490–1526)*. In: *A magyar kereszténység ezer éve. Hungariae Christianae Millennium*. Szerk.: Cséfalvay Pál – Maria Antonietta De Angelis. Budapest, 2001. 79–85.
 Pandula Attila: *Beriszló Péter (1475–1520). Veszprémi püspök, horvát bán, kincstartó*. In: *Veszprém reneszánsza*. Szerk.: Kilián László – Rainer Pál. Veszprém, 2008. 179., 183–197.

Funkciók és műemlékek

Egy építész valószínűleg megkövezne (vagy megtéglázná, vagy lebetonozna), ha funkciótlan épület megtervezésére kérnék föl. Az épület ugyanis nem csomagolóanyag, amibe beszusakolható egy intézmény, egy funkció, egy idea. A funkcióját veszített épület nem véletlenül volt a boldogabb napokat látott műemlékvédelem réme. Helyreállítása, állagmegóvása ugyanis semmit sem ér, ha az anyagi ráfordítással nem társul örökséggazdálkodási terv, amely az épületnek is megfelelő funkciót ad. Az üresen álló műemlék nem látogatható, nem hasznosul, értéke parlagon hever (mert bár meglepőnek tűnhet, a műemlék termelhet is), turistát nem csalogat, a társadalmi tudatba nem épül be, s ha addig nem vált a közösségi emlékezet részévé, onnan gyorsan kihullhat.

Veszprém gazdag műemlékállománya mindenképpen indokoltá tesz legalább egy felületes áttekintést a hasznosításukról. Műemlékek alatt nem csupán az állami védelem alá eső emlékeket, hanem a helyi örökségvédelmi rendelet hatálya alá esőket is értem. Ha végiglapozunk a Műemlékem.hu, mindkét kategóriát feltüntető internetes oldal veszprémi épületekre vonatkozó adatlapjain (amelyek sajnos felületes információkkal dolgoznak, és több az ismétlődés is), az ötfokozatú, szubjektív benyomásokon alapuló értékelési rendszerben a 328 objektum 44%-a kapott jelest, 39%-a kapott jót, 12%-a közepest. Négy objektum állapota katasztrofális, hat pedig bontásra került; ezek elégséges, illetve elégtelen osztályzatot kaptak. Hangsúlyozni kell, több tekintetben felületes az adatbázis, azt pedig különösen, hogy az adatlapok utoljára 2009-ben frissültek, de – némi terepbejárással – ma is kijelenthető, hogy Veszprém műemlékei alapvetően megfelelő állapotban vannak. Ezt az impressziót az is erősíti, hogy a középületek és a városközpont épületei közül elenyésző számú kapott jelesnél rosszabb (jó) osztályzatot, s a jó, illetve az annál rosszabb osztályzatok rendre a városképben elszórtan található lakóépületekre vonatkoznak.

Ezek közül a legtöbb kérdést a lakatlanná váló házak vetik fel, s mivel magántulajdonban vannak, fenntartásuk is elsősorban a tulajdonos kötelessége – lenne. Mivel a magántulajdon a kollektív emlékezetben betöltött szerepe, az emlékké nyilvánítása által közérdekűvé válik, jogosan vetődik fel a szempont, hogy a közösség hogyan járul hozzá a fenntartásához. Ebben a kérdésben a magyarországi gyakorlatban nem tudok iránymutató példáról. A hiátus a tulajdonjogi szempontokon túl tisztázatlan, elméleti jellegű kérdésekkel is összefügghet. A lakóépületek értelmezésében az építészettörténet nem mindig tud a stílus kategóriákba való soroláson kívül releváns szempontokkal szolgálni. Azért nevesítünk-e fontos emlékként egy lakóházat, mert építője, lakója a közösségben fontos személy volt, tervezője miatt-e (ha ismert), vagy mert a ház egy korábban a város jellegzetes, de mára eltűnt formai típusát képviseli? Kvalitási ez utóbbi esetben nehezen szemlélhetők a lokális vonatkozásokon túl, hacsak nem regionális összefüggésben, amely azonban a népi építészet vizsgálatától eltekintve nemigen szempont a magyar építészettörténetben. A műemléki vagy városi örökségvédelmi rendelet által védett lakóépületek „örökségésítése”, így hasznosításuk kérdése ma még megnyugtató választ nem adhat. Sokat változna a helyzet, ha a műemlék fogalmával kapcsolatban nemcsak középületek asszociációi bukkannának fel.

Kétségtelen azonban, hogy a közösség érdekei elsősorban a középületekhez fűződnek. Ezért kell ezek történetét ismernünk, az épületek egykori hasznosításának módjait s a hasznosítás következtében kialakított szerkezetet. Veszprém jeles, védett középületei a funkció szempontjából három csoportba rendezhetők. 1.) Eredeti funkciójukat őrző épületek, 2.) eredeti funkciójukat elveszített, új funkciót ellátó épületek; 3.) kihasználatlan, üres épületek.

Közösség és építészet viszonyáról leginkább az eredeti rendeltetésüknek máig megfelelő épületek tanúskodnak, s ezek között első hely illeti meg a szakrális emlékeket. Ezek egy része nem is áll védelem alatt, újak is épültek a 20. században, fennmaradásuk így hosszú időre biztosítottnak látszik (az elpusztultnak tekinthető, teljesen átépít-

tett zsinagógától eltekintve). Ugyancsak máig színházként működik Medgyaszay István e célra (is) tervezett épülete, a másik Medgyaszay-épület, a múzeum is őrzi egykori funkcióját, s a példák még tovább sorolhatók.

Az eredeti funkciójukat elveszített épületek újbóli használatba kerülését általában felújítás előzi meg, amely lehetővé teszi az új funkció beköltözését. Erre jó példa a mai Veszprém Megyei Levéltár épületé (erről a *Séd* 2016. téli számában olvashattunk, 52–53),

1. kép. Jókai u. 8.

2. kép. A Veszprémi Faipari Rt. igazgatósági épülete, Budapest út

a káptalani alapítványi hivatalé, amely városházaként született újjá vagy a Spitzer-házé, amelyből bank lett (Óváros tér 22.). A Kapuváry-ház középületből lett magántulajdonú épületté, miután története során magánpalotából már egyszer városháza lett. (Majdnem szecessziós városháza is lett belőle, de az átépítésére nem került sor, pedig terv készült rá 1912-ben). Az 1895–1896-ban kiépített vízmű egyik épületéből 2016-ben átadott víziközmű-múzeum lett. (Történetéről részletesen szól egy különösen alapos és olvasmányos könyv: Kovács Győző Gyula – Laki Pál: *Csőbe terelt források avagy Vízkérdések és válságok. A veszprémi ivóvíz-szolgáltatás és szennyvízelvezetés története*, kitekintéssel a megyére, Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Zrt., Veszprém 2016). Az egykori püspöki jószágkormányzói palota ma az Eötvös Károly Megyei Könyvtárnak ad helyet, nem messze tőle az egykori postapalota ma egészségbiztosítási pénztár székházaként működik. Több esetben megfigyelhető a kulturális funkciók felé való eltolódás: a Vár u. 7-be költözött a Vass László-gyűjtemény, és ilyen volt a Dubniczay-palota hasznosítása is a László Károly Gyűjteménnyel. (A gyűjtemény elköltözéséről lásd Bartuc Gabriella és Mórocz Anikó írását jelen számunk 6–7. oldalán. *A szerk.*)

Ehhez a folyamathoz hasonló, amikor az épületből megmaradt rekvizitum emlékművé válik: az egykori zsidó iskola Kiss István készítette, kovácsoltvas kapujára gondolok, amelyet eredeti helyén 2014-ben, Dienes Attila tervei alapján holokausz-émlékműként állították fel újra.

Az üressé vált épületek közül frekvenciált helyen áll az egykori gyermekmenhely (Hóvirág u. 1.), az iparostanonc-iskola (Óvári u. 1.) és a piarista gimnázium (Vár u. 10.), a Jókai u. 8. (lásd az 1. képet) és 1. sz. házak (utóbbinak már új teteje van), a Miklós u. 18., a Szent István u. 6., illetve a Pajta u. 2. alatti házak. Az egykori Veszprémi Faipari Rt. igazgatóságának 1921-ben épült, késő szecessziós épülete nem ilyen szerencsés: mindenhol kitakarják a városképből, felújítására várni kell, addig pedig elpusztulhat a városban egyedi, sgraffito-jellegű vakolatdekorációja. (2., 3. kép) Az épület sorsát megpecsételheti a nemrégiben benne pusztító tűzvész. Nem fog sok maradni a Rózsa és Ady Endre utcák sarkán álló, magyaros szecessziós emeletes villa festett, külső részleteiből sem. (4. kép)

Talán könnyebb azoknak az épületeknek új funkciót találni (s felújításukat erre alapozni), amelyeket eleve többfunkciósnak terveztek. Az urbánus épületek a középkor óta ilyenek: a városházákban tanácsülést és piacot tartottak, ez volt az ítélkezés színhelye is. A hatalmi ágak újkori elválasztásával párhuzamosan az épületfunkciók is specializálódtak, ez pedig egykori nyitott jellegük megváltozásával járt. A magyar középületek általában ma is zártak. A 20. század eleji, komplex urbanisztikai és rendeltetésbeli szempontokat is figyelembe vevő tervezői gyakorlat azonban fölvetett egy alternatívát: a többfunkciós jelleghez hagyományként nyúltak vissza. Ma ismét föllevenedni látszik ez a fajta épülettípus, gyakran a különböző kulturális területek összekapcsolásának szándékával. Ezt a magyar szecesszió össz-művészeti igényével létrehozott marosvásárhelyi Kultúrpalota máig érvényes példaként valósította meg már 1913-ban, de a többfunkciós épületek e sorába illik a kiskunhalasi városháza-színház-szálló épület-együttes (1905–1906) és a veszprémi színház-szálló-kaszinó komplexum (1907–1908), amihez a kert is szervesen hozzátartozott. A

3. kép. A Veszprémi Faipari Rt. igazgatósági épülete, Budapest út

praktikus és jövőbe mutató gondolkodással, a modernitás jegyében a századelőn szándékos „örökséggyártásba” kezdtek. Azok a városok, ahol ez a szemlélet nem vert gyökeret, a 20. században ritkán váltak kulturális központokká (a kevés kivétel közé tartozik Dunaújváros).

4. kép. Emeletes szecessziós villa homlokzati részlete a Rózsa és az Ady Endre utca sarkán

A száz évvel ezelőtti kulturális „infrastruktúra” alapozta meg a polgári korban Veszprémet építészeti értelemben is. Ma, poszthumanistának mondott korunkban talán még értelmezhető a polgári kultúra fogalma. A némi kétkedést sejtető „talán” a tömegkultúra mára mindent, még saját történetiségét is magába olvasztó pozíciójának szól egyrészt, másrészt a ma szinte követhetetlenül gyorsan változó intézményrendszernek és a szintén gyorsan átalakuló, inkább kiszélesedni látszó műemlékfogalomnak. Ez utóbbinak lehet pozitív hozadéka is: korok, épülettípusok újraértékelése; ami mindenesetre megköveteli, hogy aki műemlékről beszél, tudatossággal tegye azt. Egy fogalom jelentésének tágulása ugyanis érték- és hitelvesztéshez, végső soron a történelmi tudat torzulásához vezethet. Ismert folyamat, ahogyan a 19. századi gyakorlatban a középkori műemlékeket a 19. századi ideáloknak megfelelő, historizáló toposzokká építették át. A közelmúltban „rekonstruált” várak (Diósgyőr, Füzér) figyelmeztetnek arra, hogy napjainkban is hasonló pusztítás elé nézhetnek bizonyos típusú műemlékek.

2017. január 1-jével intézményileg megszűnt a magyar műemlékvédelem, az egykori Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ feladatait a Miniszterelnökség, kisebb részben a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft. vette át. Ennek a hatása ma még alig képzelhető el. Ugyan az országosan védett emlékekre nincs hatása, de felértékelődik a helyi örökségvédelmi rendeletek szerepe. 2017-ben az önkormányzatok részére ún. Településképi Arculati Kézikönyv (TAK) készíttetését jogszabály írja elő, ami az épített örökség leltárát helyi hatáskörbe utalja. A TAK készítéséhez 2016 decemberében közzétett útmutató szerint „minden olyan dolgot jegyezzünk fel, amire a helyi lakosok büszkék”. Ezzel azért is fontos tisztában lenni, mert az idővel változhat, mire tekintünk értéknek. Mint azt a 2017. március 1-én közzétett TAK-minta is megfogalmazta: „[a] kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni, ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan továbbíródik.” A városokon, polgárokon dől tehát el, mi az, ami védendő értéknek fennmarad az utókornak. Ha pedig az önkormányzatok az örökségvédelem bástyái, Veszprém ismét végvár lehet.

Brunner Attila

László Károly örököse március végén elvitte Veszprémből a műgyűjtő értékes képzőművészeti kollekcióját. Értékesíteni szeretné a képzőművészeti alkotásokat, de nem tudott megegyezni a Magyar Nemzeti Bank értéktárprogramjának szakértőivel, akik felmérték a gyűjteményt, és ajánlatot tettek. A tulajdonos, miután nem fogadta el az árajánlatot, felbontotta a letéti szerződést a várossal, és ezzel a lendülettel el is szállította a több mint kétszáz műtárgyat a veszprémi várból.

Üres szoba

A László Károly Gyűjtemény elköltöztetése.

A gyűjtemény finisszája. Művészetek Háza – Dubniczay-ház, 2016. április

Kétnapos finisszáson búcsúzhattak a művészetkedvelők a kollekció értékes darabjaitól Hegyeshalmi László, a Művészetek Háza igazgatójának vezetésével. A Sziveri-napokon már csak az üres falakat nézhettük a Dubniczay-palotában. Nem volt szívderítő látvány. Így visszamenőleg már-már sci-finek tűnik, hogy Kassák, Moholy-Nagy, Bortnyik, Kádár Béla, Scheiber Hugó, Aba-Novák, Picabia művei több mint egy évtizeden keresztül itt voltak, és bármikor megnézhattük őket. Aligha lehet nem észrevenni a hirtelen támadt hiányukat.

László Károly műgyűjteménye szerteágazó és sokrétű, az elmúlt háromszáz év művészetét öleli fel, ennek a 2006-ban Bázélból idekerült és most elvitt része a modernekre, a huszadik század három jól körülhatárolt művészeti korszakára összpontosít: a tízes-húszas évek avantgárd tendenciáira, a két világháború közötti művészeti törekvésekre és az utóbbi ötven évben megjelenő új életpályákra. Nagy különbség, hogy nemcsak

reprodukcióról, de eredetiben is láthattuk az új művészeti kifejezéseket, és meggyőződhetünk róla, hogy lényegében a forma, a stílus változik újra és újra korszakonként, a téma szinte ugyanaz: egzisztenciális, az emberi létrel kapcsolatos filozófiai, matematikai vagy a konkrét életből merített. A forma alatt egyáltalán nem a formalitás, nem a formaság érthető, hanem inkább a forma mint médium, közvetítő, üzenethordozó. Arisztotelészi értelemben vett immanens forma, amely átlényegíti az amorf anyagot, jelentéssel ruhazza fel. Élvezet volt megfigyelni a nagy művészek keze nyomát, intellektusuk, belső energiájuk kisugárzását. Esküszöm, más volt attól a város, hogy Kassák-kollázsokat tudhattunk a várfalak között. Tudom, hogy ez tiszta misztifikáció, „Einführungstheorie”, amikor valami attól lesz izgalmas, hogy beleviszük a saját érzéseinket.

Minden misztifikációt demisztifikáció követ. A műgyűjtő halálával eljött az a pillanat, amikor a szellemi becsúgy he-

lyett a pénz vált vezérmotívummá, az örökös eközben még azt is szem elől tévesztette, hogy László Károly azért rendelkezett úgy, hogy Veszprémben temessék el, hogy örökre a gyűjteménye közelében maradjon. A műgyűjtő most itt maradt, a gyűjteménye az örökös akaratából elköltözött.

Színváltás: üres szoba.

Persze, nyilván nem kell ezt túldramatizálni, magángyűjteménnyel azt tesz a tulajdonos, amit akar – arról nem is beszélve, hogy a színhelyet újra meg újra ki kell üríteni... Most sikerült lemenni nullára. Legalább lesz mihez viszonyítani. Ahhoz, hogy érzékeljük a telítettséget, meg kell tapasztalnunk az ürességet. Hoznak majd új munkákat. Máris vannak erről elképzelések. Örökké úgysem lesz üres ez a „tér”, már csak azért sem, mert ha sokáig nézzük, még majd elkezdjük látni benne a saját képzeletünk kísérleteit, mint Alice a tükrön túl.

Bartuc Gabriella

Nincs itt semmi látnivaló?

– Elvitték?

– El.

– De miért?

– Azt mondják: joguk volt hozzá.

És valóban.

László Károly műgyűjtő 2006-ban letétbe helyezte a gyűjteménye egy részét Veszprémben. Úgy mondják: nagyon megszerette a várost, amihez előtte nem volt kapcsolata. Nem itt született ugyan, hanem Victor Vasarely szülővárosában, Pécsen, Vásárhelyi Győző után 17 évvel, 1923-ban. Zsidó ősei a 18. században kerültek Magyarországra, Mária Terézia üldözte el őket Morvaországból. Édesapja a hannoveri Continental Művek dél-magyarországi képviselője volt. Álmodozó gyermeke jobban szeretett egymagában, a gazdag fantáziájával megteremtett világban játszani, mint társaival, akik gátat szabtak képzelete szabad szárnyalásának. A cisztercita rend pécsi reálgimnáziuma után a város orvosi karára iratkozott be, de egyetemista élete gyorsan megszakadt: 1944-ben a nácik Auschwitzba deportálták. Több lágert is megjárva, a háború utolsó napjaiban Theresienstadtban az

amerikai csapatok szabadították ki. Nővérén kívül valamennyi családtagját elvesztette, ő 37 kilósan ért haza. Pécsről mintegy ezer férfit deportáltak, közülük tizenketten tértek vissza.

1945-ben Bázélbe költözött nővérehez, ahol előbb folytatta orvosi tanulmányait, majd Szondi Lipót tanítványaként pszichoanalízissel kezdett foglalkozni. Ez sodorta a művészet felé, a szürrealizmusban találta meg tudományágának művészeti párhuzamát. Színdarabokat írt, saját színtársulatot alapított, és műkereskedélemmel kezdett foglalkozni. Gyűjteményét az 1950-es években alapozta meg. A huszadik század amerikai és nyugat-európai alkotói, művészei közül sokakkal személyes kapcsolatban volt: William Burroughsszal, Jean Cocteau-val, Christóval, Allen Ginsberggel, Patricia Highsmithszel, Robert Mapplethorpe-pal, Andy Warhollal. A magyar alkotók közül Kassák Lajos, Ligeti György, Tamkó Sirató Károly, Victor Vasarely is a barátai közé tartoztak. Kassák Lajost ő fedezte fel a nyugat-európai közönség számára, ő adta ki az első könyvet róla.

Lelki társainak a tibetieket érezte.

Imádta a Távol-Keletet, járt Bali szigetén, Nepálban, Kambodzsában, Laoszban, Burmában, és beszélgetett a dalai lámával. Életének valódi színtere azonban a háza volt Bázélben, ahol ezerszám rejtőztek a műalkotások. Nemcsak a falakon, a polcokon, hanem az emeletre vezető lépcsőfokokon, sőt a mennyezeten is, ezért aztán kézenfekvő volt, hogy a gyűjteményt kényelmesebb helyre költöztessék, és megnyissák a nagyközönség előtt. Az ezredforduló tájékán Veszprém épp forrást keresett, hogy felújíthassa egyre romló állapotban lévő épületét a várból, László Károly pedig magyarországi otthonát keresett gyűjteménye számára. A szerencsés találkozás révén újulhatott meg a Dubniczay-palota, méltó helyszínt biztosítva a műalkotások sokaságának: 2006-ban a felújított palotában nyílt meg a 20. század képzőművészetéből keresztmetszetet nyújtó állandó kiállítás.

László Károly végül olyannyira veszpréminek érezte magát, hogy ide is temetkezett, a gyűjteménye közelében akart maradni halála után is. Hogy forog-e a sírjában, amiért csak ő marad Veszprém-

ben, a gyűjteményt pedig becsomagolták és elvitték? Nem hinném. A jogi fogalmakkal ugyanis neki is tisztában kellett lennie: a letétbe helyezett gyűjtemény sorsáról a mindenkori tulajdonos dönt, vagyis ő, halála után pedig az örökös. Ha annyira biztos akart lenni abban, hogy a gyűjteménye vagy annak egy része szeretett városában, Veszprémben maradjon, akkor miért a letéti formát választotta?

Porga Gyula, Veszprém polgármestere és Hegyeshalmi László, a Művészetek Háza igazgatója 2011-ben személyesen utaztak ki a gyűjtő bázeli otthonába. A látogatás alkalmával László Károly örült, hogy a gyűjteménye a lehető legjobb helyen van, a befogadó intézmény minden igényének eleget tett, így újabb tízéves letéti szerződést írt alá. Felmerült, hogy a város 45 műalkotást ajándékba kap, de betegsége miatt László Károly már nem tudott Veszprémbe utazni. Az ajándékozás végül nem valósult meg, a gyűjtemény letétben maradt Veszprémben. A gyűjtő halála után örökös megerősítette a letéti szerződést, majd több hónappal ezelőtt levelezés indult közte és a város között a gyűjtemény sorsáról. A Nemzeti Bank által felkért szakértők megérkeztek Veszprémbe, felmérték a műtárgyakat, az MNB Értéktár Program vélteli ajánlatot tett az örökösnek, aki ennek a hatszorosát kérte.

A nemrég összekapolt és elszállított gyűjtemény már nem ugyanaz volt, mint ami 2006-ban Veszprémbe került. 2011-ben és 2015-ben is volt szerződés szerinti változtatás, „frissítés”. Darabra ugyanannyi műalkotás érkezett vissza, de fő művek kerültek ki az anyagból (Patkó Károly 1928-as *Férfi képmása* című képét például 40 millióért látták egy aukción). Ezt persze nehéz objektíven megítélni, mert a művészet mégiscsak szubjektív. Műgyűjtői berkekből azt lehetett hallani, hogy László Károly 2013-ban bekövetkezett halála után az örökös több kísérletet tett a műalkotások értékesítésére, egyesek szerint a gyűjteményt egyben is eladásra kínálta már.

Ezen a ponton érdemes megvizsgálni, hogy miből is áll a műgyűjtés? Minden bizonnyal pénz is mozog, időnként nem is kevés. De László Károly esetében sem ez volt a kezdet. Vagy a másik nagy, Veszprémben

közkincsé tett magángyűjtemény tulajdonosát, Vass Lászlót is példaként hozhatom, aki családjának körülményeiről egy korábbi írásában így vallott: „Budapest egyik kisvárosra emlékeztető peremkerületében születtem, ahol egymásra ikreként hasonlító családi házakban bérből, fizetésből élő kisemberek élnek. Három generációnak adott békés otthont a jövedelemhez szabott, kielégítő, ám minden kényelmen túli luxust nélkülöző épület. A cipőipari technikum befejezése, cipész-mestervizsgám után a Magyar Divat Intézet tervezőjeként is itt éltem feleségemmel és két kislányommal.” Terveket és modelleket készített szabadidejében, amikre felfigyelt egy sikeres, önálló üzlettel rendelkező cipész-mester-kereskedő, akinek a társa lett. Négy év elteltével önállósította magát Vass László, és saját üzletet nyitott a Belváros egyik patinás utcácskájában, ahol saját tervek alapján, kézi munkával készült cipőit kezdte árulni. Azonban nem maradt meg a kaptafánál, egyre inkább a modern képzőművészet felé fordult a figyelme, vagyis a mindennapi munkán túli igények ébredtek benne.

Egy gyűjtemény elsősorban a gyűjtő lelkeinek a lenyomata. Ha már az imént Vass Lászlót citáltam ide, akkor folytatom vele: „A lényeg az, hogy arculata legyen egy gyűjteménynek, a pénzben kifejezett értéke másodlagos. A maga nemében különleges az a gyűjtemény, amit egyedi gondolatmenet szerint alakítottak ki, egységes koncepcióval, nem kell nagyon drágának is lennie. Egy gyűjtemény a gyűjtő szemléletét tükrözi elsősorban, amit a világ felé mutatni kíván. Annál szebb dolog pedig nincs a világon, mint egy képről eldönteni, hogy milyen. Utánajárni, hogy milyen életet élt az alkotó, s minden fellelhető mögöttes műveltséget megszerezni. A modern művészet olyan, mint egy kavics a vízben, ami fodrokat, hullámokat hoz létre, így megy előre a világ, és ebben a lendületben, ebben a sodrásban érzem magamat jól én is.”

Ha ezt a dinamikát vesszük alapul, akkor a László Károly Gyűjtemény Veszprémből való elvitelére mondhatnánk azt is, hogy „nincs itt semmi látnivaló, kérem, tessék nyugodtan továbbmenni”. A gyűjtemény eladott darabjai nagy valószínűség szerint egy

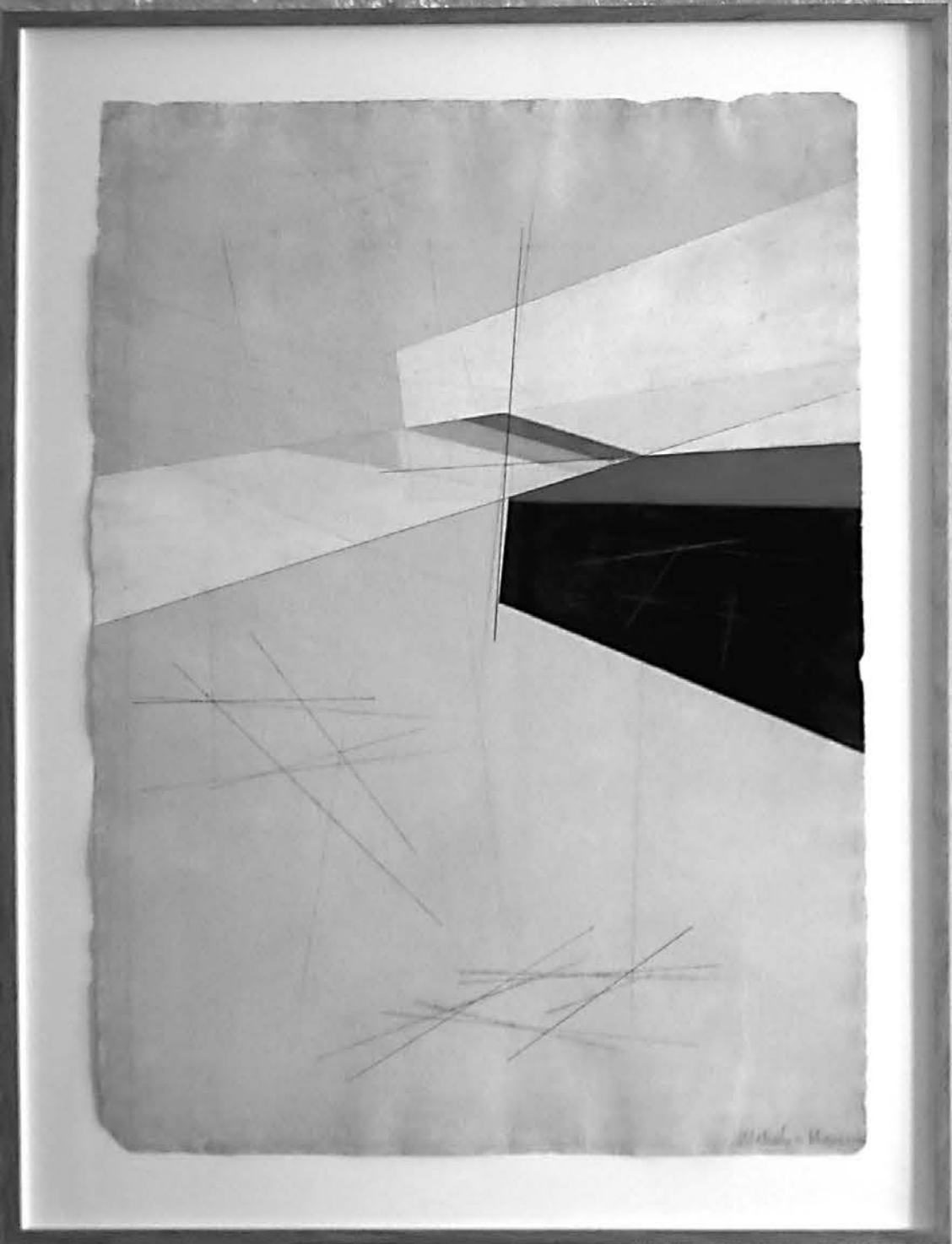
másik gyűjteménybe kerülnek. Az is lehet, hogy az új tulajdonos már évek óta vár rá, hogy legyen egy Kassákja, mert úgy érzi teljesebbnek a gyűjteményét. Az persze más kérdés, hogy a gyűjteményt a köz javára fordítja-e, és bárki megnézheti (mint ahogy a László Károly Gyűjtemény szabadon látogatható volt a Dubniczay-palotában), vagy hét lakat alatt őrzí, s jó esetben a család gyönyörködhet benne. (Kevésbé szerencsés esetben csak időnként kerül elő a páncélból, villantani az üzleti partner előtt.) De a tulajdon akkor is szent. Jogos birtokosa azt tesz a műtárgyával, amit akar, szabadon adhatja-veheti, magán- vagy közgyűjteménybe teheti.

Erről egy ugyancsak veszprémi, időszaki kiállítás megnyitóján hallott történet jut eszembe. Forró nyári nap volt, mégis sokan vállalták, hogy útra kelnek, mert látni akarták a magángyűjteményből összeállított kiállítást. A ceremónia után odasodródott mellém egy jól értesült barátném, aki előzőleg a jelen lévő gyűjtő fiával váltott szót. A szeretett gyermek azt kérdezte a barátnémtól: „Tudod, mik lógnak itt a falon? Ezek autók és hajók.”

Így is lehet. És nincs ebben semmi megvetnivaló. A Föld egy sóhajtásnyira, alig észrevehető módon megállt, aztán forgott tovább. A Dubniczay-palotában, ha ügyesek – és miért ne lennének azok? –, akkor ugyanez történik: megállnak egy sajnálkozó pillanatra, a csomagoló műkincsszállítók között még utoljára megsimogatják tekintetükkel a búcsúzó képeket, nyugodt szívvel gondolnak arra, hogy az őrzésükért, a népszerűsítésükért mindent megtettek, és azzal a reménnyel engedik őket útnak, hogy valahol már türelmetlenül várják őket. Aztán térülnek-fordulnak az üres falak között, s új tervek születnek. Ki tudja, lehet, hogy a magángyűjtők sorban állnak egy kultúrát értő és szerető város kiállítóterméért, amibe László Károly még a felújítása előtti állapotában szeretett bele. S talán nem is szükséges egy másik állandó kiállítást szervezni, évente más és más alkotások kerülhetnek a látogatók elé. Örülünk annak, hogy László Károly gyűjteményének Veszprém adott átmeneti otthont, s nyitottan állunk az eljövendő meglepetések elé.

Mórocz Anikó

LEONARDO DA VINCI
L'UOMO UNIVERSALE
1452-1519

LEONARDO DA VINCI
L'UOMO UNIVERSALE
1452-1519

Párbeszéd

Keresztmetszet. Osztrák és magyar művészek a Vass László Gyűjteményből.
Bécs, Collegium Hungaricum, 2017. április 21. – május 31.

A bécsi Collegium Hungaricum olyan magángyűjtemények bemutatását vette be 2017-es kiállítási programjába, amelyekben magyar és osztrák művészek egyaránt szerepelnek. Az évadot a Vass László gyűjteményéből összeállított válogatás indította. A kiállított anyag meghatározó részét a veszprémi Művészetek Házában található konkrét művészeti alkotások képezik. A tárlatnak kettős célja van. Egyfelől betekintést enged Vass László gyűjteményképző koncepciójába, bemutatta az egyik legjelentősebb magyar absztrakt művészeti gyűjteményt az osztrák közönség számára. Másrészt egy eddig sosem tematizált új kurátori elv szerint prezentálja a kollekción, nevezetesen, hogy fókuszában két ország művészeinek alkotásai állnak.

A kiállítás címe mindkét elgondolást magában hordozza. A kollekción magyar anyagának keresztmetszete – az iparterves generáció, az emigrációban élő/élt magyar művészek, a kortárs magyar pozíciók – került a bécsi közönség elé, ezáltal a tárlat reprezentatív képet nyújt az 1945 utáni magyar absztrakt művészet alakulásáról. A kiállító magyar művészek: Bak Imre, Barcsay Jenő, Benedek Barna, Csíky Tibor, Fajó János, Haász István, Halász Károly, Haraszty István, Hencze Tamás, Heritész Gábor, Hetey Katalin, Konok Tamás, Maurer Dóra, Megyik János, Vera Molnár, Nádler István, Nem's Judith, Vilim Kati, Wolsky András. Hegyeshalmi László, a kiállítás kurátora a gyűjteményben szereplő mindhárom osztrák művésztől, Hellmut Bruchtól, Jakob Gasteigertől és Otto Reitspergertől is válogatott munkákat. A kollekción osztrák művészei teljes létszámukban felvonulnak ugyan, de a koncepción nem teszi lehetővé az osztrák absztrakt művészeti színtér hasonlóan átfogó megismerését. A mérleg 19:3 arányban a magyar művészek felé billen.

A két ország közti közvetlen kapcsolatokat az 1956-ban Bécsbe emigrált és kint tanult Megyik János, illetve a huzamosabb ideig Ausztriában élő és tanító Maurer Dóra hivatott képviselni. Az egymástól időben, illetve térben távol lévő művészek alkotásai között élénk diskurzus alakul ki a friss kurátori koncepción eredményeként. Ezekre az izgalmas együttállásokra és a párbeszéd különböző formáira hozok pár szemléltető példát a következőkben.

Vass László következetes gyűjtési koncepciónjának kiforrásában fontos szerepe volt Barcsay Jenőnek (1900–1988). A vele folytatott elmélyült beszélgetések nagy hatást gyakoroltak a gyűjtemény alakulására, stílusának egységesítésére. Ennek jelentőségéről tanúskodik a kiállítótér egyik főfalára kerülő *Bordó-kék-sárga* című Barcsay-festmény (1976). A holland De Stijl mozgalom képviselőinek színhasználata, valamint a geometrikus formák arányaival és a ritmussal való komponálás a konstruktív művészet szigorát mutatja. Nem véletlen tehát, hogy Csíky Tibor faszobrai közvetlen e festmény mellett kaptak helyet. Csíkyt ugyanúgy megérintette a holland neoplaszticizmus, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy elkészítette Gerrit Rietveld híres székének reprodukcióját – ami szín-

tén a Vass-gyűjteményben található. Ennek esztétikuma nemcsak használati tárgyain, de plasztikáin is visszaköszön. Minuciózusan egymásba illesztett fagerendákból szerkesztett művein szintén az alapszínek hármásával hozza mozgásba „építőköveinek” felületét.

A diskurzus egyik legkézenfekvőbb formáját az *homage* művek képviselik. Ezen a tárlaton két művész alkotásai is utalnak az előképek választására. Fajó János a 2000-ben rendezett *Homage á Barcsay* című kiállításon mutatta be azonos című művét, amelyet Vass László felkérésére készített. Barcsay közkedvelt motívumát, a keresztet helyezte képének középpontjába, amelyet fehéren emelt ki az ún. „meleg színeiből”, azaz a piros és sárga háttérből. Nádler István sorozatának címe már nem ilyen árulkodó. Fekete plasztikus alapra festi meg számos képének fő motívumát, a rombuszt. A festő 1984-ben talált rá a sárga négyszögre, Malevics 1917-es *Sárga paralelogramma fehér alapon* című munkáján. Kiállított festményein a malevicsi motívum Nádler alkotásainak fontos elemével, egy, a harmadik dimenzió illúzióját keltő vonallal kerül érintkezésbe. A három képen a szakaszok hol körbefonják a sárga rombuszt, hol csupán finoman érintkeznek vele, ezzel meghatározva a vászon mélységét, illetve a vonal és geometrikus forma közti feszültséget. A sorozat elemei szorosan kapcsolódnak egymáshoz, és folyamattá állnak össze, miközben dialogizálnak.

A szériák immanens párbeszédein túl a különböző alkotók munkái is rezonálnak egymásra – ahogy Barcsay és Csíky Tibor példája mutatta. Szembeszökő emellett a bejárattal szemközti falon a Molnár Vera festménye és Vilim Kati képe közti kapcsolat. Molnár fő motívumának forrása a Dürer *Melancholia* című képén látható négyszög. A piros négyzetek és sötétebb árnyalatú derékszögű síkidomok eltérő árnyalataikkal, egymás fedésével és kitarásával a sík felületet térré alakítják. A kompozíciók esetlegesek, a számítógép előírta variációs lehetőségek egyikét jelenítik meg. Vilim Kati Párizsban találkozott a művésznővel. Hatására a számítógép az ő számára is fontos alkotói kiindulópont lesz, hiszen képein az RGB és CMYK palettájával dolgozik. Festményén a fekete rács kontrasztot képez a vakító pirosokkal, ugyanakkor keveredve velük létrehozza a vörös különböző árnyalatait. A szögletes for-

mák sűrű szövvénye láncszemek egymásba fonódását idézi. Kibogozásuk egy, az ördög-lakat szétszedésével felérő feladvány.

Megyik János és Jakob Gasteiger művein ránézésre nem érezhető a rokon szellemiség. A párhuzam azonban művészetük alapkérdéseit érinti. Mindketten a médiumok határait igyekeznek eltörölni más-más módszerrel. Gasteiger alkotása a tárlaton bemutatott egyetlen monokróm munka. A vastagon, fésűs végű karton spatulával felhordott festékréteg egyszerre plasztikus, a szigorú vonalvezetés által grafikus, miközben a vászon mint hordozó és az akrilfesték révén a festészet médiumába tartozik. Megyik János képzőművészeti tevékenységére az építészet gyakorolt nagy hatást. A *Sperlongo* című (2002) krómaccélból készült lemez munkáját számítógépen tervezte, és ipari technikával, lézerrel történt a kivitelezésük. A művész, akárcsak az építészek, csak a tervezés fázisát kontrollálja. A kivitelezés feladata a gépekre hárul. Megyiket a táblakép fogalmának kitágítása foglalkoztatja. A kiállított lemez nem grafika, bár a horizonton hiányként megjelenő geometrikus formákat lézer rajzolta. Egyértelműen nem festészet és nem is a klasszikus értelemben vett relief. A sík felület a kivágat révén új dimenziót kap. A mű talán a táblakép és a szobrászat metszetébe illeszthető, és új fogalmak alkotásának szükségére is felhívja a figyelmet.

Végezetül a mű a látogatót is aktivitásra készíti. Haraszty István mobilszobraitól, play artnak keresztelt munkáiról híres. A kiállításon két fémszobrárt is láthatjuk. Az egyiket üvegbúra védi a vendég kíváncsi kezétől, a másik azonban játékra hív. A *Klüttyögő* (2003) hangutánzó címe arra ösztönöz minket, hogy megfejtjük, és mozgásba lendítsük a konstrukciót.

A Vass László Gyűjteményből kiállított válogatás párbeszéd, illetve feladványok tömkelegét rejt magában, legyen szó a gyűjteményi koncepción kialakulásáról, mester és tanítvány kapcsolatáról, előképekről, a művészi kérdéscsoportok rokonságáról vagy interaktív műtárgyakról. Bár a művek nagyon hasonló motívumokból építkeznek, mégsem válik egyhangúvá a kiállítás. A figyelmes néző egyszerre lehet egy nem mindennapi esztétikai élmény részese és fedezheti fel a sokszínű művek közti izgalmas kapcsolatokat.

Erdő Rebeka

A Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán működő Sziveri János Intézet 2017. április 10-én és 11-én rendezte az idei Sziveri-napokat. 10-én délelőtt és délután a Sziveri intézetben a névadó költőről tanácskoztak irodalomtudósok és egykori szerkesztőtársak, este a Sziveri-díj immár hagyományos átadóünnepsége zajlott a Dubniczay-palotában. Másnap, 11-én, a költészet napján Sziveri János összes versét olvasták fel a Sziveri-napok résztvevői és veszprémi irodalombarátok, értelmiségiek. A Hangvillában rendezett esemény ötletgazdája Krámer György volt.

Koszorús koszversek

Laudáció Sopotnik Zoltán Sziveri János-díjához, Sziveri-napok, a Sziveri János-díj átadóünnepsége, Veszprém, Dubniczay-palota, 2017. április 10.

Négyen vagy öten ültünk azon a szigligeti éjszakán a bérelt szalásunk konyhájában, a JAK-tábor off-színpadán: a szarvasi Elvis, Csempe Bácsi, Daráló, a birkózó, Vendel úr, akin úgy lógott a túl-méretezett fehér öltöny, mint kinyúlt bőr, és Lassú Bátor, akiről ki-derült, hogy az Infarktus punkzenekar egykori énekese volt, ám azóta csupasz költővé vedlett. Pálinka, bor, rossz magyar dobozos sör és jó magyar költészet fűtötte a kozmikussá táguló konyhát. Leginkább a kánon nevű papagájon gúnyolódunk, hogy évtizedek óta ugyanazokat a betanított neveket rikácsolja, attól függően, hogy milyen pártpolitikai tanfolyamon vett részt. Öten voltunk, *mint a gonoszok*, és előhozakodtunk a saját aduászainkkal, saját kánonlátomásainkkal: Petri, Csoóri, Kemény, Sziveri, Fenyvesi, Kukorelly, Térey, Peer, Borbély, Tözsér, Böndör, Marno, Domonkos, Tolnai, Bólya, Kiss Anna, Erdély, Ladik, Gál, Zalán, Baka, Lázár Ervin, Hajas, Hamvas és így tovább, egészen a pohártörésig. Majdnem elfelejtettem, Vendel úr leginkább saját magára vokolt, saját szonettjeit szavalta szétcigizett, reszelős hangján, mit sem törődve a rögtönzött konyhakánonunkkal és a világirodalom nevű szövődménnyel, amit már Goethe is a gőg gépezetének tartott. Talán ezért is kiáltott föl Lassú Bátor: „Ha itt Goethe körbenézne, biztosan vicsorogna!” Azon a görbe szigligeti éjszakán nem volt semmiféle rendszer, *agyzásunkat* Goethe tokája és finom ökle izgatta. Akkor még nem nagyon ismertük egymás verseit, ám azt vettem észre, abban a szigligeti mámorban mintha valaki vagy valami láthatatlan légyfogót szögelt volna a fejünk fölé, s mi úgy zümmögtünk körülötte, mint a boldogok. Aztán elpostáztuk egymásnak a kötetünket, így jutott hozzám Lassú Bátor második kötete, a JAK-L'Harmattan által 2006-ban kiadott *Az őszinteség közepe*, illetve a harmadik, a Kalligram által 2009-ben megjelentetett *Futóalbum*, melyet Zavarják Ádám Kadmon az év egyik legjobb verseskötetének tartott.

Elsőre nem tetszett *Az őszinteség közepe*. Ugyanígy voltam Sziveri koromfekete, szellemképet idéző kötetével is, amikor először belelapoztam az azóta megszűnt, szegedi Sík Sándor Könyvesboltban. Mi a szép ebben a nyers, mindenkinek beszólogató, nagy pofájú, szinte már költőietlen és narcisztikus hangban?, fintorogtam magamban. Valami miatt mégsem hagytam abba az olvasást, majd lassan rájöttem, Sziveri és később Lassú Bátor költeményeiben éppen az a szép, ami elsőre taszított: a barbár érzékenység. „Felkészülésünk utolsó szakaszában / barbárok szálkásítják izmaink”, írja Bátor első kötetében, a *Krokodil*ban. Ezt a kötetet a szőrös Zalán Tibor szerkesztette, s a Kortárs Kiadónál jelent meg 2003-ban. Én az antikváriumban találtam rá, és akkor döböntem meg, Lassú Bátor egy igazi dandy, a hagyományra vicsorgó Krokodil Dundee: „Nem ilyen hagyományt akartam! Több cinizmust, / az igaz, de komplikáltabb érzékeket, / illatokra gyengébb hajlamot!” És valahogy már itt, az első kötet üveg-háztartásában elültetve mindaz, ami Bátor legutóbbi kötetében, a Kalligramnál 2016-ban összezsavazott *Moszkvics*ban komor vidámsággal sarjadzik. Igen, Lassú Bátor *Moszkvics*ában különböző növények nyúlnak el egymás mellett, vannak húsevők, szűrósak, de igazán kecsesek is. A Moszkvics oldalán Szegedy-Maszák Mihály-graffiti díszeleg, alig fért ki, abból idézek: „A kánonok lényegéhez tartozik, hogy már megalkotásuk pillanatában érvényüket veszítik. [...] Olvasni annyit jelent, mint megtagadni olyan kánonokat, amelyeket elődeink alakítottak ki.” Ahogyan nyitjuk, csukjuk a Moszkvics tojáshejajtóit, úgy mozognak az idézet betűi, mintha pillanatokra a mondatok is érvényüket vesztenék, vagy

legalábbis átalakulnának. Az ajtónyitogatástól meg-megszakított mondatok között rések, hiányok keletkeznek, így lesz a Moszkvicsból látomás: „Vegyünk fel két tetszőleges pontot / a világban: hogy melyik a kelet-európai, / azt a hiányérzet mondja meg. A kétély, / a keserű-derűs szorongás, amitől / egymásnak esnek a dicső Moszkvicsok / egy kiégett fantasztikus filmben.” A roncsteleppé változott Szorongásországban a Moszkvicsok egy helyben rozsdásodnak: „Igen, ez nem az az ország, ahol csak úgy / megoldódnak a dolgok: a fantáziától, / a moráltól, az empátiától.”

Danilo Kiš azt írta Petri György verseiről, hogy azért rútak, mert a világ, amelyben születtek, sokkal cafkább. Ugyanezt elmondhatjuk Lassú Bátor darabjairól is. Ahogyan a 2012-ben, a Librinél megjelent *Saját perzsa* kötetében írja, itt erős a történelem, keserű a marcipán. Nagyapja pedig nem lépett be a pártba, „a párt viszont eltaposott / benne egy kajla *Kossuth*-ot.” Másutt pedig Domonkos *Kormányeltörésbenjét* idézve jegyzi le, hogy: „Bemenni parlament, / ráverni állkapocs, középre, nem / válogat. Hátha szikra gyúl.” Lassú Bátor mégsem a politika megszállottja, inkább az undor bukfencezik ki belőle, akárcsak Petriből Élektorra szerepében: „Azt hiszik a politika fortélyai / foglalkoztatnak, azt hiszik Mükéne sorsa. [...] De hogy ez a borbélyeség-képző Aigiszthosz / uralg s pöffeszkedik nyomorult városunkon, / s anyánk éltes, tokás vén kurvaként / enyeleg véle, negédeskedik – s mindenki úgy tesz, / mintha nem tudna-látna semmit. Színarany / hazugságként tündököl a Nap is / fölöttünk – istenek hamis pénze! / Hát ezért! Ezért! A feltolódó undor okán / álmod és kenyerem a bosszulás. / S ez az undor nagyobb az isteneknél.” Ez az isteneknél nagyobb undor nyilvánul meg abban a po-etikában, amit Sziveri is a sajátjének érez, s amire oly sokszor hivatkozik Bátor: „Költészetem inkább erkölcsi-etikai indíttatású, mintsem politikai, illetve csak annyiban politikai, amennyiben a politikus – az adott pillanatban vagy általában – mellőzi az etikát. Az utóbbira rengeteg példa van, akad tehát dolga a költőnek.”

Bárónál ugyanakkor nem pusztán a düh, a provokáció tombol, ott van még egy felejthetetlen ikertestvér, Róbert, a saját perzsa mitológia, a mesék angyala, az elpusztíthatatlan életigenlés költésze. Nem tudom elfelejteni azt a fantáziahullámozást, sós humort, amely végigsöpör Bátor mesekönyvében, a *Fahéjas kert*ben. Egy barátom kölyke annyira bepörgött a Hecc macskáktól, hogy az asztalra, a szekrényre pattant a nevének hallatán, fantáziája megemelkedett, legyőzhetetlennek hitte magát. A szülők alig tudták követni, el is döntötték, elrejtik Bátor könyvét, s gyerekük csak nyugdíjas korára veheti elő, akkor nagyobb szüksége lesz az ug-rámozásra, a legyőzhetetlenségre.

Nem szóltam Lassú Bátor és a láncdohányos Róka barátságáról, amely sok versben nyomot hagyott, akkor is, ha több ponton eltér a világuk. Nem tökéletesek, még a narcizmusuk is hasonló, ám álmaikról, látomásaikról akkor sem mondanak le, ha körberöhögi őket a, no, ki is, mi is? Írók, költők között ritka az őszinteségen alapuló barátság. A magyarhoz hasonló kis kultúrákban óhatatlanul kialakul a kölcsönös függőségi rendszer. Mi tudja tágítani ezt az olykor kicsinyességig fajuló csordacsárdát? A kiértelt költészet, mondaná Lassú Bátor, majd odafordulna Sopotnik Zoltánhoz, kopasz kobakjára babért illesztene, és szívből gratulálna neki a megérdemelt díjához.

Orcsik Roland

Mi volt a legszebb?

Sziveri-versmaraton, Sziveri-napok, Veszprém, Hangvilla, 2017. április 11.

Séd, 2015. tavasz, 29. old.

Séd, 2016. nyár, 14. old.

Az volt a legszebb a Sziveri-versmaratonon, hogy délelőtt 10-re mindenki ott volt, és minden készen állt a kezdéshez.

Az volt a legszebb, hogy nem tudtuk, sitnünk kell, hogy tartuk a tervezett ütemet, vagy kényelmesnek lennünk ugyanezért.

Az volt a legszebb, hogy volt egy forgatókönyvünk, ami bármikor felborulhatott, szép lassan széteshetett, ha más tempóban olvasnak az emberek, mint ahogy terveztük, ha késve érkezik az épp aktuális olvasó, ha le kell állnunk valamilyen nem várt körülmény miatt.

Az volt a legszebb, hogy Sopotnik Zoltán díjazott felolvasása alatt elmúlik ez az aggodalom.

Az volt a legszebb, mennyire magától értetődő, hogy Porga Gyula polgármester a veszprémi Hangvillában Sziverit olvas.

Az volt a legszebb, hogy Gelencsér András rektor láthatóan felkészült a felolvasásra, és előadói ambíciókkal, hitelesen adja elő a verseket, mintha a levegőkémia nem is állna olyan távol a költészettől.

Az volt a legszebb, hogy Reményi József Tamás, a Sziveri Baráti Társaság elnöke a fél életét teszi bele a felolvasott néhány versbe.

Az volt a legszebb, hogy Kovács Lea, Sziveri horvát fordítója itt olvas velem szemben, és ez mennyire természetes.

Az volt a legszebb, hogy szépen, időre érkeztek a résztvevők.

Az volt a legszebb, hogy az, akivel elmaradt az utolsó egyeztetés, épp akkor topann be, amikor olvasó nélküli szövegegységünk következik.

Az volt a legszebb, ahogy izgultak a felolvasók, és a rutinos egyetemi tanárok nem palástolt szorongással várták, hogy sorra kerüljenek.

Az volt a legszebb, ahogy Faragó Kornélia, az egykori szerkesztőtárs igényesen, mint egy jó irodalomtanár, szépen értelmezve felolvassa nekünk, hallgatónak Sziverit.

Az volt a legszebb, hogy az egykori barát és szerkesztőtárs, az újvidéki-temerini Losoncz Alpár a veszprémi Hangvillában Sziverit olvas.

Az volt a legszebb, ahogy Sziveri Bozsik Péter, és Bozsik Péter Sziveri.

Az volt a legszebb, hogy mindenki mennyire felelősségteljesen készült a maga 10-15 percére.

Az volt a legszebb, hogy a régi zenések, Suda Magdolna, Kovács Előd és Nagy Csaba egyszerre hárman egyek, ugyanakkor mennyire különbözőek Sziveriben is.

Az volt a legszebb, hogy Likó Marcell nem bonyolítja.

Az volt még a legszebb, amikor Kovács Attila első szóra beállt jammelni a pihentetésként-időtartásként gitározó Varga Richárd pengetésébe, és olyan jó kis jazzt rögtönöztek, hogy ettől még Berta-Szénási Panna is megérkezett, és olyan nagyszerűen átnőiesítette a maskulin Sziverit, hogy öröm volt hallgatni.

Az volt még a legszebb, hogy nem tudok mikor elmenni ebédelni, mert sajnállok kiszállni a versfolyamból.

Az volt a legszebb, hogy először szembesülök velem, kollégám, Horváth Géza dékán milyen jól olvas.

A legszebb, ahogy Süle Zsolt elénekli, hogy „naponta körmölcs...” A legszebb, hogy újra elénekli, amit kérünk tőle. A

legszebb, ahogy Trócsányi Gergellyel külön megtervezték a fellépésüket.

A legszebb, hogy négy után leballag az akadémia veszprémi székházából Fenyvesi Ottó, hogy felolvasson néhány Sziveri-verset, aztán majd hazamegy a busszal Lovasra, és elgondolkozik, hogy hogy is van ez, valamit beír a naplójába, aztán nyugovóra tér.

Az volt még a legszebb, amikor egyszer csak hallani kezdtem, hogy Tóth Loonak milyen szépen beírt a hangja, és a jól ismert *Terpesz* című vers („üres a pörkölt káposztás tál / Kajári Jóska elhaláloztál...”) úgy hangzik el, mintha a maga helyén és először szólalna meg. A legszebb, hogy a vers groteszk és fájdalmas iróniája úgy szól Loon hangján, hogy nemcsak Sziveri Muzslyája, a Bánság, hanem Temerin, Kavilló, a kisvárosok, a tanyacsoportok, Soltis Lajos barátunk és az egész elsüllyedt vajdasági világunk felmerül bennem.

A legszebb, hogy Máté P. Gábor is úgy olvas Loon után és Módri Györgyi előtt, mintha ő is vajdasági lenne.

A legszebb, hogy Módri Györgyi is időben berobog egy zirci fellépésről, és odateszi élénk Újvidéket.

A legszebb, amikor a korábban idegenkedő Botár Attila elkezd élvezni a saját felolvasását, és ettől még jobban olvas, más-hogy, mint Sziveri, és a versek is mások, mint Botár versei, mégis, mintha a saját verseit olvasná.

A legszebb, amikor Domján Gábor a kezével is akkurátusan mondja a verset.

A legszebb, ahogy a több évvel Sziveri halála után született Horváth Virág láthatóan magáévá tette Sziverit, és a kemény férfi-versekben megszólal egy karakteres női felhang is.

A legszebb, ahogy Ujvári Boglárka felolvasása közben összeér a vers jelene a felolvasás jelenével.

A legszebb, amikor rájövök, hogy az általam kéziratból felolvasandó, tizennégy éves versek cikluscíme: *ami a legszebb*.

A legszebb, ahogy Vándorfi mindenestül odateszi magát.

A legszebb, ahogy Keresztes János napközben értesül az akcióról, este beesik a Hangvilla kávézójába, és a véletlenül rá jutott, gazdátlanul maradt szövegeket úgy betanulja, hogy a *Sanzon minden időben* énekelt sanzonként hangzik el.

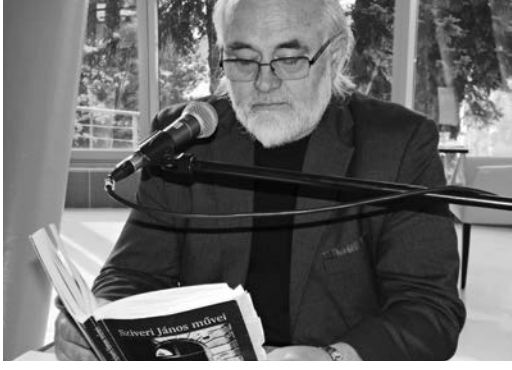
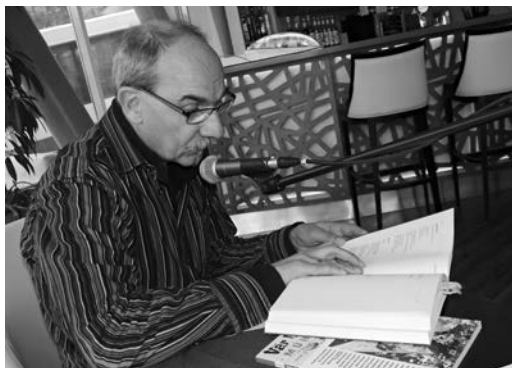
A legszebb, ahogy jönnek sorban, ahogy lassan egy folyam-má lesz a nap, reggel még Géczy János a *Szabó Lőrinc számbavételével*, Lábad Zsombor, Sziveri monográfusa a *Prófeciákkal*, aztán Radics Viktória jövőendő monográfus, Asztalos István, aki Veszprém-ben egyszerűen csak „az Asztalos”, S. Hegyi Ilona a zenedéből, Herth Viktória a kiürült Dubniczay-palotából, Márkusné Vörös Hajnalka a levéltárból, Szávai Dorottya az egyetem vár-béli épületéből, Bús Éva az egyetem Angol-Amerikai Intézetéből, Mayer Liza hallgatónk a maga szilárd felelősségtudatából, Krámer György, aki az egészséget kitalálta, és újra, még egyszer megcsinálta a Bábelt, Pap Livia, aki egész nap tartotta bennünk a lelket, Kilián László a Művészetek Házából, Hordós Csaba valahonnan a múltból, Szanyi Péter a maga ismeretlen útjairól, ifj. Hegyeshalmi László a város múltjából és jelenéből, aki nem feledkezik meg Aranyról és József Attiláról sem, Pintér Viktória és Ladányi István a Sziveri János Intézetből.

A legszebb még egyszer végignézni a listán.

A legszebb, ahogy közben körbejárja a nap a Hangvillát, elvonul a kórház felé, estefelé még benéz ránk, aztán egészen besötétedik, és a háttér az autók fényei és az esti Kossuth utca adja.

Ladányi István

Évfordulóra

Bruszniai-konferencia. Pannon Egyetem, Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017. március 28.

Veszprém gazdag és igényes programmal emlékezett meg legújabb kori történelmünk rövid, de meghatározó szakaszáról, az 1956-os forradalom és szabadságharcról. 1956 évfordulójára készülve a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának Irodalom- és Kultúratudományi Intézete interdiszciplináris kutatócsoportot hívott életre *Bruszniai-kutatócsoport* néven, miután sikeresen szerepelt a 60. évfordulóra létrehozott Emlékbizottság pályázatán, azzal a céllal, hogy Bruszniai Árpád „személyiségének, tevékenységének, sorsának rendszeres, tudományos igényű feltárását elvégezze szisztematikus és átfogó alapkutatások nyomán”, ahogy azt a *Bruszniai Árpád emléke a Pannon Egyetemen* című kommunikéban olvashattuk.

A kutatócsoport tagjai Bruszniai Árpád életszakaszaihoz kívántak igazodni vizsgálódásuk nyomán: Szávai Dorottya az Eötvös Collegium filológus növendékét, Ladányi István a lovassys tanár és művelődésszervező alakját idézte fel. Nagy András, a kutatócsoport vezetője *Az öntörvényű értelmiségi* című tanulmányában a rövid, ám gazdag életút gyökereit, motivációját elemezve – így az előbbi témákat is érintve – a veszprémi szerepvállalást és annak tragikus következményeit mutatta be. A történelmi szerep és az egyéni alkat találkozásának példaszerűségét, sorsszerűségét vizsgálta. Méltatta az előd kutatók – Káhlér Frigyes, Mészáros Gyula és Sebő József – eredményeit mint ihlető forrást.

A több mint két évtizede az 1956-os forradalommal foglalkozó Nagy András elismeréssel szólt arról a közegről is, melyben kutatómunkáját végezte. „Még szinte soha nem találkoztam azzal a meghatározó segítőkészséggel, elementáris jóindulattal, amit Bruszniai Árpád sorsának kutatása során tapasztalhattam. Legyen szó a Kisfogház jelenlegi parancsnokáról vagy az Akadémia kéziratárának vezetőjéről, az Eötvös Collegium igazgatójáról vagy a szentesi gimnázium tanáiról – a sor nagyon nem teljes –, mint egy varázsige nyílt meg a levéltárak és a szívek, és adtak meg munkánkhoz minden támogatást.”

Úgy vélem, mindazok számára, akik tevékenységükkel a Bruszniai-hagyományt csaknem harminc éve ápolják, a társadalom e visszajelzése nagy elismerés.

2017. március 28-án zajlott a tudományos konferencia az Egyetemi Könyvtár és Levéltár Kováts-termében Bruszniai Árpád lánya, Margit és unokája, valamint Ritoók Zsigmond filológus professzor, akadémikus, egykor az Eötvös Collegiumban az egyetemista Bruszniai fiatalabb kollégája jelenlétében. Előadóként hallgathattuk Káhlér Frigyes és Sebő József Bruszniai-kutatókat is. A társintézmények munkatársai mellett találkozhattunk a mártír tanárra emlékező egykori lovassys tanítványaival, valamint a Bruszniai Alapítvány kurátoraival.

A tanácskozást Gelencsér András, a Pannon Egyetem rektora, Brányi Mária, Veszprém Megyei Jogú Város alpolgármestere és Horváth Géza, a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának dékánja nyitotta meg. Az alaphangulatot Bruszniai Árpád *Számvetés* című írásának felolvasása teremtette meg Oberfrank Pál avatott tolmácsolásában.

Ezen írásnak nem célja, nem lehet célja a konferencia gazdag tartalmának szisztematikus bemutatása, csupán néhány tartalmi-gondolati elem felidézése.

Szávai Dorottya Ritoók professzor úrral a közös Eötvös Collegium szellemi-

ségéről, Moravcsik Gyula professzor szemináriumáról, a Marót Károllyal, Kerényi Károllyal és Szabó Árpáddal való szakmai kapcsolatáról, vitáiról beszélgetett. A szellemi elitképzés műhelyének számító intézmény mindennapjairól, az intézmény államosítása utáni agóniájáról, a kommunista hatalomátvételtől. A Brusznainál öt évvel fiatalabb Ritoók Zsigmond a filológiai érdeklődés kapcsán a klasszika-filológia korabeli ('40-es évek vége, '50-es évek eleje) különleges helyzetét idézte fel, amikor a klasszikus értékek, a hagyományörző magatartás, a szellemi igényesség vállalása szembe került a diktatúra erőszakolt egysíkúságával.

Azt már Ladányi István *Bruszniai, a tanár* című dolgozatából tudhattuk meg, hogy a Lovassy László Gimnáziumban tanító Bruszniai Árpád hogyan őrizte meg az Eötvös Collegiumból hozott útravalót.

1952 ősztől 1956 ősziig tanított az intézményben.

Milyen tanár volt? Dokumentumok bizonyítják, hogy tanítványai bizalommal fordultak hozzá mint osztályfőnökhöz, ha valamelyik tárgy oktatójával problémájuk akadt. Ilyenkor ő óralátogatási tapasztalatakat szerezve mindig kiállt tanítványai mellett, ha panaszaikat jogosnak érezte.

Szaktanárként latint és történelmet tanított, az I. c. osztály osztályfőnöke lett, a történelem tanári munkaközösség vezetői feladatát is megkapta kinevezésekor. Tanítványai műveltségének gazdagságát, tág horizontú világát, magabiztosságát, igényességét, szigorú következetességét, lebilincselő, humorral fűszerezett előadásmódját méltatták visszaemlékezéseikben. Nemcsak diákjai, hanem az 1952-ben frissen kinevezett igazgató, Gyüre Attila is elismerte munkáját, példás munkafegyelemről, pedagógiai rátermettségről, szilárd tárgyi ismeretek nyújtásáról beszélt a Megyei Tanács VB Oktatási Osztálya számára róla készített jelentésben.

Feleségéhez írt leveleiből annak a tanárnak a képe bontakozott ki, aki szeret tanítani, akit kedvelnek diákjai, aki zenekart és énekkart szervez és vezet, és aki szereplésre viszi diákjait.

Mindez a sztálinizmus legsötétebb, majd a „nagy vezér” 1953-as halálával kissé szabadabb világában történt. Ladányi István tanulmányában dokumentumok alap-

készülve

ján mutatta be azt a folyamatot is, ahogy a piarista gimnáziumból az államosítás után állami gimnázium lett. A hatalom Mihályi Károly világi tanárt bízta meg e hálátlan feladattal, aki az átalakuló politikai viszonyok miatt kénytelen volt az iskolai életet átszabni, megrendszabályozó utasításokat, rendeleteket végrehajtani. 1949 őszén még részt vett az ifjúság az évszázad előtt a *Te Deumon* a piarista kápolnában, ám ez volt az utolsó „megengedő” gesztusa a hatalomnak. Ez után az említett szigorítások, a megfigyelések, a feljelentések időszak, a bizalmatlanság légkörének eluralkodása következett.

Izgalmas kérdés volt a kutatók számára Brusznai előéletének ismeretében, hogyan élte meg, hogyan élte át mindezt az Eötvös Collegium szabad szellemű, szívesen vitatkozó tudósjelöltje. A valószínűsíthető választ Nagy András hivatkozott szintetizáló tanulmányában olvashattuk.

„Az öntörvényű értelmiségit” világra nyitottsága, intelligenciája, igényessége, ironizáló, öngúnyt sem nélkülöző jelleme óvta meg a lelki sérülésektől. Korábbi betegsége, ami sántaságához vezetett, megtanította az erős fizikai fájdalom elviselésére, akaratereje megedződött, ez is segítségére lehetett a kemény időkben. Szeretett tanítani, örömet lelte a zenében, a zenekar és az énekkar vezetésében, elismeréseket kapott diákjaitól. Mindeközben megtalálta lelki társát, Honti Ilonát, családot alapított, kislánya született, lakást kapott a Hóvirág-lakótelepen. A munka és a zene szeretete, a magánélet boldogsága a harmónia derűjét hozta el számára a sötét horizontú világban, ami nem tartott soká.

Brusznai életútjában a véletlenek és a sorsszerűség kérdését vizsgálva Nagy András felfigyelt a fiatal tanár bizonyos vállalásaira. 1956. március 15-én Brusznai az iskolai ünnepély szónokaként az intézmény névadójának, Lovassy Lászlónak életútját elemezte, méltatta. Nagy András értelmezése szerint Brusznai Árpád tudta, hogy Lovassy László „politikai alapon, jogsértés áldozataként szenvedett várfogságot. Ennek emléke elevenedett meg Brusznai Árpád közreműködésével, aki pontosan és paradigmaticusan mutatott fel egy következetes értelmiségi ma-

gatartást, melynek aktualitása az 1950-es években rendkívüli lehetett.”

Brusznai Árpád 1956-os tevékenységének elemzése során is az empátia, a bölcsesség és a humanizmus személyiségjegyeit fedezte fel a kutató, a civil, az értelmiségi tudatos feladatvállalását, aki törvényes keretek között élt a kezébe adott hatalommal, akire azonban a per során – hiába cáfolta pontról pontra a vádak – mint fővádлотra abszurd módon rátoltak minden „bűnt”. Származása, családja, előélete szinte predesztinálta, hogy vele statuáljon példát a triumfáló hatalom. Sorsa, melyet vállalások sora alakított, beteljesedett...

A konferencián Brusznai Árpád korábbi veszprémi kutatói, valamint az egykori tanítványok is megszólaltak. Miután a Brusznai-kutatás új eredményeinek bemutatása volt a cél, ezen ismert tényeket, összefüggéseket nem idézem fel.

Ahogy azt a fejezet elején is jeleztem, a konferencia néhány gondolati eleme jelenik meg e dolgozatban az érdeklődés, a teljesebb megismerésének vágya felkeltésének szándékával. A kutatócsoport ugyanis tervezi a munkája során feltárt számtalan dokumentum, többek között a gyermek- és ifjúkorból fényképek, jegyzetek, hivatalos iratok, családi levelek, a tudósi pályakezdetés, a veszprémi tanárévek, a forradalom során keletkezett döntések, tervek, a börtön és a kivégzés feltárt anyagának reprezentatív kö-

tetben való megjelenését. Ezekbe csak bepillantva is – amire jó lehetőséget adott e tudományos konferencia – rendkívül plasztikus kép bontakozik ki a Veszprém Megyei Forradalmi Bizottság egykori vezetőjéről és a korról, amelyben befutotta pályáját.

A dokumentumokból kirajzolódó személyiségfejlődés és életsors azokból a tanulmányokból és visszaemlékezésekből rekonstruálható, amelyek részben elhangzottak e konferencián. A tanácskozás teljes anyagát szintén kiadni készül a kutatócsoport.

E két tervezett kiadvány mellett még egy rendkívüli kötet dokumentumai kerültek elő a kutatómunka során, Brusznai Margit közreműködésével: Brusznai Árpádné Honti Ilona naplója, melyet férje le tartóztatása után vezetett azzal a szándékkal, hogy az apa nélkül maradt család minden napjait elmesélje férjének, hogy ő is részese lehessen kislányuk fejlődésének, ő is részese lehessen életüknek. E megrendítő írás erejét a szituáció nem mindennapisága, a személyesség mellett a naplóból kirajzolódó személyiségkép adja, egy rendkívül erős, férjéhez utolsó lehetéig hűséges asszony személyiségképe. Míg az előző két kötetnél a kutatócsoport a város és az egyetem támogatására számít, ezen napló kiadását a Brusznai Alapítvány kívánja magára vállalni a Brusznai családhoz kötődő csaknem három évtizedes szívbeli kapcsolat okán.

Az elvégzett rendkívül értékes munkáért a konferencia zárásaként Brusznai Margit meghatottan mondott köszönetet minden résztvevőnek – a társintézmények munkatársainak is –, a Brusznai Alapítvány elnökével egyetemben.

A résztvevők rácsodálkozhattak – az újdonság varázsa nagyon erős volt – a Brusznai Árpád magánéletének meghiúsult pillanatait megidéző új fotókra a konferenciának otthont adó egyetemi könyvtár előterében felállított kiállítás molinóin, azt kívánva, hogy legyen folytatás...

Az egyetemi kutatócsoport munkája e közös akarat nyomán – most már a 60. szomorú évfordulóra készülve – folytatódik. E munka folytatásához erőt, kitartást és az eddigiekhez hasonló eredményességet kíván, közreműködését továbbra is felajánlva a Brusznai Alapítvány.

Imre Frigyesné

Tudományos munkáját elismerve Széchenyi-díjjal jutalmazták, továbbá csillagot neveztek el róla a Nagy Kutya csillagképben. Kétszer váltott foglalkozást: eredetileg vegyész volt, majd humánökológus lett, ma pedig már kognitív etológusként ismerjük, és mindhárom téren sikeresnek bizonyult. Ő maga így jellemezte magát: „Én egy szabad ember vagyok leginkább; azt csinálom, amihez kedvem van.”

Csányi Vilmos három könyvének ismertetésével kaptunk szemléltetést a kortárs emberképről: *A kentaur természetrajza*, *Marci, a beszélő kutya*, illetve az *Ő ott bent* című kötetéről beszélgettek Géczi Jánossal. Először *A kentaur természetrajz*áról volt szó. A könyvet Makovecz Benjamin grafikusművésszel együtt alkották meg, és a munka elején Csányi Vilmos legfontosabb mesteréhez, Szentágothai János professzorhoz fordultak segítségért. Csányi biológiailag is működőképes kentaurt akart leírni, és ez ügyben mentek el hozzá – úgy látszik, nem nőtt be a feje lágya, így mesélte el nekünk az etológus Szentágothai professzor reakcióját.

A könyvben leírt kentaurnak aztán nemcsak biológiája, hanem speciális ökológiája és kultúrája is lett. Ki kellett találniuk, milyen lehet egy olyan lény, amelyik az ember jó tulajdonságaival rendelkezik: például szeret közösségben élni, megtanult beszélni, érzelmeket kifejezni, tud szeretni, simogatni. Úgy tűnik, hogy sikerült egészen reálisan leírni és ábrázolni ezt a lényt, hiszen Csányi elmondása szerint volt olyan, aki elhitte, hogy tényleg létezik. Arisztotelésztől egészen Darwinig azt gondolták az emberek, hogy vannak átmeneti formák a különböző lények között, ilyen átmenet például a sellő, a szirén – és a kentaur is.

„Nekem ez a kentaur nagyon is hajaz a kutyára” – vetette közbe Géczi János, hiszen etológiájában a kutya is egyfajta köztes élőlény a farkas és az ember között. „Nekem inkább az emberre hajaz” – felelte az etológus, majd Niko Tinbergent idézve határozta meg az etológia alaptételét: „Egy viselkedésformát csak akkor érthetünk meg, ha a formáját pontosan leírjuk, és az evolúciós történetét is ismerjük.” Tehát tudnunk kell minden egyes részletet, mindent aprólékosan le kell jegyeznünk az igazi megértéshez. Csányi szerint is fontos a történet, az, hogy mi van a lények mögött, fel kell tárni az okokat, és ez komoly problémája az etológiának.

A beszélgetés során nemcsak hallhattunk erről, illetve a többi kötetéről, hanem meg is nézhettük azokat, kezünkbe vehettük a könyveket. Így láthattuk, hogy a könyvben többek között szerepel a társas élet és a vallás leírása, rendkívül élethű, művészi megrajzolt illusztrációk a kentaurok izomzatáról, belső szerveiről, a magzat fejlődéséről, párosodásáról. A lény leszármazását is ábrázolták egy családfán: „*Homohippus sapiensként*” van besorolva az emberek és a lovak keresztezéseként, egy szinten a *Homo sapiens* és az *Equus* élőlényekkel. Összegezve, a kentaurok társadalma egy ideális társadalom lenne, hiszen ők nem tennék tönkre a környezetüket.

„A tanítványaid téged szeretted?” – érkezett a következő kérdés Géczi Jánostól. Az etológus elmondta nekünk, hogy ez vegyes volt. „Tábornok-nevelde” volt ő az oktatásban, az volt a célja – szerintem nagyon helyesen –, hogy a diákok megtanuljanak önállónak lenni. A legújabb, ősszel megjelenő, hiedelmekről szóló könyvén egy elsőkötetessel dolgozik, aki „már most tábornok – abszolút szerény és abszolút tanítvány.”

Csányi Vilmost „kutyológusként”, „a kutyák atyjaként” is emlegetik, hiszen munkásságának kiemelkedő része a kutyákkal folytatott kísérletek. Humánetológus, mégis arról híres világszerte, hogy kutyákkal foglalkozik. Az etológusok azt mondták mindig – mesélte –, hogy az állatokat a saját, természetes környezetükben kell megfigyelni. A kutyákkal nem foglalkoztak, mert azoknak nincs természetes környezetük. Csányi viszont azt gondolja, hogy van, mégpedig az ember világa, elsősorban a család. Egy családban élő kutya viselkedését vizsgálják, tehát van kutya-etológia. Ezzel a témával kapcsolatos, *A kutyák szőrös gyerekek* és *Marci, a beszélő kutya* című könyveiről is beszélgettek az Éjszakai Egyetem rendezvényén. Munkája során rájött, hogy a kutyák rengeteg olyan tulajdonsággal rendelkeznek, amelyek az emberi jellemzőkre hasonlítanak – ezt ma már az egész szakma elfogadja. Akkoriban ő azt hitte, hogy „a legfontosabb dolog, hogy a kutyák úgy viselkednek, mint ahogy az ember viselkedhetett akkor, amikor már csoportokban, közösségekben élt, de még nem tudott beszélni.” A kutyák viselkedésének tanulmányozása tehát modellje lehet az emberi viselkedés korai szakaszának. Végre van egy olyan állat, ahol az emberek saját magukat láthatják – kicsit eltorzítva. A tudományos közösség ezt körülbelül tíz év múlva fogadta el – mondta Csányi Vilmos.

Ő ott bent című könyve foglalkozik a mesterséges intelligencia témájával – a fikció szerint egy veszprémi antropológusprofesszor idegrendszerét másolják számítógépre. Csányi érdekesnek tartotta megírni azt, hogy ha lenne egy ilyen másolat, az hogyan működne: hogyan lehet élni egy komputerben?

Nagyon keveset tudunk az agyról, az intelligenciáról. Az emberek nagyon okosnak tartják magukat, és azt gondolják, hogy csak az ő intelligenciájuk létezik. „Az ember agresszív, hatalomvágyó, birtokolni szeret, hierarchiát szeret kialakítani, uralkodni szeret. Ezek az intelligencia részei, vagy ezek intelligencia-függelenekek? Lehet intelligencia, amely ezt az öt dolgot nem akarja? Ha lenne ilyen intelligencia, az nagyon jó lenne, mert akkor ott van egy nagyon intelligens számítógép vagy hálózat, amelyik nem akar uralkodni, nem agresszív, nem akar birtokolni, stb. Tehát nagyon jól lehet használni különböző célokra. De ezekről nem is beszélnek a szakma résztvevői, mert azt gondolják, hogy az emberi intelligencia az az intelligencia, és más intelligencia nincs” – fejtette Csányi Vilmos.

Az Éjszakai Egyetem rendezvénye nemcsak szakmailag, hanem hangulatában is különleges volt számunkra. Az etológus ugyanis könnyedén adta válaszait, és humoros megjegyzéseivel folyton megnevettette a közönséget. Barátságos személyisége egyáltalán nem emlékeztetett egy tábornokéra. Figyelmünket felhívták a könyvekre is; valószínűleg nem én vagyok az egyetlen a közönségből, akinek kedve támadt Csányi látogatása után elolvasni a kötetét.

Ágel Zita Krisztina

Kutyológus

Lenge ruhás nő, aki trónra vagy karosszékre emlékeztető kódarabra telepedett, kényelmesen elhelyezkedett rajta, és hosszan mereng az ölébe, a két combjával kifeszített ruha vásznára helyezett könyv fölött. A tűnődő, töprengő figura ujjatlan blúzt s térd alá hulló rakott szoknyát visel, a szoknya bal oldalon ráborul az ülőhelyre, a posztamensként is szolgáló tömbre.

A könnyves nő

Somogyi Árpád: *Nő könyvvel.*

1961, szobor, Veszprém, a Pannon Egyetem központi épülete előtti tér

Ez a közel kétszáz veszprémi szobor egyike. A mű, amellyel az utóbbi évtizedben szinte alig van nap, hogy ne találkozzam a Pannon Egyetem központi épülete előtt – a terasz jobb oldalán, a lépcsősor délnyugati sarkában áll (ül). Címe *Nő könyvvel*, 1961-ben állították erre a helyére. Akkor készült, amikor R. Kiss Lenke *Korsós lánya*, amelyet a helyi újságírók a veszprémiek kedvenc szobraiként azonosítanak. A könnyves nő, akit a szobrász megmintázott, egykor munkatársam volt a magyar kormány és az UNESCO által közösen alapított Országos Oktatástechnikai Központban, ahol pályámat kezdtem. A nyakában többnyire súlyos gyöngyláncot viselő, a pénzügyön tevékenykedő asszony volt a modelje Somogyi Árpádnak.

Milyen is ez a szobor? A karcagi születésű Somogyi, aki a hatvanas-hetvenes évek sokat foglalkoztatott, de később is tevékeny köztéri szobrásza, Medgyessy Ferenc műtermében tanult mintázni, és haláláig annak a realista tradíciónak az elkötelezett híve, amelyet mesterétől örökölt. Monumentális alkotásaival éppen úgy, miként kisplasztikáival, legyenek bár bronzból vagy kőből, a tömbszerű fogalmazásra törekedett, figurái földhöz kötöttek, robusztusak, testükben elnyugodtak, két évtizeddel korábban úgy mondták, archaikusak, parasztiak. A hortobágyi csárda előtt álló *Pásztorfiú* vagy a kecskeméti *Három pásztor*, azaz a leginkább emblematis, sok-sok turistafotón szereplő két műve jól képviseli szobrászi sajátosságait, s ezek alapján a nagyjából csak alföldi helységekre kerülő műveit egytől egyig föl lehet ismerni. A *Nő könyvvel* is ilyesvalami játszi módon azonosítható, az alkotói jellegzetességeket képviselő szobor. A Képzőművészeti Alap számára rögzített egyetemi (vagy veszprémi) elvárás szerint az intézmény elé kerülő mű „nem lehet akt”, és „lendületet, előretörő fiatalságot” szükséges kifejeznie. Továbbá tekintetével balra kellett néznie.

Az elvárások többsége szófia beszéd maradt. A nő ruházata, ha nem is lenge az alsótesten, de a törzsön igencsak. Hogy mit szóltak hozzá, nem tudható. De az, hogy egy szocialista iparváros, amelynek immár egyeteme is van, követelménnyé emeli az öltözöttséget, arra utal, hogy mégiscsak tekintettel kívántak lenni a helyi katolikus vallású lakosság szemérmességére, illetve prűdériájára. Nem maradt forrás, amely felemlíti, hogy a szoborfej jobbra fordul és jobbra is néz. Így a balra tartás kívánalma sem valósult meg, a kőtekintet nem az Egyetem utca forgalmát pásztázza, hanem a B épület bejáratának magasságából az alacsonyabban fekvő A épület portáját tartja ellenőrzés alatt, amely manapság azért a legélénkebb, mert annak pincéjében működik a központi épületek egyetlen büféje. Túl ezen, a szobor terebélyes csipejű, húsos karú és vaskos

lábú, markos kezű, parasztlányosan terpeszben ülő testre tapadó ruhájú figurája inkább tűnik robusztus, fiatalságát érett nőére válto alaknak, mint vézna, a nappali fényben könyvmolyként kóválygó leánynak. A nekirugaszkodás és a svung hiányzik ebből a nőből, a feminitás, mi több, a női őserő dominál benne. Nem hiába, hogy gyorsan átnevezték a másfél-szeres emberméretű, mészkőből faragott (időnként a felületén megfiatalított) szobrot a *Tudomány*nak,

ámbar az utódai feltáplálására hivatott emlőit közszemlére tévő *Anyatudomány* kifejezőbb volna. Tetszik, nem tetszik, Medgyessyalak ez, a jobbjai közül, némi – a nyugvó jobb karra éppen helyezett bal kar lendületének rögzülése a bizonyíték – Páczy Pál-os beütéssel. Trónuson/karosszékben ülő, lenge ruhás nő, aki az ölébe, a két comb kifeszítette ruha vásznára helyezett könyv fölött mereng.

A szobor, miként nőalakja is, szép. A szobor mintájául szolgáló lány is szép (szobormását a valóságban lévénél öregebbé formázta a szobrász, mint mondják, a nagy nőkedvelőként ismert művész féltékeny feleségének akaratát követve), szépségét igazolja a hagyomány. A jó szándékú Marika amúgy negyvenévesen és ötvenévesen és hatvanévesen is szépnek bizonyult. S mostanság is ellenőrizhető, mennyire szép. Az a fajta asszony, akin mindenkor átüt, mert a lényének jellemzője, a mértékadó, ékes szépség.

Amin azonban el kell gondolkodnom: mikor is készült el ez a szobor? És nem a szobrász munkájára gondolok, ez tudható: valamikor az ötvenes évek legvégén, a hatvanas évek legelején. Hanem hogy bennem mikor készült el. Akkor-e, amikor kevesebb mint harmincévesen, amikor Veszprémbe letelepedtem, megláttam? Akkor, amikor megismertem a nálam némiképp idősebb, érettebb teljességében pompázó Marikát, a maga tökéletes asszonyi jegyével hivalkodóan? Vagy most, amikor tekintélyes matrónává korosodott, s megmaradt szépnek, ha e szépsége nem is ugyanaz a szépség, mint amelyet egykoron szépnek láttam. Mely jelentésburkok jöttek az időben egymás után létre a szoborról (amelynek elsődlegessége a jelentésalkotásban kétségtelen – legalábbis annak, aki az európai kultúra sajátosságai szerint gondolkodik és él) és a hozzá társuló jelenségekről, eseményekről, dolgokról, biográfiai és biológiai változásokról? Melyik képezi a karakterét, s melyik járul csupán az árnyalatok sokaságának egyikéhez-másikához? Azt hiszem azonban, hogy a szobor, mármint az én érzékelésem, értelmem és érzésem szerinti műalkotás most, ezekben a sorokban formázódik meg, akkor, amikor belőlem a legtöbb vele kapcsolatos ismeret, gondolat és érzélem stb. képes általa összpontosulni.

Géczi János

Párbajra hív

Nehezen jönnek a szavak, a vártnál is nehezebben. Vojnich Erzsébet festményei magukba szippantják, egyszersmind egy olyan dimenzióba helyezik át a befogadót, ahol a szó már kevés, önmagában nem állja meg a helyét. Csupán vendégek vagyunk ebben a világban. Meg kell küzdenünk a megszólalásért.

Vojnich Erzsébet korábbi festményeinek centrumában valamilyen formában a tér áll. Lépcsőforduló, ablak, ajtó, medence. A határátlépés lehetőségét magában rejtő terek ezek, amiket átjár az üresség, az elhagyatottság, és a sötétség dominál; ugyanakkor jellegzetes, hogy egy nem meghatározható helyről beszűrődik a fény, ezzel mintegy felvillantva a reménytelenségen túli reményt. A *Párbaj* című kiállítása nem a terekre helyezi a hangsúlyt, sokkal inkább az emberi alakokra. A táncosok, szumósok, vívók szinte a semmiből emelkednek ki, és hívják párbajra a másikat, önmagukat és a műértelmezőt. A színek rendkívül mérsékelt használatán túl felfigyeltem az alakok tekintetének hiányára. A vívók fején sisak van – melynek köszönhetően nemcsak a tekintet, de maga az arc sem látható –, az egyik szumós elfordítja előlünk a fejét, és egyúttal kezével kitakarja ellenfele arcát. Pina Bausch és Nyizsinszkij csukott szemmel vannak ábrázolva, a festmények egymással szemben helyezkednek el, így a két táncos alakja értelmezhető egymás párbajra hívásaként. A zárt szemek megmutatásával a másikkal való szembenézés miatti félelem és az ütközet megtagadása egyszerre érvényesül. Ugyanakkor a szemek zártsága, a külvilág látáson keresztüli befogadásának elutasítása, tehát a befelé fordulás az önvívódást is jelentheti. A tekintet hiányában megnyilvánul a teremtő aktus (a kapcsolatteremtő aktus) hiánya; a műértelmező tehát beállhat az elutasítottak sorába, Pina Bausch és Nyizsinszkij nem engednek belépni a terükbe, a tánc világának terébe, a megdermedt mozdulatok terébe. Az önmagába zártság, a magány igénye fogalmazódik meg a két festményen. A magányé, mely végül művészetet szül. A Dominique Mercyt, Nyizsinszkijt és Pina Bauscht ábrázoló festmények (meg)állnak az időben. Nincs történetük, olyan, mintha az alakok a várakozás pillanatában lennének, így egy-egy rögzített pillanat domborodik ki a műveken: Pina Bausch feszes – szinte megfeszült – kéztartása, Nyizsinszkij előrebillentett csuklótartása, bal és jobb keze két-két ujjának összeérintése. Ők a koncentrátság, az összpontosítás és egyben a várakozás megtestesítői. A *Vívók szürkében* és a *Vívók alakjai* a megütközés előtti vagy utáni pillanatot szemléltetik, de semmiképp nem a vívást magát. Az alakok egymás-

sal szemben állnak, nincsenek mozgásban, ezáltal nem beszélhetünk dinamikáról, helyette ezeknél a festményeknél is fixált jelenetekkel szembesülünk. A vívók vagy maguk előtt vagy egymásra szegezve tartják a kardjukat. Talán ez az a része a „csatának”, amikor még semmi sem biztos, amikor még a párharc előtt köszöntik egymást a felek. Vagy talán az, amikor már minden eldőlt, az egyik fél győzedelmeskedett a másik felett, és a résztvevők megköszönik egymásnak a vívást...

Kételyek közt hagy minket Vojnich kiállítása. Nem tudjuk, hogy a tánc, a vívás aktusa előtt vagy után vagyunk-e. Csak az biztos, hogy valamilyen formában mi is részesülünk abból a fenségesből, ami úgy zár ki minket az univerzumából, hogy közben párbajra is hív.

Mayer Lisa

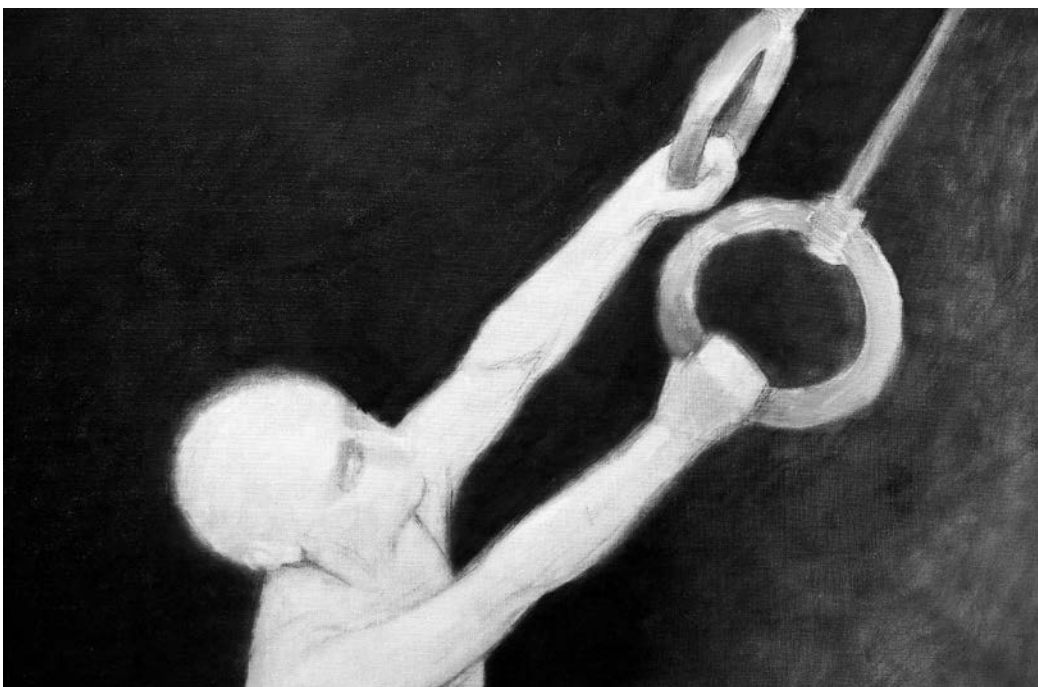

Vásznak holtponton

Végletekig koncentrált, letisztult, fegyelmezett képi világ jellemzi Vojnich Erzsébet *Párbaj* című kiállítását. Erős csendje van ennek a tárlatnak, a visszatartott és a megtörténő idő közötti csend üli meg a kiállítóteret. Félelmetes, izgalmas, néha már-már kísérteties világ mutatkozik. A megfestett, kissé plasztikus emberalakok a határon mozognak, billegnek az élő szervezet és a bábulét között.

Jobban megnézve azonban a festmények eldöntik a dilemmát. Az ábrázolt testek kívárnak. Mind a koncentráció olyan maximumán vannak, amely, bár játékba hozza a mesterséges világ képzetét, mégis inkább egy átlényegült, magasabb rendű emberi létmódba avat be. A kiállítás számot vet ugyan az élet-halál ellentéppárral, de nem egy traumatizált, élet utáni térélménnyel kínálja a szemlélőt. Sokkal dinamikusabb fogalommal dolgozik, a holtpontra megragadása érdekli. Az örök kérdés, meddig lendülhetünk tovább? A holtpontra előtti és utáni mozdulatok lehetőségeit keresi, az is-is jelenik meg, nem pedig a vagy-vagy. Nem véletlen talán az sem, hogy egyik kiemelt képre az örök keresőt, a táncos-koreográfus Pina Bauscht vágja ki, satírozza át a *Café Müller* című előadás székeivel teli, falakkal határolt teréből saját tojáshéjszínű vásznára. Időtlenül téve ezzel a

táncosnő felejthetetlen, csukott szemmel botorkáló, esetlegességéből építkező szólónak érzékeny mozdulatait. A vászon milliméter-vastagsága kiemeli, felmutatja ezt az unikális, papírvékony, törékeny, a szemünk előtt már annyiszor elporladó és mindannyiszor feltámadó testet. A Pina-festményt nézve két másik kép kerül a látóterünkbe (*Hinta, Dominique Mercy*). Az előbbi egy gyűrűn lendülő, Bauscht idéző fantomszerű lény. Kopasz, csontfehér bőre belejátszik hálóingszerű szoknyájába, szája nincs, szeme csukva. Nem lehet eldönteni, hogy veszti vagy kapja épp a lendületet. A tornászszargon úgy hívja, az *alaplendület holtpontja*. Tovább fokozza a kép abszolút jellegét, hogy a gyűrű megzabolázása nem kis testi erőfeszítéssel jár. A tornaszerek közül ugyanis a gyűrű az egyetlen olyan szer, amely gyakorlat közben is bármely irányban szabadon mozoghat. Kizárólag az em-

beri test energiája tarthatja féken. A másik képen Dominique Mercy, a Wuppertali Táncszínház tagja ül egy asztal mellett. Széke nincs. Teste a szék, és teste az ülő figura is. Egybejátszódik. Pina Bausch halála után ő lesz a társulat művészeti vezetője pár évig. Legfontosabb feladatának éppen a bauschi mozgáskultúra és szellemi hagyaték megőrzését, továbbvitelét tartja. (1973-tól tagja a társulatnak.) Az ő képfigyelme (szeme neki is lehunyva) még tovább tágítja a *Pina Bausch* című kép dimenzióit.

A kiállítás arc nélküli. Pontosabban a fedett arcok dominálnak. Hol sisakos, hol hunyt szemű, hol egészen amorf, arctalan alakok feszülnek egymásnak, a térnek és az időnek. A tekintet és a mimika levakolásával a művész elérte, hogy a figurák egész lényege a testük többi részére koncentrálódjon. A homogén térbe felvitt alakok térfogata így, minél tovább nézzük, annál többet harap ki a köré festett ürességből. Ezeknek a végletekig fegyelmezett testeknek a legapróbb mozzanata, a legkisebb dinamikai variánsa képes megtörni ezt a látszólag nagyon egységes kiállítást. A fegyelmezettségnak ez a foka paradox módon sokkal inkább előtérbe helyezi a különbözőséget, mint az uniformitást. Hisz nemcsak az ábrázolt testek állnak készenlétben, hanem a kiállítást szemlélőnek is folyama-

tosan résen kell lennie. A képek megnyitják a következő pillanat kiszámíthatatlanságának eseményterét, így a feszült várakozás közös tapasztalat lesz.

Nézzük meg rögtön az első(?) képen a világhírű táncos *Nizinszkij* csuklóit. Szinte megreptetik, ráfektetik a mögé festett homogén levegőre az egész testet. A csuklónak ez a balanszfunkciója az összes többi képbe

átíródik. Lépjünk a következő termekbe, és figyeljünk csak a *Vívók*, *Képregény* alakjainak felemelt egyensúlyt segítő kartartására, ahogy a csukló flamingó módjára visszahajlik, és hátulról mintegy ellen tartva a közégek, fogja, kitámasztja a vívó testét. A vívók egymást ellenpontosítják, miközben ettől az egymásnak feszülő dinamikától megsokszorozódik közöttük a tér. A kimerevített két-dimenziós kép mintegy annak tudatában, hogy az adott vívásnemből hová vihető be érvényes találat, izgalmasan fenntartja a kép utáni pillanat megvalósulási lehetőségeit. A *Képregény* című képsorozat időtlennek tűnő világát azonban megtörheti a képek ismerősége. Véleményem szerint Vojnich a 2013-as vívóvilágbajnokság sajtóképanyagát használta alapként ehhez a képsorozathoz. Az utolsó képen kiterülő test egészen hasonló a kudarcos magyar vb-teljesítményt hírelő fotóhoz (<http://24.hu/tag/szabados-kristof/>). A fekvő test így egyszerre tetem, áldozat, vesztes fél, és ennyiben a magyar sporthagyomány egy mélypontja, holtpontja is. Persze a festőnőt valószínűleg nem érdekli ez a történeti távlat. Pont ellenkezőleg. A képek hátterei éppen a megfoghatatlanságot, az irányultság hiányát közvetítik éterszerűségükkel. Alakjai mind *valahonnan kiragadott*, vásznakra montírozott kivágatok, magányos várakozók. El vannak tehát szakítva. Elvont energiáik ezekben az új, üres, tiszta terekben gerjednek tovább. A vászon minden egyes pontja játékban van. Egyszerre a betölthetőség és a kihasználatlanság.

A szikár, olykor egymást majdhogyanem tükröző, megfeszült testeket jó értelemben ellensúlyozza a *Szumók* című kép testábrázolásából fakadó más lényegű gravitációs mező. A két egymásba csavarodó testtömb épp kidőlni látszik a vászomból. Vojnich azzal, hogy eltüntette a harcteret (a szumó esetében a dohját, a vívásnál a pástot, a táncnál a színpadot), egy kozmikus küzdőteret hozott létre. Ebben a végtelen térben visszhangzik Pina Bausch sokat idézett mondata: *Tanzt, tanzt sonst wir verloren*. Mert mi a vívás, a szumó, a torna, ha nem tánc, a test ünnepe. S minden szereplő ott sétál, várakozik, lendül valahol azon a vékony pástton, amit életnek nevezünk.

Pintér Viktória

Kovács Endre: *Hit és látás – A lassú nézés*. Prágai Magyar Intézet. 2016. október 8. – 2016. november 17. A kiállítást a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége és a prágai Magyar Intézet rendezte. A kiállítást Luzsicza Lajos Árpád képzőművész nyitotta meg 2016. október 8-án

Kovács Endre fotóművész kiállításának címe: *Hit és látás*. Magam is hasonló szó-párokat alkotok e kiállítás képeinek érzetetéséhez és értelmezéséhez.

Fény és árnyék

Gyermekkoromban – valamikor a hatvanas években – úgy gondoltam, hogy Prága szürke színű, mindig ködben van, s ahol vagy feljön a nap éppen, vagy éppen lenyugszik. Otthon, Budapesten ugyanis gyakran tanulmányoztam bizonyos Prágát bemutató fotóalbumokat, amiket apám hozott csehszlovákiai útjairól. Természetesen ezek fekete-fehér városfotókat tartalmaztak – hiszen Karel Plicka máig népszerű albumai leginkább „black and white” technikát alkalmaztak. Kevésbé érdekelték az emberek, figurákat alig találunk a képein – a hajnali, lapos fények emelik ki Prága épületeit, szobrait, a város sziluettjeit.

Aztán magam is eljutottam az Arany városba, sőt 1977-től évekig itt is éltem. És kiderült: Prága, az Arany Város – ugyanolyan szürke, ködös, kihalt, mint ahogyan a könyvekben láttam! Évtizedekig változatlan maradt, az élet a falak mögé húzódott, legfeljebb az apró sörözők világába.

Én ezt így szoktam meg és így szerettem meg – mert így vált érthetővé Hrabal világa, így váltak értelmezhetővé a cseh filmek, és a cseh festők és fotósok titkos mindensége.

Aztán a szürke, elmosódott tetőket kicserélték szép, új, piros cserepekkel, a házakat színesre festették, az utcákon zajlik az élet. (Zaj, tömeg, legalábbis a belvárosban. Ám nekem marad a régi, anekdotázó, kiskocsmás Prága!)

Vajon Plicka mester, ha újra fényképezné könyveit, hogy csinálná? Mindenesetre a Károly hidat úgy már nem láthatná, ahogy anno! Hiszen még hajnalban is a turisták nyüzsögnek a hídon, ellehetetlenítve lefényképezni a csendet.

Hogy nem Kovács Endréről és fotóiról, a kiállításáról beszéltem eddig? Dehogynem! Tehát: *Prostor a čas*. – Tér és idő. Tér és idő, hiszen Kovács Endre megrögzött időrögzítő. Nem úgy, ahogy egy író teszi – aki könyvében a régtől a jövőig rögzíti az időt. Nem úgy, ahogy a festőművész – aki a képen ábrázolja a teljes kozmikus teret! Legalábbis megpróbálja. A fényképész az, aki – mint Kovács Endre is – saját magát helyezi be a képbe. Szinte elfelejthetjük az objektívet, a technikát, ami a művész szeme és a világ darabja között van. (Volt.) Ő maga a téma, a megvalósítás és a megvalósulás. A kész pedig a végpont. Ez a fotó, a fotózás misztériuma.

Prostor a čas. Tér és idő. A fényképészeknek a tér zárt, véges, megismerhető, az idő pedig nem létezik, nincs. Van viszont árnyék! Az árnyék segít a téma plasztikussá tételében. Csak fel kell használni, észre kell venni. Az árnyék nem materializálható, de létezését ezek a fotók is itt bizonyítják. Bizonyítják, hogy Kovács Endre – mint műtárgyfotós is – a plaszticitás mestere. A tér és idő fogságba ejtésének nagymestere!

Térben és időben. Fényben és árnyékban. (Magyarázó szó-párok. A képekkel együtt gondolkoztatnak.) Alsóörs – Balaton-part. Adva van egy templom – évszázadok. Adva van egy élet, egy sors, évtizedek.

A templomot izgatják, kíváncsivá tesz az emberek. Hiszen emberek nélkül elveszti lényegét, az emberekért fenséges a tájban, szép a részleteiben. Ahogy észreveszi Endrét, a fotóst a lábainál, úgy Endre is észreveszi Őt. Izgatja alkotói tehetségét. Így teremthetnek együtt, a templom és a fotós. Összesodródhatnak, összekapcsolódnak – ahogy a sors akarta, épp Alsóörsön, ahogy a szerelmesek párt alkotnak, *együtté* lesznek, tünde, illó, illúzió.

A falon képek vannak. Már elszakadva alkotóiktól! És végül: múlt és jelen. A jelent elfelejthetjük. A múlt itt van a fotókon. Jelen időben! És a jövő? Talán a jövő is e képekben rejtőzik! Csak reménykedhetünk!

Luzsicza Lajos Árpád

Emlékidézés Inotán

Inota szimpózium – in memoriam Hamvas Béla '120. A Magyar Művészeti Akadémia programja. Várpalota, Inotai Hőerőmű, Béke Művelődési Ház, 2017. március 23.

A földi létezés egyik legalapvetőbb állítása, hogy az idő nem áll meg. Így joggal feltehető, hogy ezek szerint minden, ami elmúlt, soha nem jön vissza már? Minden érzés, érzet, illat, íz vagy hang soha nem ismételteti meg ugyanazt az élményt, amelyet egyszer közvetített? Akik lemaradnak az idő valamely pillanataról, töredékéről, akkor az a pillanat már soha nem idéződhet fel úgy, ahogy az eredetileg megtörtént? Nem szükséges ahhoz mélyreható elemzés, hogy beigazoldjon, az élet történései valóban nem ismételtetők meg pontosan ugyanolyan intenzitással, ugyanazt a reakciót kiváltva, mint ahogy azelőtt azok megtörténtek. Az egyszer létrejött érzetet, életérzést azonban vissza lehet idézni olyan módon, hogy az megközelítse annak eredeti, lényegi formáját.

Annak tudatában, hogy egy-egy esemény megélése számtalan tényezőtől függ – tér, idő, egyéni szempont –, úgy pontosan meghatározni azt, hogy az arra való megemlékezés mennyire idézi fel a kor szellemét, szinte lehetetlen vállalkozás. Mindezek ellenére viszonylag könnyű feladat annak felmérése, hogy az előadás vagy bármilyen más jellegű megemlékezési forma mennyire tudja bevonni közönségét a színpadon létrejövő folyamatba, illetve, hogy képes-e a szemlélőt résztvevővé formálni. A március 23-án az inotai Béke Művelődési Házban a Magyar Művészeti Akadémia által megrendezett *Inota szimpózium – in memoriam Hamvas Béla '120* délelőtti színpadi előadásai során elmosódott a szemlélődő és az előadóművész közötti határvonal. A hivatalosan kétszer harmincöt perces előadás első részében a veszprémi Pannon Várszínház társulatának előadását tekinthettem meg. Az előadás az 1956-os történelmi eseményeket dolgozta fel *Tizenkettő és... színpadi kollázs 1956-ról* címmel. A címnek – ahogy az előadás rendezője, Vándorfi László is hangsúlyozta – lényeges a vallási aspektusa, hiszen Jézusnak is tizenkét apostola volt,

valamint utal a forradalom tizenkét napjára és a megtorlásra, illetve a tizenkét kőműves és Kőműves Kelemenné motívumaira. Az előadás egy '56-ról szóló színpadi kollázs volt, amely a színházi benyomás minden eszközét felhasználta arra, hogy a befogadót minél közelebb hozza a történéshez. Az előadás háttérében elhelyezett képek – amelyek a Magyar Művészeti Akadémia Képzőművészeti Tagozata által szerkesztett, az *1956–2016* című kiállításának anyagából származnak – olyan szimbólumréteget vonultattak fel, amely önmagában képes volt közvetíteni az adott kor történelmi vonatkozásait. Azzal, hogy erre a képi világra még a mozgás, a tánc, a zene – a KEX Remake zeneszámaiból összeállított anyag – és a felidézett szövegek rétegei ráépültek, egy meglehetősen összetett, feszült figyelmet igénylő, sűrű jelrendszerrel dolgozó előadás jött létre a színpadon. Az egyes rétegek azonban nemcsak a befogadó érzetét alakították, hanem egymásra is intenzíven hatottak, formálták egymás jelentésrétegeit. Ez az átformálás leginkább a színpadon szereplő táncos lány és az őt vezető férfi közös jeleneteinél rajzolódott ki. Minde mellett lényeges, hogy az egyes, mozgáshoz kötődő egységeket szövegrészletek határolták el egymástól, amelyek különböző dokumentumokból és többek között Illyés Gyula és Déry Tibor naplójából származnak. Az egyes rétegek összehatása alkalmas volt arra, hogy valamiféle érzetet alakítson ki a szemlélőben azzal kapcsolatban, hogy milyen is lehetett az adott korban élni. Sajátosan leképezte a múltat, amely ha nem is teljes biztonsággal feleltethető meg az akkori élményeknek, mégis – a fennmaradt dokumentumokra, illetve személyes elbeszélésekre alapuló korkép alapján – hitelesnek mondható volt.

Az előadás második felében „*Hogy az Isten nevét ki tudjam ejteni...*” címmel Hamvas Bélától származó szövegrészletet hallgathattunk neves művészek előadá-

sában. Az egyes gondolatokat Kubik Anna, Rátóti Zoltán és Bakos-Kiss Gábor olvasták fel, a felolvasott szövegegységek tartalmát pedig Juhász Gábor gitárjátékával zenei nyelvre fordította, illetve ezen keresztül az egyes egységek jól láthatóan elkülönültek

egymástól. A szövegekben felsjelő tartalom közül valamennyi Istenhez, az ő létehez és a gondolatok mögött elhelyezkedő alany Istenhez való viszonyához kötődtek. Mint ahogy minden színpadi előadás esetében, úgy itt is lényeges volt, hogy a szövegegységek tartalmisága, és az azt felolvasók közötti szereposztás összhangban álltak egymással. Ez utóbbi biztosította, hogy az előadás során elhangzott részletek, illetve azok összessége dialógust teremtsen a nézőközönséggel. Ezen dialógus természetesen nem szó szerinti értelemben veendő, hanem az elhangzott gondolatoknak a nézőre gyakorolt gondolatébresztő hatását jelenti.

Az előadást megtekintő közönség az első részben a színpadi események cselekvőjévé, illetve elszenvedőjévé vált, a második részben gondolkodóvá és beszélgetőpartnerré. Az előadások átütő erejét pedig tovább fokozta az a közeg, ahol mindez lejátszódott. A mozaikok, domborművek és az épületben található színházterem olyan helyszínt biztosít, amelynek stílusa, szelleme meghatározza az ott zajló események alapvető légkörét.

Rugli Adrienn

Kortársak lámpafényben

Olvasólámpa Háy Jánossal. 2017. február 16. Olvasólámpa Karafiáth Orsolyával. 2017. március 2.
Veszprém, Művészetek Háza, Dubniczay-palota.

Veszprémiként egy hónapban legalább egyszer találkozhatunk kedvenc kortársainkkal. Erre több városi intézmény is lehetőséget ad. Hogy mitől merőben más mégis az *Olvasólámpa*? A válasz valószínűleg a szándékban keresendő. Amíg a város több intézménye és egyébként a Művészetek Háza is általában valamilyen tematika köré építi irodalmi estjeit, addig az *Olvasólámpa* nem fogalmazza meg ezt az igényt.

Ember az olvasólámpa fényében
Olvasólámpa: Géza Ilona íróval, költővel. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2016. október 20.

Séd, 2016. tél, 23. old.

Ahogy azt Kilián László, az estek moderátora is hangsúlyozta, itt előtérben vannak a szövegek – mégpedig az alkotó előadásában –, a kérdések pedig háttérbe szorulnak. És nem is igazából kérdések ezek.

Csupán szavak, szókapcsolatok, melyek megadják a lehetőséget arra, hogy a vendég maga dönthesse el, ennek kapcsán miről akar beszélni, vagy eszébe juttat egy érdekes történetet, melyet szívesen megoszt a jelenlévőkkel. Gondolom, mindenkinek ismerős az az érzés, mikor egy jó barátjával beszélget a kedvenc kávézójában. Nagyjából így lehetne leírni azt a hangulatot, amelyet a rendezvény kitalálója valószínűleg meg akart teremteni. Az olvasóközönség találkozik az írásaiból már jól ismert alkotóval egy életműelemzéseként mentes, kötetlen párbeszéd keretében. De vajon mennyire valósult meg ez a szándék?

Az első *Olvasólámpa* vendége, amelyen részt vettem, Háy János volt. Én az egyetemről siettem az estre, de már órákkal a kezdés előtt figyelmes lettem arra, ahogy Kilián László éppen városnézésben részesíti az írókat. Majd az esemény kezdetén kiderült, hogy Háy szenvedélyének hódolva természetesen végignézte a László Károly Gyűjteményt is. Ez az érdeklődő attitűd, bár alapvető emberi gesztusnak tűnik, szerintem sokat elárul egy meghívott íróról.

Az est elején sok szó esett a kortárs képzőművészetről, ami nem volt újdonság az írók jól ismerők számára, hiszen ennek Háy nem csak kedvelője, de művelője is. Az író először rövidebb, humorosabb részleteket olvasott fel, majd az esemény kötetlenségén felbuzdulva egy mélyebb, hosszabb fejezettel is megpróbálkozott. Bár először tartott a közönség reakciójától, félelme a 15 perces felolvasás után is alaptalannak bizonyult. Az esemény után, dedikálásra várakozás közben akaratlanul is hallottam néhány rövid beszélgetést, melyek nem voltak szoros kapcsolatban az irodalommal, inkább a szerző saját tapasztalataival, meglátásaival. Úgy gondolom, ezt alapozta meg tökéletesen az esemény kötetlensége. Minthogy a közönség soraiban több dráma szakos egyetemi hallgató is ült, elkerülhetetlen volt a kérdés, amely Háy János színházhoz való kötődésére vonatkozott. Az író elmondta, hogy nem tartja magát színházi szerzőnek. Ez a kijelentés felettébb szerénynek tekinthető, hiszen hazánkban az egyik

legtöbbször játszott kortárs magyar dráma-szerzőről beszélünk.

A második *Olvasólámpa*mra már úgy mentem, hogy tudtam, mire számíthatok. A vendég Karafiáth Orsolya volt, publicista, író, költő, performer. Az est folyamán nagyjából ebben a sorrendben követték egymást a témák is. A beszélgetés a pálya elejével indult: első könyvéből történt a felolvasás, majd Kilián László kitért a kiadó kérdéskörére, valamint volt és jelenlegi munkahelyeire. Az esemény felénél Karafiáth Orsolya új könyvére terelődött a szó. Erről elmondta, hogy főleg a női alkoholizmus foglalkoztatja. A könyvben több történetzsalat (gyermek és felnőtt) váltakoztat, ezeket kronologikusan bontja ki. Mielőtt azonban olvasott volna a műből, a moderátor ismét egy nevet dobott be: László Károly nevét. Karafiáth Orsolya elmondta, hogy jelen volt a temetésén, valamint ő írta a sírverset is, azonban ennél többet könnyek nélkül nem volt ereje megosztani a közönséggel. Kilián László jól érzékelte a kérdés koraiságát, így egy könnyebb, a művész számára feszitelebber témára terelte a szót, a politika és közélet kérdéseire. Erről, mint azt megtudtuk, Karafiáth Orsolya bármikor és szinte bármennyit tud beszélni, főleg ha valamin „felhúzza magát” – ahogy ezt ő maga állította.

Új könyvéből egy gyermekfejezetet olvasott fel számunkra, melyről elárulta, hogy eredetileg versnek szánta ezt a témát. A rendkívül mély szöveg után a művész már eljutott abba az állapotba, valószínűleg a közönséggel együtt, amiben már tud László Károlyhoz fűződő kapcsolatáról beszélni. Elmondta megismerkedésük történetét, a sírvers megírására való felkérést, valamint a műgyűjtő utolsó napjait. Az est végére ki tudott alakulni az a hangulat, az a kapcsolat közönség és a művész között, amiben már kellő súlya volt ezeknek a történeteknek.

A beszélgetés végén természetesen itt is adtak időt a közönség kérdéseinek. Bár a kérdéseknek nem volt kifejezetten irodalmi igényük és egy-egy olykor még irrelevánsnak is tűnt, de a kérdésfeltevés hatalmas igénye mutatkozott meg bennük. A közönség érezte, hogy kérdeznie kell, közelebbi kapcsolatba kell lépnie a vendéggel. Ezen a ponton éreztem azt, ahogy a Háy-est végén is, hogy a szervezők szándéka teljesült. Kialakult a kívánt légkör, melyben nincsen rossz kérdés, csak érdeklődés van.

Keszte Bálint

Ketten ülnek, beszélgetnek. Hol egymással beszélgetnek, hol ül közöttük valaki (*Trialógusok*). Magától értetődik, hogy mondják a másiknak. Látszik, hogy ez az esemény nem fog elkezdődni, ugyanis a beszélgetés több mint harminc éve folyamatosan tart. Azt is mondhatnánk, csak a háttér, a fond pörög mögöttük.

Irodalom, Tito, kvantumfizika

Olvasólámpa Bozsik Péterrel. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2017. március 23.

Bozsik Péter (költő, író, az Ex Symposion szerkesztője) és Ladányi István (költő, irodalomtörténész, az Ex Symposion és a Séd – Veszprémi kritikai lap szerkesztője) ül az *Olvasólámpa* program-sorozat különös enteriőrjében. *Háborús övezetből emigrált figurák*. Ráadásul egy szófán ülnek, ahol Bozsik Péter szétterített kéziratjai miatt egészen szűkösnek tűnik a tér. A szófáról Ivo Andrić regénye jut eszembe (*Híd a Drinán*). Innen nyitnak a közönség felé. A pontból, ahonnan a regényben is egyszerre látszik az itt és az ott. Rögtön az elején ikerversek. Egy ittre (Közép-Európa), egy ottra (Vajdaság). *Dekódolt tartományból* évek múltán *Behódolt tartomány*. Most a másodikat olvassa, azt, amelyik behódolt, azt, amelyik kísértetiesen hasonlít a tíz évvel előtt megírtra: *Hány inger kell még, hány? / Hogy végképp elhidd: / a tartomány elveszett. / Barbárok állanak a városkapuk előtt, / idióták szónokolnak a fórumon, / néptribunok seggéért tülekednek a költők / az utolsó utáni pillanatig; / a parasztek a civilizáció / bőszen tehenét fejik, / prolik sorozatgyilkos / forradalma zajlik a kettesen...* Van baj. Mintha ez lenne a Bozsiknál az alapvetés. Motoz valami örök éberség ezekben a versekben. A költő figyelme, ahogy figyelmez. Figyelmeztet. Nézi és elszenved, ami történik. Szövegeivel rátekeredik, rácsavarodik a történelem menetére. Kavafiszt citálja: „*S most – vajon barbárok nélkül mi lesz velünk? / Ők mégiscsak megoldás voltak valahogy...*” Állandóan vész-jósol, vagyis úgy ír, hogy bármikor bármi megtörténhet. Sorolja az eseményeket, a tényeket, a tényeknek hazudott tényeket. Versbe, prózába mondja a 20. századot. Az emlékezés pedig munka, rengeteg idő van benne. Talán ezért is jegyzi meg két szöveg között Ladányi István, hogy olyan, mintha *minden versedben benne volna minden*. Bozsik valamit mindig számba vesz. Előlről kezdi a történelem elhazudott mondatait, verssé írja őket, máskor prózává. Ahogy a történelem, úgy a mondatok is ismétlik magukat, sokszor sokféleképpen olvassák a világ tüneteit, a baj (elő-utó)jeleit. A *hatalom mindig ugyanazokat a formákat mozgósítja. Tulajdonképpen semmit nem változott Ovidius száműzetése óta. Az anomáliák újratermelődnek*. Nem heged be soha semmi. Ettől közérzeti, amit ír, mert érzékeli a bajt, a nyavalyát, a betegséget, hogy mást ne mondjak. A kortünetet és a kórtünetet. Egybeolvasódik a test és a történelem. Összeíródik megannyi fájdalom. *Forradalmat már képtelen vagyok csinálni, elég öreg vagyok hozzá. Marad a szavakkal bibelődés, egyfajta írniokosság*. Dokumentál, rögzít. Ez a feladata.

Az *Olvasólámpa* azért jó, mert hosszan hallod a költőt/írót beszélni, vagyis a szöveg kap egy hangot, tulajdonképpen visszakapja a születésének tónusát. A Bozsiknak pedig különösen jó hangja van, kicsit vontatott, kicsit anekdotikus, és egészében van benne valami elnyújtott panaszosság. Hosszan elhúzott hangjai néha mintha bele is sírnának a versbe. Apró kicsi ká-k kibontva Esterházy Péter zárójelből. Ladányi István pedzegeti a két író viszonyát. Előhívogatja az emlékeket, a kötődéseket, majd az Esterházy Péter halálára írt hosszú költői futamot is. *Mimézis (meg izé is)*. *EP emlékének*. Bozsik elmondja, hogy kapcsolatuk nem volt zökkenőmentes, tudniillik beavart a posztmodern. Esterházy Péter ugyanis lazán beolvasta anno az újvidéki(!) rádió egyik irodalmi műsorában – saját neve alatt, Tolnai Otónak ajánlva – Danilo Kiš elbeszélését. (Ez azóta irodalomtörténet. *Mondhatni bevezetés a szépirodalomba. Mily dicső a hazáért halni*.) Aztán később EP sármja, eleganciája ellensúlyozta a „vérlázító” csínyet. Maradtak a szövegek különösen a *Fuhasok*, na meg a politikai publicisztika, ami Bozsik szerint van olyan erős, mint az Adyé, az olvasatok, a Fordítóházban (Balatonfüred) megdicsért gulyás, s végül elköszönés versben, méltón. *Meghalt egy (az) igaz magyar. / Ezt találtam mondani / a virrasztáson, valakinek. / Az ember végül patetikus / sötét csikra lép (szarba vagyis)*. (ÉS, 2016. november 11.)

Aztán hogyha Bozsik, akkor bejön a kvantumfizika, meg az anyag különleges létmódjainak tudományos tettenérése. *Isten nem kockázik*. Aztán tovább hallgatva a felolvasást hamar kilyukadunk az örök toposznál: Tito Elvtárs, az Öreg bevágtat a szövegekbe. *Megváltozik a hangod, ha ebben a témában olvasol, látni, hogy szereted* – reagál Ladányi István a hallottakra. Persze viccesen hozzát teszi, hogy szerette volna kikerülni a Titót. Merthogy Bozsik derekasan küzd a témával most már több évtizede. Rajta ragadt, állandóan visszatér hozzá. Ahogy ő mondja, *engem ezek megtalálnak. Vagyis van még mondanivaló, amit más máshogy mondana el. Ezt csak én tudom*.

Az estnek rengeteg már-már vicces, esetleges s pont ebben az esetlegességében a metafizika felé tartó mozzanata volt. Hiszen éppen „titózás közben” esett le az olvasószemüveg, de volt, hogy a kötet hiányzott, nem nyomtatta ki a verset a nyomtató, nem lehetett elolvasni a kézírást, s egyetlen Bozsik-szövegnek sem volt meg a vége. Vagyis úgy látszik, a szöveg az folyton szabadul, az tényleg nem tud lezárulni. Boldogító szabadság, most, hogy annyi kalickán csattan a zár.

Pintér Viktória

Hogyan válik a kép szöveggé?

„5 órai tea” – könyvklub Szilasi Lászlóval. Beszélgetőtársa Pintér Viktória. Veszprém, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2017. március 10.

Számomra nem az az érdekes, hogy mennyire képi az ábrázolás, hanem az, hogyan válik a kép szöveggé, mondta Szilasi László író, irodalomtörténész, egyetemi tanár az Eötvös Károly Megyei Könyvtár Könyvklubjának legutóbbi, márciusi rendezvényén. A fontos, nagy pillanat az, amikor a figurák megjelennek. Úgy kezdődik, hogy kitalálok egy nevet, és amikor már látom, hogy néz ki, milyen a külseje, akkor figyelem, mit tesz. Engem a nevek irányítanak, és azután ezek a figurák cselekszenek.

A *harmadik híd* című regény írása is úgy kezdődött, hogy az író a lányával sétált Szegeden, lementek a híd alá, és ott voltak a szereplők. Mindegyiknek volt neve, és valamennyiükről tudta a szerző, hogy a név kit takar, már csak el kellett kezdeni őket sétáltatni a városban. Ezután már nem volt sok dolgom, mondta Szilasi László. A legutóbbi kötet, az *Amíg másokkal voltunk* megírása is úgy kezdődött, hogy megjelent egy kép, Babits állt a tó partján, és nézte a vizet. A tó ma már nincs meg, a helyén a szegedi egyetem könyvtára áll, a bölcsészkar épülete mögött. Engem a képek biztosítanak arról, hogy ezt meg kell írni, mondja Szilasi.

A beszélgetést Pintér Viktória, a Sziveri János Intézet munkatársa vezette, és irodalomtörténészként, de legfőképpen olvasóként a pálya alakulására és az alkotási folyamatra kérdezett rá. Szilasi László elmondta, hogy a zseniek után kezdetben esszéket írt, melyek nagy szabadságot adnak írójuknak, bármiről lehet írni. Álnévet használt, ahogy az induláskor, a nyolcvanas években kortársai is gyakran tették.

Érdekes, izgalmas időkben indult a pályája. Szegeden a rendszerváltás közeledtével mozgalmassá vált az intellektuális élet. Itt

alakult meg a Hallgatói Önkormányzat, itt szervezték meg a de-Kon-csoportot azzal a céllal, hogy villámgyorsan behozza az előző korszak törvényszerű lemaradását az irodalomtudományban. Intézményeket kellett létrehozni, folyóiratokat is, mint például a *Harmadkor* vagy később a *Pompeji*, melynek Szilasi szerkesztője volt. Ebben a mozgásban fontos szerepe volt Takáts Józsefnek; ő azóta Pécsre került, már ott tanít. (Merre nem járnak, Gécz János kifejezését használva, „a szegedi hadak”!) Hozzátette, hogy az intézményeknek megvan a maguk sorsa, a buzgalom csökken, a lendület lelassul, a lapok néha megszűnnek. De az emberek maradnak, újra nekiállnak alapítani valami újat.

Pintér Viktória megkérdezte, hogyan vezetett az út az esszéből a novella felé. Szilasi László úgy válaszolt, hogy kezdetben kisebb prózákat írt, melyeket talán „emlékmás”-nak lehetne nevezni a híres film címét fölhasználva. Ez azt jelenti, hogy van, él az emberben emlék, melyet meg lehet, meg kell írni. Ezek terjedelmét kell megtalálni. Bevallotta, hogy van egy gyűjteménye ezekből a korai rövidebb írásokból, és nagyon hálás annak, aki tett róla, hogy ez ne jelenjen meg. „Ezt meguntam, így lett a műfajom a regény. A *Szettek hárfája* írása közben már nem volt kétséges, hogy ekkora méretű regényt akarok írni”, mondta. Igaz, *A harmadik híd* valamivel rövidebb, de már látta, mekkora az a terjedelelem, melyben figurái mozognak.

Arra a kérdésre, hogy hogyan határozza meg, melyik nyelvi szintet, regisztert használja, az irodalmi, az undergroundot, illetve a nála feltűnő vallásit, azaz mennyiben figyel az olvasóra, azt válaszolta, legyünk őszinték, az emberek nem egy regiszterben beszélnek. Gyakran egy mondaton belül is keverednek a különböző elemek, ma már megszokott, hogy az ember az utcán egy-egy lírai mondat végére biggyesztett trágárságot hall. Az egyházi beszédmód ismerete számára már csak azért sem idegen, mivel egyik testvére lelkész. Az íróknak pedig őszintének kell lennie, mert ez már esztétikai követelmény is. Nem véletlenül van a szép irodalom szóban a szép.

A beszélgetés vezetője még megkérdezte, hogyan tudja az író a szereplőit elengedni. Erre az volt a válasz, hogy két módja van az írásnak: vagy utánajár a szerző a dolgoknak, vagy engedi, hogy vigye a szöveg. Általában mind a kettőre szükség van íráskor. Az ember egy darabig dolgozik, aztán vége, megáll, ezt maga a mű jelzi írójának. Ezután megmutatom írókollegának, például Darvasi Lászlónak, ő véleményt mond, tanácsokat ad, melyek egy részét elfogadom, egy részét nem. A kiadóban még dolgoznak a szövegen, és ezután el lehet engedni a figurákat, a regény elkészült.

Szilasi László olvasóként azt szereti az irodalomban, ha a mű megkérdőjelezi az álláspontját. Nem meggyőzni akarja, nem kioktatja, nem unalmas, hanem vitázik vele. Az irodalom foglalkozhat bármivel, nagy a szabadságfoka, nincs kötelező témája, de jó, ha az alapvető fogalmakat vizsgálja. Így az identitás, a nemzet fogalmát is. Mi alkotja: a nyelv, a kultúra stb. Ezeket meg kell határozni, bár az ostoba embereknek ez sem segít. (Itt közbe kell szúrnom, némi kajánsággal, hogy a közönségnek pedig nem segített a technika. Ámbár kézben volt a mikrofon, a hangot ez nem erősítette föl, így nagyon kellett figyelni, hogy értsük, mit mondanak, és ez kicsit zavaró volt.)

A beszélgetés után az író dedikálta könyveit, méghozzá a rá jellemző módon „lassú olvasást” ajánlva, ahogy ezt Hárs Endrével közösen írt könyvének címe is mondja.

Brassai Zoltán

A Nemzeti Filharmonikus Zenekar Veszprémben

A Filharmónia Magyarország harmadik bérleti estje. Veszprém, Hangvilla, 2017. március 31.

A rendkívül gazdag és színvonalas idei bérleti koncertéletről is kiemelkedett a Nemzeti Filharmonikus Zenekar március 31-i hangversenye, amelynek a műsorát a nagyromantika zeneszerzői közül Wagner, Liszt és Dvořák műveiből állították össze. A karmester Kesselyák Gergely, a zongorista a hazai fiatal pianistageneráció jeles művésze, Balog József volt.

Találkozások
A Nemzeti Filharmonikus Zenekar március 31-i hangversenye Veszprém, Hangvilla, 2017. március 31.
A koncert műsorát a nagyromantika zeneszerzői közül Wagner, Liszt és Dvořák műveiből állították össze. A karmester Kesselyák Gergely, a zongorista a hazai fiatal pianistageneráció jeles művésze, Balog József volt.

Séd, 2016. nyár, 70. old.

A hangversenyt Richard Wagner (1813–1883) utolsó műve, ünnepi misztérium operája, a *Parsifal* III. felvonásának zenekari részletével, az úgynevezett *Nagypénteki varázssal* kezdték. A híres *Karfreitagszauber* közvetlenül az opera befejezése előtt hangzik el. A főhős Parsifal, a naiv balgaságból a legkomolyabb emberi érettségig eljutó ifjú lovag lelki átváltozásának lehetünk a tanúi. Felismeri, hogy Krisztus keresztre feszítésének döbbenete nem a sírás, a gyász napja, hanem a megváltás öröme. A buján virágzó tavasz a szeretet, a megbocsátás, a felejtés, az újra kezdés, a megújulás örök lehetősége az ember és a természet számára egyaránt: „Örvend minden élőlény a Megváltónak ünnepén”. A rövid részletben megszólalnak az opera legfontosabb motívumai és sokszor a csak hangfoszlányokkal, váratlan modulációval jelzett, nem könnyen követhető utalások. A mű mély zenei, filozófiai gondolatokkal teli. Bemutatása és befogadása kihívást, felkészülést, elmélyedést kíván az interpretáló és a hallgató részéről egyaránt. A mostani előadás a koncert hangulatkelő nyitó darabjaként hangzott el. Wagner remeke erre nem alkalmas: a bölcs meditáláshoz, a tavaszi színpompa befogadásához a külvilág zajától mentesült, nyugodt, a szépre nyitott lélekre van szükség. Mindez most nem volt adott, hiszen a nyitó műsor szám alatt a publikum még fészkelődik, a helyét keresi, a zenekar pedig ismerkedik a terem hangzási tulajdonságaival. Természetesen a Nemzeti Filharmonikus Zenekar a bő tízperces művet rutinosan adta elő. De Wagner varázsa most elmaradt. A közönség a produkciót hűvös elismeréssel fogadta. E zene hívőjeként leginkább az elszalasztott lehetőséget fájlam. Nem tudom, hogy Wagner-mű mikor szól – szól-e egyáltalán – városunkban. Ennek a páratlanul gazdag hangzó világnak veszprémi bemutatkozása, a wagneri zenekar magával ragadó áradásával, színességével, gazdagságával való első találkozás méltóbb módon is történhetett volna. Talán majd legközelebb.

Ez után a 19. század egyik legnagyobb, egyúttal legellentmondásosabb zeneszerzőjének, Liszt Ferencnek (1811–1886) a zongorára és zenekarra írt *Haláltánc* hangzott el. A címe alapján: parafrázis, vagyis egy létező, ismert dallam romantikusan kicifrázott átirása, újragondolása, újraértelmezése, zenei tartalmának több oldalról való kifejtése. Variációsorozat, amelyben a komponista az egyszerű, kis hangterjedelmű dallamot hat változatban dolgozta fel. Liszt először az 1830-as években foglalkozott a *Dies irae* megzenésítésének gondolatával. 1849-ben készült el a darab első változatával. Feltehetően nem volt vele elégedett, ezért 1853-ban átdolgozta, végső alakját csak további hat év múlva, 1859-ben nyerte el. Ekkorra Liszt korábbi, a külsődleges sikerekre és virtuozításra kihagyott stílusa megszűlő, és alkalmassá vált bensőséges, mély zenei gondolatok kifejezésére is. A mű ősi dallamvilága a messzi zenei múltba nyúlik vissza. Stílusában a *Haláltánc* azonban már a jövő zenéje (*Zukunftsmusik*). A hangos skálafutatok, glisszandók, hatásos hangeffektusok itt is előfordulnak, és inkább a téma (valamennyien a halál felé menetelünk) kegyetlen, infernói oldalát mutatják be. Az egyes variációkban, például a harmadik ellenpontozó változatban vagy a negyedik variáció lassú kadenciájában azonban a zongora már őszinte befelé fordultsággal, puritán egyszerűséggel szólal meg. Ez a letisztult hangulati világ már Liszt utolsó zeneszerzői korszakát idézi.

A Nemzeti Filharmonikus Zenekar elemében volt. Kesselyák Gergely az együttesből csodálatos színeket varázsolt elő: hang-

orkánokat és árnyalt bensőséges hangulatokat egyaránt. Balog József káprázatosan zongorázott. A sokféle hangszeres tudást, bravúros technikát, virtuozitást követelő mű előadásához szükséges a filozofikus elmélyültségnek kevesekben meglévő képessége is. A kadenciák intimitása, az ötödik, fugatóval induló karaktervariáció kidolgozása vagy a záró rész elementáris fokozása élményszerű volt. A méltán aratott hangos sikert a zongorista egy leheletfinom művel, Mozart KV 330 C-dúr szonátájának háromtagú dalformában írt II. *Andante cantabile* tételének előadásával köszönte meg. A *Haláltánc* borzalmi után ez a törekény poézissel előadott szonátatétel koronázta a hangverseny első részét.

A koncert második felében egyetlen mű hangzott el: Antonin Dvořák (1841–1904), a cseh szimfonikus irodalom megteremtője IX. d-moll, „*From the New World*” (népszerű nevén *Új világ*) szimfóniája. A zeneszerző pályája csúcán, 1892-től 1895-ig három évet a New York-i konzervatórium igazgatójaként az USA-ban töltött. A józan, falusi egyszerűségéről, lelki békéjéről ismert (és elismert) Dvořák egyszeriben bekerült a világváros nyüzsgő forgatagába. Ekkor készült ez a szimfónia is, amelyet 1893 végén mutattak be nagy sikerrel. A négytételű szimfónia ihletője az angol népi dallam- és ritmusvilág, az ősi néger, indián népzene, és a honvagy, az otthoni cseh nemzeti romantika elhagyott világa. Sajátosan keverednek benne a régi és új zenei irányzatok, az amerikai és a hazai zenei hagyományok.

A bevezető gyors tétel pregnáns ritmikája, színes és lendületes dallamossága az amerikai nagyváros zajos világát tükrözi. A szerzői szándék szerint a lehető leglassabban (*Largo*) előadandó II. tételnek maga a komponista adta a *Legenda* nevet. Hangulatvilága talán a bennszülött indiánok egykorvolt békés, szelíd életét, az elvesztett édent ábrázolja. A tétel gyönyörű angolkürtszólója fájdalmas, kissé melankolikus visszaemlékezés. Távoli asszociációként megjelenik az otthon hiányának kínzó érzése is. A *tréfásan, nagyon sebesen* tempójelzésű III. tétel szilaj indián táncra indul. Erőtéljes, egzotikus ritmikája keringőbe tér át. Ezzel illusztrálja a zeneköltő, hogy az új élmények közt is hazájára gondol. A IV. zárótételben (*gyorsan, tüzesen*) a szimfónia legismertebb dallama harsány, szélesen kibontakozó, erőteljes főtémája a rézfúvós hangszeren indul. Majd a klarinét lágy szava melléktémaként egy meleg cseh népi dallamot idéz, a fuvolán és a hegedűn megszólaló záró téma polka ritmusú. A középső, feldolgozás részben minden eddigi téma megszólal, jelképezve az élet feszülő ellentmondásait, az éles ellentétek nyugtalanságát.

Gyakran szokták a szimfóniát patetikusan, lassan, szélesen hömpölygő szláv ünnepélyességgel előadni. A mostani *Új világ szimfónia* más volt: nem melankolikus, meditatív, filozofálgató, el-elrövedező zene, sokkal inkább élettől duzzadó, az új világ céljainak megfelelő, egészséges, friss, sodró lendületű muzsika. Kesselyák karmesteri pálcájával, tekintetével, mozdulataival (egész testével), Leonard Bernstein módjára szinte fanatizálta a zenekart. Ismeretlen zenei színek jelentek meg, bonyolult ritmusok, ellendallamok kaptak értelmet.

A Dvořák-mű előadása méltán aratott nagy közönségsikert.

M. Tóth Antal

A Győri Filharmonikus Zenekar Erkel, Kodály és Liszt műveiben erőteljes színekkel, Bogányi Gergely zongorajátékában a romantika teljes eszköztárával adta igencsak erős hatású hangversenyét.

Séd, 2015. tél, 66. old.

Séd, 2017. tavasz, 10. old.

Kinetikus polifónia

Tudományosan igazolt tény: a mozgás hatására az agyban a dopamin szintje emelkedik, ami a figyelmet és az érdeklődést fokozza. Ezért a mozgásos művészetek, mint például a zene, a tánc vagy a színház, képesek erőteljesen felkeltetni az érdeklődést és a figyelmet. A zene különösen hatékony eszköz erre, hiszen a ritmus, a hangszín és a dallam egyaránt képesek a figyelmet magukra vonni. A zenei művészetek tehát nemcsak a szórakozás, hanem a figyelemfelkeltés és a tudásátruházás eszközei is lehetnek.

Az elsőként felhangzó, Erkel tollából 1845-ben (egy évvel a *Hunyadi László* opera bemutatása után) született, a beethoveni hagyományokat követő Hunyadi-nyitány az opera legfontosabb témáinak bemutatása, ezek dúsán hangszerelt esszenciája. A gazdag építkezés, a verbunkos (az igazán originális magyar stílus) elemek, a lassú indítástól a tempó fokozásán át a tuttiig történő hőmpolygó romantikus építkezés nem okoz nehézséget a zenekarnak. Csak az első pár taktusnál érezhető pár ritmikai pontatlanság az avatott fül számára, de Berkes Kálmán karnagy a maga pózok nélküli vezényletével nagyon hamar összefogja a zenekart, és egységes, magas színvonalú interpretáció. A Hangvilla pedig – méltóan nevéhez – a nüansznyi finomságokat is visszaadja, érzékelhető a terem kiváló akusztikája. A fuvolán játszó hölgy briliáns módon tolmácsolja a ráosztott szólótémákat. Érezhető az egyes pultok kiegyenlített tudása – szinte alig van eltérés –, a szólók pedig a zenekar egyes tagjainak kiváló hangszeres felkészültségét mutatják. A zenekar kifejezetten jó!

Liszt első, Esz-dúr zongoraversenye (valójában a második, mert az A-dúr zongoraverseny előbb elkészül, de később mutatják be) hangzik fel másodikként. 1855-ben Weimarban az akkor már a nyilvános szereplésektől egyébként visszavonult Liszt mutatja be Berlioz vezénylete mellett. Az érdekes módon négy- (általában három-) tételes versenymű a romantikus érzet teljes-

ségét hozza el csodálatos témáival. Bogányi zongorája nem lehet itt, mert a szaúd-arábiai turnéja után azonnal megveszik, a sorozatgyártás meg még nem indult be. De ki bánja, a Steinway nem egy rossz hangszer (ha nem a legjobb), Bogányi perfektül adja vissza a liszti elképzeléseket: hihetetlen érzelmgazdagsággal, a dinamika legszélesebb mezsgyéin mozogva, briliáns módon vetíti elénk Liszt átütő, korokkal előremutató zsenialitását. Érdekes a technikája, a billentése első látásra szinte görcsösnek hat, de erre azonnal rácsafol az elképzelhetetlenül érzéki finomságú pianissimo, a mindent elsőprő, szenvedélyes fortissimo – minden a helyén van. Az ördögi nehézségű akkordok, a kromatikus, terc- és szextfutatok játszi könnyedséggel és ihletetten szólalnak meg a keze alatt. Bogányi nagyon-nagyon jó. Liszt meg géniusz. A zenekar most is kiválóan teljesít. Tökéletes a zongorista és a karmester, vagyis a zenekar összhangja, gyönyörű például a vonósszekciók pianissimója, amelynek szinte szordínós hatása van. A tutti pedig elementáris erejűek. Bogányi szólózongorás Liszt-ráadás mutatja meg a művész igazi „bensőséges” viszonyát a hangszerrel. Lenyűgözően, őszinte átéléssel játszik, tettetésnek, felesleges sallagnak nyoma sincs. Az est csúcspontja kétségtelenül ekkor keletkezik.

Szünet után Kodály Zoltán *Galántai táncok* című műve szólal meg. A bölcsésznek készülő, de zeneszerzést is tanuló mester gyermekkori élményeiből táplálkozik a mű alkotásakor, megidézve a Mihók-féle galántai cigányzenét és a verbunkos zene legjobb hagyományait. A művet 1933-ban Dohnányi Ernő vezényletével mutatják be, de a nemzetközi koncertpódiumokon is kiváló a fogadtatása. A Győri Filharmonikus Zenekar itt is tudása legjavát adja. Nagyon egységesen szólnak. A mű az egyre gazdagodó hangsze-

relés mellett igencsak kemény feladat elé állítja a kiváló oboa-, fuvola-, harsona-szólistát, a klarinétos játéka pedig még ezek közül is kiemelkedően jó. Hallgatva a művet a „de jó ez a zene” mondat tolu elő az emberben. A téma és a hangszerelés gazdagsága méltatja az alkotót, hihetetlenül inspirálja az előadót, ovációra készíti a hallgatót.

Liszt *Les Preludes* (előjátékok) című műve egy tételbe faragott, valójában négytéltes mű, amely a tematikus transzformáció (egy adott dallam ritmikai, hangbeli, játékmódbeli változtatása) segítségével, a hangszerelést egyre és egyre építve, gazdagítva mutatja be az örök küzdelemmel teli emberi sorsot. A komponista három hangból kiinduló témája a tempó emelésével és a textúra gazdagításával, szinte meghökkentő megtorpanásokkal borzolja a zenei érzéket, hogy aztán összetettségével elénk tárja sorsunk végső állomását is. Nem könnyű és nagyon romantikus mű, alkotója – sokszor meg sem értett – előremutató szándéka elő-előtör. Berkes Kálmán jól fogja meg, nagyon emelkedetten szól a liszti cél, bár a mű visszafogottabb részeinél a zenekar nem mindig érti meg irányítója szándékát, és a hangzás a kelleténél kissé jobban visszaesik. A karmester azonnal reagál, és mindig sikerül visszahozni a kelendő hőfokot. Teljes értékű, hibátlan zeneiségű ennek a műnek a megszólaltatása is. Aztán a ráadások is – a közönség nem hajlandó elengedni a zenekart – nagyon ütősek.

Veszprém zenekedvelő közönsége magas színvonalú koncertet kapott mind a Győri Filharmonikusok, mind Bogányi Gergely előadásával. A győriek hosszú évek óta szolgálják – átlagon felüli minőséggel – az Észak-Dunántúli, közte Veszprém hallgatóságát. Reméljük, hogy ezt a sorozatot semmi nem fogja megakasztani.

Kovács Attila

Erkel, Liszt és Kodály

Bogányi Gergely és a Győri Filharmonikus Zenekar koncertje a Hangvillában. Veszprém, 2017. április 26.

Ha egy átlagos zongorabillentyűn egy 10 dekás súlyt elhelyezünk, középhalk hang fog megszólalni. Egy amerikai unatkozó zenemániás megszámlolta, hogy Beethoven *Appassionata* szonátájában mintegy 36 000 hang van. Egy egész estés Chopin hangversenyen így bizonyára legalább 200 000 leütés van a zongorán, ami 10 dekával számolva 20 tonna „anyagmozgatást” jelent két óra leforgása alatt. (És még vannak, akik megkérdőjelezik, hogy a zongorázás nemcsak szellemi, hanem fizikai erőfeszítést is igényel...) Többek között ezekről és egyéb hasonló, a közgondolkodástól távol eső érdekes (bár kétségtelen nem a zene lényegéhez tartozó) kérdésekről beszélgettünk a Kossuth- és Liszt-díjas művésszel a hangverseny után...

20 tonna Chopin

Hegedűs Endre Chopin-estje, Veszprém, Hangvilla, 2017. március 10.

Chopin a zongorát megtanította énekelni, Liszt mennydörögni. Ez persze nem jelenti azt, hogy Liszt nem akart énekelni hangszerén vagy Chopin nem akart mennydörögni: mindkettő elleste a másik tudományát, így mindketten egymástól eltérő indíttatású, ám soha előtte nem hallott hangzásokat tudtak a zengő húrokból elővarázsolni.

Valójában Veszprém új Steinway zongorájának ez volt az igazi bemutatkozása, hiszen a zongora bemutatása alkalmával a különböző életkorú zongoristapalánták aktív ismerkedési után a hangszerrel Vársáry Tamás bemutatta, milyen szintre lehet eljutni kitartó gyakorlás által, megfelelő tehetség esetén. Aztán a Mendelssohn kamarazenekar farsangi hangversenyén Oláh Kálmán mutatta be, milyen leheletfinom passzázásokra képes a hangszer (avatott kezek alatt). Ám egész estét betöltő zongoraestből ez a Chopin-est volt az első.

A francia származású lengyel meseter ellentmondásos személyiség. Egy Varsó melletti kis településen született, lengyel neveltetést kapott, majd 20 éves korában, az 1830-as lengyel forradalom idején, de nem az elől (hiszen akkor éppen Bécsben tartózkodott) ment a művészvilág akkori fővárosába, Párizsba, ahol egy életen át honvágy gyötörte szülőhazája, egy, a térképen és akkor nem létező ország után. A szalonok kedvence, de nem a szalonok elvárásának megfelelően alkot: lelkének belső izzását, patriotizmusát, szenvedéseit, emberi nemességét tárja fel hallgatóságának. Mivel kereste a közönséget, igényelte a vele való állandó kapcsolatot.

Csakúgy, mint a külföldi, mindezekelőtt japán koncerttermekben a hazaiaknál ismertebb, noha számos állami kitüntetéssel elismert másik ellentmondásos személyiség, kitűnő zongoraművész, Hegedűs Endre. Neki is állandó kontaktus szükséges a közönséggel. Mindegy, mennyien vannak, csak legyenek, akikhez lehet beszélni az előadandó mű keletkezéséről vagy szerkezetéről, a zongorajáték gyönyörűségéről, akiket lehet biztatni, hogy gyermekeiket, unokáikat igenis taníttassák zongorázni. Végre leül a zongorához, összpontosít: rövid, bár csaknem örökkévalóságnak tűnő másodpercek után felzeng keze alatt a hangszer: hol sír, hol süvölt, a szerző és az előadó szándékának megfele-

lően. Teljesen átszellemült, mintha magának játszana, ám az utolsó akkord még el sem hangzik, amikor felpattan a hangszer mellől, hogy újabb történetekkel szórakoztassa közönségét. Van, akiket ez a beszédes közvetlenség zavar, van, aki egyenesen igényli, így megoszlik a róla alkotott vélemény. Mindenesetre kissé megütköztem azon, hogy a veszprémi zongoratanárok közül alig páran jöttek el, mintha minden nap Kossuth-díjas művészek társaságában töltenék idejüket. Egymást beszéltek-e le a koncertről, kézlegyintéssel elintéztve, hogy „Hegedűsre” nem érdemes eljönni? A miéltre maguk sem tudják a választ! De Budapestről jöttek, hogy meghallgassák! Magam azt kértem halkán, megérdelemjük-e Hegedűst? Hála a szervezőknek (KÉSZ), itt volt és játszott.

Chopinról lévén szó, a sok-sok rövid műsorszámot egyesével talán szükségtelen felsorolni, a műsorszerkezet viszont igen figyelemre méltó. Az első rész keretét az f-moll, illetve g-moll ballada képezte, közte prelűdök, impromptuk és keringők segítségével sikerült kézen fognia minket és bevezetni a chopini lélek rejtelmeibe. Míg a balladák töredezett, dallamfoszlányokból kiinduló tematikája segítségével fokozatosan tárul fel az emberi szenvedés, a csatamezőn csata után gyermekét kereső anya, a tovatűnt múlt, az elhagyott szülőföld drámájának velőtrázó sikolya és imádságos magába fordulása, a prelűdök egy-egy fényképszerű pillanatfelvételt mutatnak. Az impromptukban és a keringőkben a művek kerete látszólag a szalonok igényeit elégítik ki, középárszükben azonban az olykor balladai hangot megütő nosztalgia, emlékezés vagy éppen szerelem hangja tör elő, mint ahogy a gyémánt is nemes foglalatban gyönyörködtet igazán. Hegedűs Endre – maga is hihetetlen érzékenységgel megáldott valaki – minden rezdülését átéli e zenének, minden egyes hangjával együtt lélegzik, együtt mosolyog, együtt sír vagy nevet. Nemcsak egyszerűen visszaadja a művek hangulatát, hanem megteremti azt. E képesség csak a nagy művészek titka, amit nem egy pályatárs nem tud olykor még csak észrevenni sem. Ő csak azt látja, amiben Hegedűs játéka, kifejezőmódja a hagyományostól eltér, nem olyan, mint amit a „hivatalos” zongora-mesteriskolá-

kon tanítanak, vagyis jön a következtetés, hogy szükségképpen rossz...

Hegedűs játéka ugyanis az átlagosnál keményebb. A zongorából erősebb hangot csal elő, mint mások, ám nem azzal, hogy mintegy kalapáccsal püföli, hanem úgy, hogy közeli, a billentyűkön kezét mintegy visszapatintott lendületes ütéssel szólaltatja meg a hangokat. A halk passzázások intenzív billentésű megvalósításának köszönhetően a legato ívek kötése kétségkívül csorbát szenvednek, ettől talán kevésbé behízog a zongora „éneklése”, viszont ennek tudható be, hogy a gyors futamok, skálaelemek, virtuóz frázisok, apró díszítések minden egyes hangját, mint gyönyörű ékszer csillogását élhetjük át. Eddig pusztán Cziffra Györgytől hallottam ilyet.

A második részben először két polonézt (a cisz mollt és a Chopin mottójaként ismert A-dürt), majd a monumentális h-moll szonátát hallottuk. A h-moll szonáta olyan a zenét kedvelők és ismerők számára, mint az *Ember tragédiája* a színházlátogatók számára: a boldogság, a tökéletesség, az örök szeretet és Isten folytonos keresése a végső konklúzióval: „Ember, küzdj és bízva bízzál”. Az interpretációból látszik, hogy Hegedűs szíve csücske ez a darab: meggyőző erővel, sodró lendülettel birkózott a hangok áradatával, rendezte őket egyetlen összefüggő hatalmas folyamattá, mely úgy állt össze, mint atomokból az univerzum.

Összefoglalva Hegedűs játékát megállapíthatjuk, hogy művészi lelkülete, lelkének finomsága és törekenysége Chopiné, játékmódja viszont inkább Liszté, aki a zongorát szimfonikus zenekarrá tette, és ezt redukálva alakította aztán ki a rá is jellemző, jóllehet Chopinből merítő, de mégis más alapokon nyugvó éneklő dallamképzést.

A közönség lelkesedéséből, örömeiből, hálás tetszésnyilvánításából aztán válaszolhatunk a korábban feltett kérdésre: igen, Veszprém megérdemli Hegedűst!

Rostetter Szilveszter

Ami a háború helyett van

Szeretföld. Rendezte: Buvári Tamás. Bemutató: Veszprém, 2017. február 14.

Buvári Tamás rendező első nagyjátékfilmje a *Szeretföld*, melyet a rendező Iancu Laura hasonló című kisregényéből adaptált a filmvászonra. A film rendhagyó körülmények között született „közösségi film”, hiszen az alkotás folyamatában rengeteg önkéntes segítő, támogató vett részt – elsősorban bándiak és veszprémiek –, így minimális költségvetéssel, de mondhatjuk, széles körű társadalmi összefogással készült el mintegy másfél-két év leforgása alatt.

Lehet-e ezek után elfogulatlanul beszélni a *Szeretföldről* Veszprémben? Természetesen nem lehet, hiszen ha megnézzük, ismerős arcok (néha egyenesen szeretteink) köszönnek vissza a jelenetekből. Nem lehet, mert annyian drukkolunk ennek a filmnek, kísértük-segítettük megvalósulását ki-ki legjobb tudása szerint vagy legalább lehetőségeihez mérten. Nem lehet, mert látjuk benne a közösség, a mi közösségünk elszánását, akaratát, amit egy eltökélt rendező kerek alkotássá tudott formálni. És természetesen lehet, hiszen ez egy film, egy elemezhető műalkotás.

Buvári Tamást elsősorban kisjátékfilmjeiről és kísérleti filmjeiről ismerhetjük (*Életbevágó*, 2000; *Posztkatona*, 2002; *Játszó gyerekek*, 2003; *Projekció*, 2006; *Fuvar*, 2008), 2006-ban a *Kivégzés* című alkotásával elnyerte a Magyar Filmszemle fődíját kisjátékfilm kategóriában. Műveiben korábban is többször jelent meg a háború, illetve az erőszak mint téma – ha úgy vesszük az előzmények szerves folytatása a *Szeretföld*. A film közvetlen apropójául a 2014-ben kirobbant orosz-ukrán háború szolgált, ez az aktuális esemény került párhuzamba Iancu Laura első világháborús történetével.

A film az eredetileg Csángóföldön játszódó történetet egy elemelt, időn kívüli világba helyezi át, egy nevenincs ország jelképes falujába. Ugyanakkor keretbe is helyezi a szeretföldi történeteket, aminek a helyszíne egy kelet-magyarországi menekültszálló zárt világa, amelybe kívülről érkezik egy szereplő, egy fiatal szociális munkás (Lipták Jeanne). A két világ párhuzamosan létezik egymással, mintegy alternatív univerzumok: az „ottmaradók” és az „elmenekülők” világa. Mindkét helyszín fikatív és valóságos is egyben: *Szeretföld* úgy jelenik meg, mint a menekültek karaktereiből és részben történeteiből kibontakozó mese, példázatos történet; sok szempontból mégis igazabbnak hat, mint a menekültszálló kórházzagú, elidegenedett valósága.

Mindkét világban ugyanaz a kérdés: hogyan lehet túlélni a háborút? Valójában a film úgy beszél a háborúról, hogy gyakorlatilag egyáltalán nem mutatja azt, nem

a harcok, összecsapások érdeklik, hanem a háborúnak az emberekre gyakorolt hatása. Szeretföldön már véget ért a háborús-kodás, az emberek valahogy próbálnak visszatérni a békés hétköznapi világába. Ez azonban nehezen megy: megnehezíti az ínség, de még inkább a mentális nyomor, amit a háború maga után hagyott. Ezt kell valahogy feldolgozniuk a szereplőknek, és ez nem megy áldozatok nélkül egyik valóságban sem.

A *Szeretföld* éppen ezért mártíromságtörténet is: áldozat(ok)ra van szükség a továbbéléshez. Arra viszont, hogy az áldozat valóban kielégítő-e, meghozza-e a feloldozást, nem kapunk megnyugtató választ. A film kétszer is megisméltődő, talán legjelentősebb párbeszéde („– Vége van a háborúnak. / – És mi van helyette?”) jól mutatja, hogy a háborúnak nincs vége az utolsó puskalövésével, hogy elszenvdőinek lelkében a háború talán soha nem érhet véget.

Ahogy Iancu Laura műve elbeszélésfűzér, úgy Buvári Tamás alkotása is filmnovellákból áll. A különböző történetek különböző karaktereket, szereplőket helyeznek a középpontba, akik más-más módon próbálják túlélni a túlélhetlent. Vannak itt persze pozitívabb és negatívabb figurák is, de alapvetően mindegyikük esendő. A falu nagy, szimbolikus vállalkozása a templom újjáépítése. Ez a közösség vállalkozása, aminek önmagán jóval túlmutató tétje van. Egy építésmester (Körösi Csaba) irányítja a munkálatokat, amelyekből mindenki kiveszi a részét, de a sorsszerű végkifejlet itt is áldozathozatalt követel.

Ezzel párhuzamosan ismerjük meg Magdolna (Turós-Máté Kinga) történetét, aki hazavárja évek óta nem látott férjét, Jeremiást (Nagy Zsolt) a háborúból. Magdolna kétszeresen is a háború áldozata, nemcsak férjét ragadta el, hanem a tisztességét is: erőszakot tettek rajta, így megszületett Péterke (Buvári Csege), a „háború gyermeke”. Végül egyre inkább ennek a sajátos sorsú „családnak” a története kerül előtérbe. Péter nem is ismer mást, mint a háború világát, a maga ártatlanságában ő maga válik a háború jelképévé, egyszerűen a létezésével. Magdolna nem nevelheti fiát, akit nagyon szeret, ugyanakkor fél is attól, hogy akadályá lesz majd Jeremiással való újraegyesülésének. Jeremiás pedig nem képes hazatérni, hiába tölt el heteket-hónapokat a falu határában, nem képes megszabadulni a démonaitól. Hogy erre a paradox helyzetre van-e megoldás, azt természetesen nem árulhatom el, bár az előzőek kapcsán ez a kérdés félig-meddig költőinek is mondható.

Buvári Tamás filmje nagyon szépen elkészített, okosan megcsinált alkotás. Eszközeiben inkább konzervatívnak és visszafogottnak mondható: nem látunk sokkoló jeleneteket, az erőszak közvetlen megnyilvánulásaira csak ritkán és kevésbé közvetlenül ábrázolva kerül sor. Inkább a jelképekre, a gondosan megkomponált képekre, az erős karakterekre és a példázatszerűen felépülő történetekre helyezi a hangsúlyt. Ebben nagy segítségére vannak a kitűnő munkát végző operatőrök, Lovasi

Zoltán és Ladányi János (akinek egyébként ez volt az első játékfilm munkája). A megvalósítás mikéntjéből fakad, de valójában a rendező szándékaival is valószínűleg egybeesik (hiszen korábbi alkotásaiban is láthattuk ezt), hogy amatőr és profi színészek együtt vesznek részt az alkotásban, ami a film első felében még egyszer-egyszer zavaró, de később ez az érzés teljesen eltűnik. A legkevésbé szerencsésnek mondható momentum a végfőcím alatt hallható zene, amely jellegében annyira idegen a film világától, hogy igen nehéz megmagyarázni a létjogosultságát.

Az nehéz kérdés, hogy vajon sikeres film lesz-e a *Szeretföld*. Határozottan nem közönségfilm, ugyanakkor nehezen fogyaszthatónak sem lehet mondani. Csaknem kétórás hosszával elkötelezettséget kíván a nézőtől, de változatos mesével, a legtöbb esetben izgalmas színészi játékkal képes lebilincselni. Nagyon sok múlik majd azon, hogy milyen módon sikerül majd forgalmazni a filmet, milyen fesztiválsikereket ér el esetleg, illetve mit sikerül kihozni a közösségi film jellegből. Én mindenesetre drukkolok neki.

Király Viktor

Michel Legrand daloskönyve

Malek Andrea, a Trio Midnight, Roby Lakatos és a Mendelssohn Kamarazenekar koncertje a Hangvillában.
Veszprém, 2017. február 26.

A jazztrío és a kamarazenekar merész és egyedi hangzásaira építkező ének, hegedű- és zongorajáték élményt adó tisztelgés Michel Legrand munkássága előtt.

A 20. századi frankofón kultúra egyik kiemelkedő alakja Michel Legrand zeneszerző, hangszerelő, zongorista, karmester. Számos kiemelkedő jazzmuzikus-sal játszik együtt élete során. A legjelentősebbet mégis zeneszerzőként alkotja, azon belül is talán a filmekhez írt kompozíciói maradandók. Világában – amely nélkülöz bármilyen modernizáló hatást – felsejlik klasszikus zenei műveltsége (azon belül is Bach tisztelete) és a jazz iránti vonzalma, egyfajta kései romantikus érzettel, amolyan „franciásan”. Barbra Streisand egyedülálló hangjával megszólaló dalai pedig méltán teszik világhírűvé.

Oláh Kálmán kiváló jazz-zongorista, a mai magyar jazz jelentős alakja. Játéka mögül kikandikál Bach és Bill Evans (a jazz-zongora Bachja). A cool-jazz eszköztárszerét a mai jazz elemeivel egészíti ki játékában. Harmóniavilága nagyon tudatos, mesterien kezeli az akkordváltások adta lehetőségeket (ami, ugye, Bartók

nélkül szegényebb lenne). Zongorázására jellemzőek az egyes dallamhangokon megszólaló egyedi harmóniak, ebben talán George Shearing játékmódorához közelít egy kicsit. Improvizációi átgondoltak, szükség szerint technikásak. Nem az a „hottolós” típus, akit az ösztönei vezetnek, inkább ebben is tudatos. A hatalmas munkával kidolgozott és felépített, de egyúttal kötött harmóniavilágú dalsorozatban talán kevésbé lehetnek invenciózusak rögtönzései, de sziklaszilárdan épülnek, jutnak a csúcspontra, hogy visszaadhassák a teret a zenésztársaknak.

Oláh Kálmán hangszerelése Michel Legrand dalainak merészen új köntöst adtak. Bátrak, sokszor a kortárs zene határait feszegetik, de jellegzetesen mégis jazzharmóniakat szólaltatnak meg. Egy-egy pillanatra mindig előtűnik Bach szeretete. Hol a zárldataiban, hol a kontrapunktikus elemekben felcsillan a legnagyobb mester előtti tisztelgés, majd visszaadja a szólamvezetéseket a modern, jazzes hangzásoknak. A Mendelssohn Kamarazenekar által megszólaltatott zenei építményeket is átgondoltság, a tökéletességre való törekvés jellemzi. Nem a technikai nehézségen van a hangsúly, inkább a blokkharmóniak szövedéke nyújtotta stabil, hangsúlyos zenei alapzat a cél, amit a zenekar kiválóan meg is old.

Igazi, lenyűgöző zenei csemege Roby Lakatos színre lépése a *Watch What Happens* című darabtól kezdve. Nem lehet róla lelkesedés nélkül beszélni. Játéka annyira összetett, annyira laza és annyira természetes, hogy semmi kétség sem ébred az emberben: zsenialitása nyilvánvaló. Jean-Luc Ponti francia jazzhegedűs játéka jutott eszembe – ha már a francia kultúráról beszélünk –, nos, meg merem kockáztatni, semmivel sem marad el mögötte, sőt! Máshogy játszik persze, másilyenek a – néha tudatosan – elősejelő gyökerek. Frázisként hangozhat, de ő tényleg azt csinálja a hegedűjén, amit csak akar, legyen az oktáv játék, kettős, hármas fogás, flageolet, a legbonyolultabb jazzskálából eredő improvizáció, nincs kérdés, mindent tud. Amit a *Where It Is*-ben művel a *pizzicato* játékaival, az frenetikus. Annyira belülről és annyira ösztönösen játszik, akkora karizmával, hogy felejthetetlen nyomot hagy az emberben, még ha (mondhatnánk) a név kötelez is!

A Trio Midnight tökéletes jazztrióként él a színpadon. Oláh Kálmán mellett Balázs Elemér (dob) és Egri János (bőgő) játéka egyenként is kiemelkedő, ugyanakkor alázatos is, ha kell. Ez utóbbit csak az igazi profik tudják. Nem véletlenül vannak Oláh triójában. Balázs Elemér dobja hihetetlenül pontos, a stílus határain belül maximálisan invenciózus, lazasága mély technikai tudást jelez, ahogy a zenében él, az lelkesítő. Dinamikája széles határok között mozog, egy-egy pergőre ejtett hangsúlyja nyomatékokot ad a zenei történéseknek. Kiváló dobos. Egri János mestere a hangszerének, annyi humor, technika, élet van a játékában, hogy még zenésztársai is mosolyra fakadnak egy-egy megnyilvánulásától. Azt a feszítést, ami nélkül a jazz nem jazz, Egri fantasztikusan hozza. Az I

Will Wait For You-ban nyújtott improvizációs teljesítménye az építkezés magasiskolája. Szinte – persze tudatosan, kikacsintóan – primitív indítás után olyan technikai bravúrral tetőzi rögtönzését, hogy azt már nem lehet bekiabálás, taps, füttyögés nélkül megúszni. Eszméletlenül (bocsánat a zsargonért!) jó zenész, jó bőgős.

Malek Andreát szándékosan hagyta utoljára. Nagyon nagy elődje a Legrand-dalok megszólaltatásában maga Barbra Streisand, akinél személy szerint ebben a műfajban jobbat nem tudok elképzelni. Bevallottan nehéz súlyokkal a vállán jön tehát a színpadra, és ez a műsor első harmadában kissé érezhető is, de aztán magára talál, felszabadultan, szárnyalóan énekel, és élvezzi zenésztársai játékát. Nem arról van szó, hogy bármilyen éneklési, technikai vagy intonációs problémája lenne, inkább egyfajta megilletődöttséget érezni kezdetben. Énekmodora jazzes, de nem használja a jazzéneklés minden elemét. A hangulat emelkedése, a zenésztársak nyújtotta inspiráció, az egyre erőteljesebb beleélés után már teljesen át tudja adni magát a koncertnek, és a sokszor igen nehéz dallamok és szövegek ihletetten szólaltak meg mezzo-szoprán hangján. Az első ráadászámában egy szál zongora mellett nyújtott teljesítménye meghatóan érzelmes, az *I Will Wait For You* pedig már-már szárnyaló öröme.

Oláh Kálmán szándéka megvalósult. Michel Legrand muzsikáját másfajta szemlélettel sikerült átadnia. A jazz elemei, hangszerelési megoldásai megmozgatták, színesítették a jól ismert dallamok legrand-i világát.

Kovács Attila

Kodály 50

Kodály után 50 évvel. Veszprém Város Vegyeskarának és baráti körének hangversenye, Veszprém, Hangvilla, 2017. április 2.

Ötven éve már, hogy Kodály Zoltán, aki nem egyszerűen rálelt a magyar zene ősi rétegéhez vezető útra, nem pusztán megismertette azt a német típusú kultúrán nevelkedett városi emberrel, hanem egy egész várat, egy új nyelvezetű kórusiskola és pedagógiai alapvetés várát építette rá, örökre letette a lantot. Szellemi örökségét az UNESCO is a világörökség részeként ismeri el. Legfőbb érdeme, hogy megtanította népét az „ungarische wirtschaft”-ből igazi magyarnak lenni, e magyarságára büszkének lenni a Trianon után egy olyan korban, amikor a szélrózsa minden irányából támadták nemzetünk létjogosultságát. Pusztán szakmai tekintélye lehetővé tette, hogy hitét bátran vállalja, sőt még a diktátor Rákosi elvtársnak is „beszóljon” személyét erő következmény nélkül. Hogy némely alkotását indexre tették, az szinte természetes.

Hitének megéneklése szolgáltatta a keretet a koncert formájú megemlékezéshez. A Vegyeskar Erdélyi Ágnes vezetésével Sík Sándor *Te Deum*-ával kezdte és az Oltáriszentség himnuszával, az orgonakíséretes (orgonán közreműködött Friedler Magdolna) *Pange Linguá*-val zárta a műsort. Ragyogó ötlet volt a háttérben a mindig épp aktuális fényképek – egy-egy portré, síremlék, egy-egy jelkép – kivetítése. Bensőségesebbé, családiasabbá varázsolta a hangulatot, csakúgy, mint az egyes műsorszámokat összekötő, amúgy Kodály életútját bemutató kísérszöveg, melyet a házigazda Erdélyi Ágnes olvasott fel.

A nyitó kórusimádságot Gárdonyi Zoltán *Meditatio in memoriam Kodály Zoltán* című orgonafantáziája követte a veszprémi születésű, a sorvadásos kihálásra ítélt Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola legelső évfolyamának egykori tanulója, a több művészeti ágban is jeleskedő Friedler Magdolna előadásában. Az elektromos orgona műhangzása és a nem megfelelő dinamikai beállítás (túl halk volt) miatt a fantázia nem érte el a kívánt hatást az egyébként kiváló előadás ellenére.

Kodály ifjú korszakából három mű is elhangzott: a női karra és orgonára írt *Ave Maria*, a *Capriccio csellóra* (Hartmann Domonkos), illetve a *Meditáció Debussy egy motívuma fölött* zongorára (Golarits Flóra előadásában). Az ifjú muzsikusok ügyesen megbirkóztak a számukra nem kis kihívást jelentő feladattal. (Itt jegyzem meg, hogy az ifjúkori művekből ekkora dózist aránytalanul soknak éreztem, főleg miután a nagy Kodály-kórusművekből – a koncert keretétől szolgálókon kívül – aztán egyetlen egy sem hangzott el a későbbiek folyamán!)

Nagyon kedves színfolt volt a Baksa Kata vezette „Dúdoló” Népzenei Műhely (három kislány) zoborvidéki népdalcsokra. Igazi mintát kaphattunk abból a „tisza forrásból”, amit Bartók, Kodály és munkatársai menekítettek át számunkra. Hangnem és tartalom szerint is pompásan felépített összeállítás, hol közösen, hol felelgetve előadva.

A kodályi örökséget a követők munkásságával lehet legjobban bemutatni. A VVV ezért Kodály *Nagyszalontai köszöntője* után Bartók *Tavaszi* (női kar), Daróci Bárdos Tamás *Mikóházi nagyharang* és Orbán György *Tavaszi szél* (utóbbit zongorán kísérte Józsa Eleonóra) című kórusművét énekelte hiteles előadásban.

Az igazi meglepetést a Simonyi Iskola Kicsinyek Kórusa szolgáltatta, akik tanárnőjükkal, Baráth Péternével először szépen koreografált dalos játékot mutattak be. Még a véletlen is segítségükre volt: az „Iglíce szívem” lépegetős játékban a „tüske ment a lábamba” résznél a tanárnő csaknem orra esett, miután véletlen kilépett cipőjéből, mint akinek tényleg tüske ment a lábába – nem kis derűtséget keltve a nagyszámú közönségben. Feltűnt az ezután előadott Kodály- és Kocsár-művek intonációjának rendkívüli pontossága, s az öröm a gyerekek arcán éneklés közben (apró költői kérdés: vajon hová tűnik ez a romlatlan, precíz hangképzés és örömmittas

tekintet később?). Zongorán közreműködött Farsang-Törös Krisztina.

A VVV „utánótlásapata”, a Vokál három művet mutatott be: Kodály diákköszöntőjét, a *Cohors Generosát*, Bárdos Spártaí gyermek, illetve Szőnyi Erzsébet *Öt világ-rész dalai* című kórusát. Lelkes, szép énekük Kodályt igazolják: a közös éneklés valóban nemesíti a lelket, hiszen megtanít odafigyelni egymásra. A zongorán közreműködő, még tanuló Pituk Gábor fölényes eleganciával oldotta meg a Bárdos-mű polimétrikus zenei szövetének ritmikai nehézségeit.

A műsor végén ismét a VVV állt pódiumra. Kodály Vörösmarty versére írt *Magyarország címere* című, 1956-ban komponált munkája – politikai okokból – sokáig nem hangozhatott el. Talán szentségtörés részéről, ha kimondom, nem tartozik Kodály legremekebb művei közé. Éppen ezért hiányoltam legalább egyetlen egyet az ismert nagy művek közül. Vajda Péter humoros *Bagatelljei* kellemes percek okoztak ugyan, de nem tudták betölteni a bensőmben támadt űrt.

A hangversenyt lényegében lezáró *Pange Lingua* után következett az egész délután legmeghatóbb és legvarázslatosabb része: a világszerte ismert kodályi esti ima, az *Esti dal* összkari megszólaltatása. A simonyis gyerekek a szopránal énekeltek a dallamot, s hangjuk valami olyan fényt, színt, üdeséget adott a kórusnak, olyan csillogó ragyogást, aminek hatása alól sokáig nem lehet kibújni, meglágyítja még a kőkemény szívet is. Az ilyen pillanatok éltetik a reményt, hogy a kodályi örökség fennmarad, a fogyasztói piacon alapuló multikulturális tömegzene mindent maga alá gyűrni igyekvő, ám a lelket egyáltalán nem nemesítő áradata ellenére.

Rostetter Szilveszter

Bach 332

Rostetter Szilveszter Bach születésnap koncertje.

Veszprém, Evangélikus templom, 2017. március 21.

Johann Sebastian Bach muzsikája töltötte be az evangélikus templomot március 21-én este. Az elmúlt évek során hagyományá vált Veszprémbe, hogy Rostetter Szilveszter orgonaművész hangversenyt ad a nagy komponista születésnapján, mindig ebben az egyszerűségében is olyannyira megragadó hangulatú templomban.

A koncert elején az előadó köszöntötte a közönséget, köztük régi ismerősöket, közvetlenségével azonnal családias hangulatot teremtve. Fontos és értékes információkat hallhattunk az elhangzó művekről, a 18 kispreludium kapcsán Rostetter Szilveszter személyes emlékeit is megosztotta: e kis remekművekkel még kisdíák korában ismerkedett meg, s akkor használt kottájában még tanárnője bejegyzéseit is megtaláljuk. Isó Zoltán, a helyi evangélikus gyülekezet lelkipásztora is köszöntötte

a megjelenteket, megemlékezve Luther Mártonról a reformáció 500. évfordulója kapcsán, s természetesen Bachról, a „zenei evangélistáról”. Isó Zoltán és Rostetter Szilveszter egyetértettek abban, hogy Bach műveinek jelentős hányada a reformáció nélkül nem vagy nem ilyen formában született volna meg.

A koncerten Bach három nagy alkotása hangzott fel: a *Pastorale*, amely egy négyteteles barokk szonáta, a 18 kispreludium, valamint az *Olasz koncert* három tételben. Aki járatos a barokk zenében, különösen Bach életművében, annak már a műsorra pillantva világossá válhatott a hangverseny rendhagyó, mindazonáltal különleges volta: eredetileg nem mindegyik mű orgonára íródott. Az esten azonban kizárólag az orgona szólalt meg, s hallgatás közben jó volt rácsodálkozni Bach sokoldalú zsenialitására: a szólamvezetés logikája, a formaterv, a harmónia és a dallam sajátos bachi kezelése mellett arra is, hogy ezen zeneszerzői technikák birtokában képes volt akár egyetlen csembalón is megjeleníteni a barokk zenekart. Az eredetileg a mai zongora elődjére íródott 18 kispreludium, amelyek mindegyike szinte más-más barokk műfajt idéz, szintén autentikusan hangzott.

Legyen valaki bármilyen hangszeres vagy énekes, Bachot játszani a legnehezebb feladatok egyike. Nemcsak technikailag vagy zeneileg, hanem a koncentráció szempontjából is: Bachnál nincs mellébeszélés. Rostetter Szilveszter játéka számomra megfogalmazott egy fontos tanulságot: a zeneelméleti tudásnak és az előadói felkészültségnek és koncentrációnak kéz a kézben kell járnia. Ugyanis csak így módon lehetünk úrrá a pillanatnyi pontatlanságokon, ha tudjuk is, hogy mit játszunk, milyen formai egységbe érkezünk, vagy hogy az adott akkord ebben a stílusban hogyan „oldódhat”, merre indulhat tovább. Így lehetséges egy ilyen roppant nehéz, egyúttal igényesen összeállított műsoron is úgy végigvezetni a hallgatót, hogy az minden pillanatban pontosan tisztában legyen a pillanatnyi eseményekkel. Hogy ez valóban elérhető szint egy előadó esetében, arról ezen a koncerten is meggyőződhetünk.

Sipos Csaba

Tündérország vagy Vadvilág?

Koncz Zsuzsa: *Vadvilág*.
Lemezbemutató koncert,
Veszprém, Hangvilla, 2017.
március 27.

Lemezbemutató koncertként szerepelt az esemény a plakátokon, de azt hiszem, kevés olyan hallgató ült a nézőtérben, aki ne ismerte volna már alaposan Koncz Zsuzsa legfrissebb, 2016 októberében megjelent, *Vadvilág* című lemezét. Kár is lenne tagad-

ni, hogy e sorokat is az elfogult közönség egy elfogult tagja írja. Nem lehet megkerülni a kérdést, hogy vajon honnan ered ez az elsöprő szeretet a 40. lemezét kiadó énekesnő iránt?

Könnyű lenne azt mondani, hogy elsősorban a nosztalgia az oka. Amikor meghalljuk a hangját, előbukkannak a fiatalkori emlékek, ahogy már középiskolásként megtanultuk, hogy az általa énekel, többnyire Bródy János által írt szövegekben mindig lehet és kell is keresnünk egy rejtettebb tartalmat. Mondhatnánk azt, hogy azért szereti ez a homogén közönség, mert megmutatja, hogy a fiatalság nem életkorfüggő – és itt nem is csak a színpadon való megjelenésére gondolok, hanem arra, hogy mennyire korszerű és nyitott a gondolkodása. Szeretjük a hangjáért. Tudom, a szakemberek szerint a hangja nem kiemelkedő, valószínűleg képzetesebb is lehet találni, de mégis van ebben a hangszínben valami egyedi melegség, ami megragadja a hallgatóját. Szeretjük karizmatikus színpadi jelenléteért. Szeretjük, mert rólunk énekel, a minket körülvevő világról, mindarról, ami minket is foglalkoztat. Szeretjük, mert egy kedves és közvetlen ember közülünk, aki mosolyogva így üdvözlözi a koncertjére késve érkezőket, oldva azok zavarát: „De örülök, hogy ide tetszettek érni!” És szeretjük, mert úgy köszön, hogy kiáll egyedül a függöny elé, és elénekel nekünk Nagy László *Adjon az Isten* című versét, és így azonnal egy hullámhosszra kerül a közönségével.

Ahogy már Koncz Zsuzsától megszokhattuk, a koncert jól elkülönülő, de egymásra épülő blokkokra tagolódt, melyek szépen megrajzolták a koncert ívét. Azok, akik arra számítottak, hogy erőteljes túlsúlyban lesznek az új lemez dalai, kissé talán csalódhattak, mert mindössze öt szám hangzott el róla. A címadó dalt (Maróthy Zoltán – Bródy János: *Ingoványos vad világ*) egy válogatás követte a régi slágerekből, majd jöttek az újabb dalok, ideértve a három éve megjelent, *Tündérország* című lemez meghatározó számait is. Nagyon fontosnak gondolom, hogy a nosztalgiablokkot követően melyik dalok hangzottak el erről a két lemezről, mintegy alátámasztva Koncz Zsuzsa koncertet bevezető mondatát: „Sok minden van, amiről szót válthatunk”. Beszélünk kell arról, hogy az, ami három éve még tündérországnak látszott, hogyan alakult át mára ingoványos vad világgá, ahol „sehol sincs biztonság”, és „ki tudja most, hol jár az igazság”. Egyáltalán: mennyire volt Tündérország valóban tündérország abban az értelemben, ahogy a tündér szót a köznyelvben használjuk, azaz pozitív jelentéstartománnyal felruházva? Hiszen Tündérországot is már a gonosz mesék, elátkozott vidék, lidércnyomás, álszent kórus és magával harcoló, békét nem találó nép jellemezte (Maróthy Zoltán – Bródy János: *Tündérország*). De összességében azért annak a lemeznek a mesészerű hangulatában ott volt a nemcsak a csodavárás, de az elhatározás is, hogy „a ház dolgait rendbe tenni kéne már, és nem várni azt, hogy a házmaster majd rendet tesz talán” (Závody

Gábor: *Század utca 21.*). Egyik kedvencem arról a lemezről az *Így volt szép* (Gerendás Péter – Bródy János) című szám, ami szintén elhangzott a koncerten, és aztán a következő percben azonnal meg is kérdőjeleződött, amikor felsendült a *Kárpátiék lánya*. A koncert egyik tetőpontja volt az első részt lezáró *Sírva vigad a magyar* (Závodi Gábor). Koncz Zsuzsa azt mondta erről a dalról egy interjúban, hogy „nemzeti önismereti tétel” – és valóban: a Bajza József *Bordalából* szállóigévé vált cím tökéletesen kifejezi mindazt az ellentmondásosságot, mely a szövegből is visszaköszön.

Valószínűleg nem én voltam az egyetlen a nézőtéren, akinek a *Szeretet és a dal* (Závodi Gábor) című dal elhangzásakor a hozzá tartozó klip egyes jelenetei is eszébe jutottak. Ellentmondásos a viszonyom ezzel a dallal: amikor először hallottam, csak fanyalogtam. Közhelyesnek, banálisnak tartottam az ilyen részeket, mint „Hisz örökre összetart a szeretet és a dal! A szerelem és dal!” Aztán magával ragadott az áradó zene és a klip világa, az ott felvillanó sokszínű mozaik a menekültektől az emlékezetes tüntetéseken keresztül a Sziget Fesztiválig, a Szabadság-hídon piknikezőkig és a Pride-ig. Közhelyes? Lehet. De muszáj nekünk mindig szigorúknak lennünk? Nem sokkal fontosabb-e az esztétikai szigorúságnál mindaz, amiről ez a dal beszél?

Természetesen a második részből sem maradhattak el a közönséget ismét elvárásoló jól ismert régebbi dalok – ezúttal egy csendes, az unplugged-ot közelítő előadás-módban.

Csalódás lett volna, ha kimaradnak a koncertből a versek. És csalódás lett volna, ha nem hangzik el Ady Endre *Történelmi lecke fiúknak* című verse Bródy János megzenésítésében. Véleményem szerint a lemeznek ez a csúcspontja. A koncertnek csak azért nem, mert ettől kezdve már nem voltak csúcspontok, csak folyamatos tetőpont.

Ha most valaki azt kérné tőlem, hogy egyetlen szóval jellemezzem az eseményt, az az egyetlen szó a „szabadság” lenne. Heltai Jenő *Szabadság* című versén kívül is érdemes lenne összeszámolni, hogy hányszor hangzott el ez a szó. Csak egy-két példa: „Ingoványos vadvilág – Gyáván elveszünk, nincs szabadság”; „Szabadság, szerelem, csak ennyit akarunk, ebből mért kéne választanunk?” De idézhetnénk a *Valahol egy lány* dacos elszántságát is, hogy „a királyé nem leszek, nem leszek, akkor inkább elmegyek, elmegyek”.

Természetesen maradtak hiányérzeteim. Tudom, hogy nem lehet mindent belezsúfolni egy koncertbe, és ha nekem kellett volna választanom, valószínűleg én is ezeket a számokat választottam volna az új lemezről, de azért szívesen hallottam volna a *Jobb, ha vársz még (nem adjuk fel)* című dalt (Maróthy Zoltán – Bródy János), a *Közös hazánkat* (Gerendás Péter – Bródy János) és mindenekelőtt a *Barátságot* (Tolcsvay László – Müller Péter Sziámi).

Mit adott nekem ez a lemez, mit adott ez a koncert? A szerzőknek köszönhetően egy rockos, lüktető, a szövegekkel tökéletes összhangban levő zenét. Egy sokszor fájó

és gyomrot összeszorító látletet a körülöttünk levő világról. Mindennek ellenére adott optimizmust, hitet a saját erőnkben és az összefogásban. Írtam korábban lidércnyomásról, ingoványos vad világról, sírva vigadó magyarokról, de hadd zárjam ezt az írást pár sorral a *Közös hazánk* című dalból:

„Mert mindannyian összetartozunk bár mindannyian mások vagyunk És azt hiszem épp ezért szép hogy együtt vagyunk most már nagyon rég.”

Schreiber Márta

A veszprémi Tűztoronyba' kilencet ütött az óra

Katonadalok az első világháborúból. CD, Veszprém, 2015.

„Tudom, hogy amíg ezek a dalok élnek, addig mi is élünk, büszkén és szabadon!” Oberfrank Pál színikazgató közvetíti avatottan Lovassy Andor polihistor tanár háborús írásának gondolatait a lemez előszavában. Valóban, ez a patrióta szellem lengi át a több mint egyórnyi zene egészét, amelyet a 2015 őszi Veszprémben megjelent CD-lemez rögzít.

A lemez az „utolsó békebeli háború” világának légkörét hozza közénk. Azét a háborúét, amely világhódító tervekkel, tetszetős egyenruhákkal, huszáros rohamokkal indult, aztán elhozta a légi háborút, a tankokat, a gáztámadásokat, miközben egy ódon és lebévult Európa helyett egy még feszültebb, még képmutatóbb és még inkább önpusztító világot teremtett. Vajon mit tehet és mit tesz a háborúban a fegyveres erő? A hadsereg, a katona hivatása, esküje és lelkiismerete szerint *védi a hazáját, teljesíti a feljebbvalók parancsát, szolgálja és ha kell, életét adja az országért, a nemzetért.* Ez az elhivatottság valójában csak teljes odaadással érhető el, melynek fenntartásában, a katona élete egészének vezérlésében a zenének is megvan a szerepe. Nos, ennek a háborús viszonyokra igazított zenének egy jellemző szeletével ismertet meg bennünket közelebről ez a CD.

2013 szeptemberében országosan az elsők között alakult városunkban *I. világháborús centenáriumi emlékbizottság*, azzal a céllal, hogy a szomorú évforduló alkalmából, illetve a következő öt év során koordinálja, ösztönözze és támogassa a Veszprém városban esedékes ilyen rendezvényeket, emlékállításokat, kiadványokat és hasonló megemlékező jellegű hivatalos és társadalmi elképzeléseket. Beleértendő ebbe a hadisírok gondozása, a háború hőseiről és áldozatairól történő megemlékezésnek

az iskolai munkába való bekapcsolása is. A társadalmi eredetű, konkrétan Földesi Ferenc ny. honvéd ezredes nevéhez fűződő kezdeményezést azonnal felkarolta a Városháza. Az emlékbizottság derekasán dolgozik, a teljesítménybe immár ez az I. világháborús CD is beleszámít.

Az emlékbizottság egyik ülésén – sok más ötlet közt – felvetődött valamely zenei anyag közzétételének eszméje is. A lehetőségre a veszprémi Honvéd Hagyományörző Tiszti Kaszinó nyújtott be pályázatot, melynek elnöke Szücs József ezredes, parancsnok, aki a továbbiakban is fő szorgalmazója volt a lemez ügyének. Mivel az emlékbizottságnak ő is és Gy. Lovassy Klára ny. múzeumigazgató is tagja, könnyen adódott, hogy Lovassy Klári felajánlotta hasznosításra az édesapja, Lovassy Andor (1909–1963) egykori fehérvári, majd kőszegi középiskolai tanár *Százados úr, sejehaj...* című, Pécssett, 1942-ben megjelentetett unikális kötetét, melyben ötszáz, akkoriban ismeretes magyar katonanóta szövegét tette közzé, bevezetve, mintaszerűen rendszerezve és kommentálva őket. A kötetet szívesen fogadta a művészeti vezető, Katona János alezredes, a légierő fúvószenekarának karagya is, mivel számos ismert katonanóta szövegét tudta így pontosítani. A lemez aligha jöhetett volna létre Kádárné Hege-dűs Vera zászlós, szervező és előadóművész buzgalma nélkül, aki ezúttal is szívét-lelkét beleadta munkájába, még a sejtelmes borítót és a lemez címkéjét is ő tervezte. Nem feledkezhetünk meg Farkasréti György munkájáról, a Petőfi Színház művészeiről, műszaki szakembereiről és a Zrínyi Média munkálkodásáról sem. – Nem könnyű a részrehajlás veszélye nélkül írnom e lemezről, ugyanis a fellépő együttesek sorában Veszprém Város Vegyeskara férfikarának tagjaként magam is részt vettem a lemez felvételén, amikor 2014 őszi, fülesrel a fejemen, ott álltam a Játékszín kopott fekete színpadán. Vérpezsdítő, férfias munka volt!

A mű alapgondolata roppant egyszerű: indulók, menetdalok, katonanóták által felidézni a kor hazafias szellemét, az egyéni vitézséget és a férfias szolidaritást. „A dal, a nóta jelentette nekünk a katonát” – így foglalta össze gyermekkori emlékeit a vonuló katonákról a költészettel is intenzíven foglalkozó Lovassy tanár úr. A lemez zenei anyagának zömét is I. világháborús katonai menetdalok képezik, pattogós, friss, 104–112-es percenkénti ütésszámmal. Kiegészítésül egynéhány rokon tárgyú népdal, népdalfeldolgozás és dalfűzér szolgál. Mutatóba még '48-as katonadal is akad (*Esik az eső, ázik a heveder...*). A megszólaló művek általában a magyar katona dalai, az első énekszám viszont, nagyon helyesen, a veszprémi Tűztoronnyal indul.

A művek legtöbbje hangszeres kísérettel magán- vagy karéneket, a hangszeres muzsika elsősorban a Katona János vezényelte, veszprémi kötődésű Légierő-zenekar produkciója. A 31 zenedarabból hármát a Táborállás Daloskör ad elő Bojnócz Gábor tangóharmonika-kísérettel, hetet a Dohnányi kamarakórusa teljesít, a feladatra karvezetőjük, Veres Györgyné Petrócz Maya készítette fel őket. Veszprém Város

Vegyeskarnak Erdélyi Ágnes dirigálta férfikara négy számot ad elő, és még a Veszprémi Helyőrség alkalmi férfikara is teljesít öt darabot, hősiesen helytállva a zene frontján. Külön említendő az énekes Kruppa-Jakab Éva és a citerás Jákói Betty kettőse, valamint néhány beemelt tétel: a Virtus együttes szép dala és a Liszt Ferenc Kórustársaság igazán profi felvétele.

A zeneszámok kifejezően érzékeltetik szövegükkel is a „Nagy háború” különös, lüktető atmoszféráját. Kezdődnek a toborzó ihletésű, öntudattól duzzadó mondanivalójú menetdalokkal, említjük meg külön az intézményhez, fegyvernemhez kötődő indulókat! Ritmus és dallam egységben van, könnyen énekelheti magát. A dalok szövege eleinte erőt sugárzó, sőt az elleneséget fenyegető hangvételű. A képzeletben felidézett pergőképeken szinte látjuk a háború hadszíntereit, tájait Fiumétól Galíciáig... Természetesen, megjelenik a fronton helytálló, de kedvese társaságára vágyó honvéd, a hazai levelet váró katona, aztán a végtelenbe tartó katonavonat, az esőben-sárban masírozó baka és az elesett bajtárs is. Végül az apját haza hiába váró hadiárva kisfiú alakja. Talán nem meglepő, hogy a lemezen fokozatosan megritkulnak a dúr hangnemű zenék, csak a moll marad – Ezek a zenék rendkívüli viszonyt hoznak létre a háború megidézett világa és a lemez mai hallgatói közt: hallva ezt az énekszót, mintha magunk is ott menetelnénk a katonák közt!

Történelmünket leképezve, akadnak különös fejlemények a katonadalok körében is. Akkor például, amikor a menetdalból később úttörőinduló lesz. Vajon hányan ismerjük föl még a *Leng a selyemlobogó* kezdetű ifjúsági mozgalmi nótában a *Százados úr, sejhajj... melódiáját?*

A lemez végére biggyesztett színpadi zenedarabok ugyanakkor, értékeik ellenére (mint például a Zerkovitz-féle operett-betétdalnál) eléggé elütnek a CD alapvető hangütésétől. A *Bécsben, Budán* című dal ráadásul háromnegyedes ritmusú, szerintem nem ide illő. A negatívumok közt kell említenem a némely dalos és más (nem csupán amatőr) előadó esetében is itt-ott érzékelhető szórt hangokat, pontatlanságot. Fájó és érthetetlen számomra, hogy az egyébként kiváló énekhangok mért mellőzik oly gyakran, még népdalban is a *nyílt e* és a *zárt e* közti, itt, Pannóniában teljesen természetes különbségtételt, melynek megtartásáért tán éppen Kodály tette a legtöbbet az elmúlt száz évben. Nem kéne szégyellni, ha valakinek megvan mind a tizenöt magyar magánhangzója!

Az I. világháború mára már történelemmé vált, emlékké halványult. A városaink, községeink köztterein megmaradt, többnyire simplex megoldású és szerény kivitelű emlékjelek, a temetők sarkában árválkodó katonasírok, a házi kincsesdobozban esetleg megőrzött háborús levelek, levlapok és a néha-néha fellapozott korabeli költemények mellé gondolatban odatehetjük az I. világháborús katonadalokból kiadott veszprémi CD-t is. Tartozunk ennyivel a hősöknek.

Somfai Balázs

A jövő a múlttal kezdődik

Punkfesztivál az egyéves Szigonyban

Ahogy teltek a hetek és a hónapok még a tavaly tavaszi indulás után, egyre többet beszélgettem a Szigony nevű kocsmá pultosáival és üzemeltetőjével. A kezdeti örömről és kisebb-nagyobb problémákról, tervekről, jövőről, pletykákról. Ezzel pedig nem voltam egyedül, több látogató is rájött arra, hogy az *egység*, ha az életünk részévé még nem is, de minden bizonnyal közös ügyünké vált.

A vendégek egy része rájött, hogy eddig Veszprémben csak kompromisszumok megkötésével tudott szórakozni, a Szigonynak nevezett merész projekt pedig azt nyújtja, ami Veszprémben 2016 előtt nem igazán létezett: alternatívát. A szó több értelmében is: zenei, kulturális, politikai alternatívát. De ezt most nem részletezném.

Eppen ezért számított különlegesnek, tartozott szinte a hihetetlen kategóriába, hogy Veszprémben három országosan ismert, valóban alternatív zenekar lépett fel egy este alatt a Szigonyban, mivel ilyen horderejű bulira és koncertekre valóban évek óta nem volt példa. Természetesen populárisnak vagy mainstreamnek egyáltalán nem mondható zenekarok néha-néha lépnek fel Veszprém más szórakozóhelyein vagy kocsmáiban, ott azonban a szervezés és a szerveződés más. A Szigonyban ezek a koncertek is a közösségi szervezés erejének voltak köszönhetőek. Ezek valódi underground vagy csináld magad események. Ahogy maga a kocsmá is.

Az estét a KMK nevű zenekar kezdte, kissé hálátlan feladatkörben, hiszen míg a következő együttesekre kíváncsi hallgatók jól eloszlottak, rájuk viszonylag kevesebben tódultak a színpad elé.

Más lett a helyzet a tiszafüredi Linx kezdetére. A zenekar ugyan nem lép fel gyakran, mégis meglehetősen erős közönséggel rendelkezik, hiába a tagcserék, a hiátusok és az albumok hiánya. A közönség több esetben jobban ismerte a számokat, mint a zenekar, ami senkit sem zavart, sokan már annyitól extázisba kerültek, hogy a zenekart végre nem a 2000-es évek végén egy discmanen vagy egy kopott MP3-lejátszón hallgatják, hanem testközlelő, a saját városukban, élőben.

Az este harmadik zenekara a Fegyelmű Részleg volt, amely műfajilag nem, másban azonban eltér a többi fellépőtől, mégpedig abban, hogy aktív. Koncertezik, és új számokat is készít a székesfehérvári csapat, akik tavaly voltak Veszprémben, előtte azonban három évig nem, holott szinte minden évben bejárják az egész országot. A Fegyelmű Részlegre sem lehet azt mondani, hogy tagjai tanult zenészek lennének, annyi azonban igaz rájuk, hogy a szintéren belül egy elismert és tisztelt zenekarnak számítanak, hangzásuk évek

óta változatlan, ami itt természetesen nem az unalmast jelenti, hanem azt, hogy a magyarországi streetpunk szcéna egyik meghatározó hangjai. Ez annak köszönhető, hogy énekesük a kezdetek óta, lassan lassan éve változatlan. A Fegyelműzőnek jól kialakult szövegvilága van, melyben jó streetpunk bandához illően az utca szlupos tagjainak sorsáival foglalkoznak, a deviáns vagy még inkább a társadalom által deviánsnak bélyegzett csoportok helyzetével. A zenekar hitelességét és elismertségét jól mutatja, hogy nemcsak a számaiban énekel összetartásról és összefogásról, de a való életben is szinte szimbiózisban él a közönségével, rajongóival.

A nap, azaz ekkor már éjszaka utolsó fellépője a zugló Boiler zenekar volt. Az ellen, hogy a Boiler már csak a múlt, valószínűleg tagjai sem tiltakoznának, hiszen a zenekar nem készít lemezeket, nem turnézik, és tagjai egytől egyig mással foglalkoznak elsősorban, ami a leglátványosabban Riger János frontember munkásságán látszik, aki a Pannonia Allstars Ska Orchestra nevű zenekarral készített új számokat. A Boiler hatása a magyar alternatív zenére, leginkább a punkra és magára a szubkultúrára azonban megkerülhetetlen. Az együttes 2016 előtt talán soha nem volt Veszprémben, részben azért mert Riger az Egyesült Államokban élt, részben azért, mert Veszprémben egyszerűen nem lett volna olyan hely, ahol fel tudtak volna lépni. A zenekar nem festette az ördögöt a falra egyetlen számával sem, és nem érkeztek rendőrök a Szigonyba, az egész este nyugodtan zajlott. Olyan számokat hallhattunk, amelyeket mindenki ismer, akinek valaha bármilyen módon köze volt a punk zenéhez.

A Boiler *Zugló* című számát, melynek refrénje a *Zugló belongs to me sor*, amely természetesen az *England belongs to me* című *Cock Sparrer* 1982-es streetpunk-klasszikus átírata, mindenki ismeri Veszprémben. Mint ahogy a 2008 körül szintén halhatatlanná vált *Veszprém belongs to me* sort, amelyhez szintén nem kellett sok kreativitás, mégis legendássá vált az adott körökben. Azt viszont senki sem gondolta, hogy ezeket a számokat még valaha élőben hallhatja. Élőben, Veszprémben. Ez először természetesen a zenekarokat dicséri, hogy eljöttek, zenéltek, és a Boiler esetében hogy egyáltalán újra aktívak, és játszanak még.

Másodszor pedig egy olyan közönséget dicsér, amely ugyan már talán egy évtizede létezik és aktív Veszprémben, de a Szigony adott neki igazán értelmet és formát, amely köré újabban felépül. Sokkal nagyobb városok is vannak Magyarországon, ahol ennél valószínűleg még nagyobb igény lenne ilyenre, alternatív helyekre és szórakozási, kulturális lehetőségekre, mégsem jön létre szinte semmilyen formában. Valami azonban tavaly tavasszal elkezdődött, és még mindig tart, és minden bizonnyal gazdagítja a város kulturális életét, és megvalósítás módjával például is szolgálhat sokak számára.

Slemmer Bence Manó

Találkozások

Gyökerek és szárnyak.

Beszélgetéssorozat a 100 éves Csermák Antal Zeneiskola egykori növendékeivel. Vendégek: Albert Fruzsina szociológus és Kovács Attila zeneszerző, beszélgetőpartnerük Zalavári Eszter, a Veszprém Televízió szerkesztő-műsorvezetője. Csermák Antal Zeneiskola, 2017. március 6.

A Csermák Antal Zeneiskola 100 éves jubileuma alkalmából indított beszélgetéssorozatot *Gyökerek és szárnyak* címmel az elmúlt év októberében. Ennek keretében az iskola egykori növendékei, köztük Freund Tamás, M. Tóth Géza, Kóródi Anikó és Gaál Ottó meséltek már életükről, pályájuk alakulásáról (lásd: *Séd*, 2017. tavasz, 12. old.). A szervező Veszprém Polgárai a Városi Zenedéért Alapítványtól Szirbekené Bokor Julianna, akinél tizenkét évig tanultam zongorázni, felkért, hogy márciusban legyek a meghívott vendégek, Albert Fruzsina szociológus és Kovács Attila zeneszerző, zongorista beszélgetőpartnerem.

Kovács Attilával már ismertük egymást, néhány éve a Dubniczay-palotában adott koncertjén készítettem vele interjút, aztán pedig a Lovassy László Gimnázium 300 éves jubileuma adott alkalmat a riportra. Albert Fruzsínával a zeneiskolai beszélgetéssorozat kapcsán ismerkedtünk meg. Néhány e-mail és telefonbeszélgetés után közvetlen stílusának és a közös hullámhossznak köszönhetően elvesztette jelentőségét, hogy személyesen akkor, a beszélgetés előtt néhány perccel találkoztunk először.

A beszélgetés meghívója a közönséggel is közli a vendégekről a legfontosabb életrajzi információkat:

*Albert Fruzsina Nagy Tamásné*nél csellózott 10 évig. Az ELTE szociológia-angol szakán diplomázott 1992-ben, 2001-ben elnyerte a Magyar Szociológiai Társaság Erdei-émlékérmét. A Károli Gáspár Református Egyetem szociológia tanszékének vezetője és az MTA Társadalomtudományi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa, az NKFI (OTKA) Társadalom- és Bölcsészettudományi Kollégium szociológia és demográfia zsűri elnöke. Fő kutatási területe az emberi kapcsolatok, azon belül is kiváltképp a barátság. Fontosnak tartja a kutatási eredmények társadalompolitikai alkalmazhatóságának elősegítését, szakértőként több mint egy évtizede közreműködik fejlesztési projekteken, illetve nemzetközi szinten szociálpolitikai szakértőként a társadalmi befogadás területén.

Kovács Attila 1960-tól Lantos Magdánál tanult zongorázni, majd 1980 és 1982 között jazzt tanult Gömbös Károlynál. Elvégezte a Veszprémi Vegyipari Egyetemet, de

rövid kitérő után visszatért a zenei pályára. 1982-től 1992-ig Nyugat-Európa különböző országaiban zenélt, a hamburgi Die Kleine Komödie zeneszerzője volt, majd 1992 és 2000 között a Veszprémi Petőfi Színház zeneszerzőjeként dolgozott, 2001-től a Pannon Várszínház számára komponált. 1997-ben Gizella-díjat kapott. Nyugdíjas, saját stúdiójában egyéni vállalkozóként dolgozik.

A televízióban a munkám során nap mint nap beszélgetek, hosszabban vagy rövidebben, lényegre törően vagy elmélyülten, ismerősökkel és ismeretlenekkel. Sosem találok ki kész forgatókönyvet, kérdéssort. Szeretem, ha a beszélgetés akkor alakul, ha a válaszok, a gondolatok ott születnek meg. Albert Fruzsina és Kovács Attila életútjának legfontosabb állomásait ismertem, készültem belőlük. De a beszélgetés valóban ott, akkor formálódott, sokszor kettőjük gondolatainak találkozási pontból, és a meghívóban olvasható ismertető életrajz így telt meg élettel.

Így rajzolódott ki a kép arról, hogy a műszaki pálya felé tett rövid kitérő után Kovács Attila hogyan talált vissza a zenéhez és egykori tanárához. Hét év zongoratanulás után egyik napról a másikra hagyta ott a zeneiskolát, majd főiskolai éve alatt tért vissza zongoratanárához, Lantos Magdához. Az akkor huszoneves fiatal embert tanára igazi tanítvánnyá és barátá fogadta, emberileg is közel kerültek egymáshoz, Bach f-mol zongoraversenyét, Chopin darabjait és Bartók műveit játszva pedig ráébredt, micsoda kreativitás rejlik ezek mögött a zenék mögött, milyen hihetetlen harmóniak születtek meg ezekben a zeneszerzőkben és hogyan dolgozták fel és egészítették ki ezeket zeneműveikben. Attila a továbbképző elvégzése után Gömbös Károlynál néhány évig jazzt tanult. Amikor felfedezte, hogy a jazzben fellelhető Bartók egész harmóniavilága, egy új világ nyílt meg számára, később pedig megszülettek saját dallamai is. Máig hálás a sorsnak azért, hogy megadatott számára a zeneszerzés képessége. És hálás magának, amiért megtalálta azokat az utakat és metódusokat, amelyek révén fejlődhetett.

Így körvonalazódott Albert Fruzsina pályaválasztásának útja és életének számtalan rétege, a tudományos munkától és fő kutatási területétől, a barátságtól a tanításon és pénzkereső tevékenységein át egészen addig, miért is költözött több évtizednyi budapesti lét után Taliándörögdre. Bár a zene nem maradt az élete szerves része, de Albert Fruzsina is fontosnak tartotta, hogy mindkét gyermeke zenét tanuljon. A zeneiskolának és a zenetanulásnak pedig több máig is tartó barátságot köszönhet. A barátság olyan kutatási téma, amely saját életére nézve is sok tanulsággal szolgál, de összességében is fontosnak tartja, hogy beszéljünk erről, hiszen az emberi kapcsolatok az életminőséget nagy mértékben befolyásoló tényezők. Kutatásai azt mutatják, hogy a családi és a baráti kapcsolatokról mindenki úgy gondolja, ezeket saját magunk határozzuk meg, de számtalan olyan társadalmi szintű és egyéb befolyásoló tényező van, amelyek alakítják ezeket az egyéninek látszó döntéseket. A

mai világ értékrendszere pedig nem segíti elő, hogy ezek a kapcsolatok hosszú távon jól működjenek. Ezért is fontos, hogy azokhoz a helyekhez, ahol kapcsolatokat kötünk, így az iskolához, a zeneiskolához vagy a munkahelyhez, milyen értékrendszer, milyen aktivitások kötődnek.

Nem választottak könnyű utat, mégis csinálják a dolgukat, mert erre viszi őket az életük, és erre büszkék lehetnek – ebben állapodtak meg beszélgetőpartnerem. Kodály Zoltán sokat idézett gondolatai általuk is igazolást nyertek: „Aki zenével indul az életbe, bearanyozza minden későbbi tevékenységét, az életnek olyan kincsét kapja ezzel, amely átsegíti sok bajon. A zene vigasztaló elixír, és az élet szépségét s ami benne érték, azt mind meghatározza.”

A beszélgetésre Kovács Attila egy zongoradarabbal is készült, amelyet unokái, három különböző karakter, Kende, Szonja és Kamilla ihletett.

Zalavári Eszter

(Cs)úsztatások

Tánczos György festőművész kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Várgaléria, 2017. március 4. Pinczehelyi Sándor megnyitója

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves gyerekek!

Biztosan sokan tudják jelenlévők közül, – ha nem, akkor elmondom –, hogy a jelenleg Zalaegerszegen élő Tánczos György festőművész 1973. december 31-én Ajkán született, 1992-ben itt, Veszprémben, a Lovassy László Gimnáziumban érettségizett.

Tehát egy bemutatkozás erejéig tulajdonképpen hazajött. Régóta várt már erre a találkozóra, melynek létrejöttéhez előzetesen is köszönetet mondok Hegyeshalmi László igazgató úrnak.

Diplomát 1998-ban szerzett a pécsi, akkor még Janus Pannonius Tudományegyetem Művészeti Karán, vizuális nevelőtanár szakon, festészetre specializálódva. Másik, művelődési menedzseri diplomáját ugyanebben az évben kapta az egyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézetében. 1998 szeptembere óta tanít Zalaegerszegen, az Ady Endre Művészeti Gimnáziumban. 2016-an végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, mint gyakorlatvezető mentortanár.

Mint oly sokan ebben az országban, a középiskolai tanítás mellett, hogy eltartassa családját, dolgozott pszichiátrián, rendszeresen foglalkozik hátrányos helyzetű gyermekekkel.

Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének, a pécsi Közéleti Egyesületnek, a zalaegerszegi Vitrin Kortárs Művészeti Egyesületnek és nem utolsósorban a Veszprémi Művész Céhnek. Több alkalommal kapott díjat az Ajkai Tárlaton.

Amikor most Tánzos György kolléga és tanár úr felkért, hogy ezt a bemutatkozást is nyissam meg, nagyon megörültem neki, hiszen kíváncsi voltam, milyenek az új munkái.

Nem kellett csalódnom. A digitális technikának hála megkaptam a kiállítandó művek képeit, végigkísértem a plakát, a meghívó és a leporelló elkészítésének fázisait. Közben azon is gondolkodtam, hogy miért is fontos egy alkotó ember életében az ilyen bemutatkozás.

Az ember dolgozik, végzi a maga vagy a mások által számára kijelölt penzumokat, ez rengeteg energiát, erőt kíván, emészt fel. A megélhetéshez szükséges feladatok elvégzése után jön az alkotómunka. Szerencsés és nagyon ritka esetben a kettő egybeesik.

Tánzos György napjainak nagy részét a tanítás, a diákokkal történő foglalkozás tölti ki.

A vizuális művészeti ismeretek átadása komoly feladat, a diákoknak nagyon fontos, további életükre meghatározó lehet.

Azt szokták mondani, hogy a jó pedagógus ugyanannyit tanul a tanítás során, mint amennyi ismeretet ad át. Ez a képzőművészekre hatványozottan igaz, egy-egy friss ötlet, gondolat továbblenyitheti a tanárt egy-egy saját probléma megoldásán.

Az elkészült művek sokszor nem tükrözik azt az óriási mennyiségű munkát, amely a gondolat megszületésétől a rajzokon, vázlatokon keresztül különböző technikai megoldások segítségével a kész alkotáshoz vezet. Fontos, hogy az ember már az első lépésben tudja, mit is szeretne közvetíteni a közönség, a világ számára. A többi talán a kisebb, de sokkal időigényesebb tevékenység. A műteremben történő elmélyült foglalkozás a kívülállók számára nem látható. Pedig érdekes, hogyan lép előre a művész, mikor és miért torpan meg, mikor lendül neki újra a feladatnak, és mikor érzi úgy, hogy ehhez már nem tud hozzátenni semmit. Aztán eltelik egy éjszaka, néhány nap vagy hét, amikor kellő időtávolságból nézi az elkészült művet, és akkor észrevesz néhány részletet, amit ki kell javítania, esetleg átalakítania azért, hogy minél jobb legyen a végső eredmény.

De közben már ott motoszkál az alkotóban a következő kettő, három vagy akár tíz ötlet, ami biztosítja a továbblépést, az újabb művek megalkotásának lehetőségét. A szerencsés az, akit senki és semmi nem tud eltántorítani az útról. Néhány hónap vagy év elteltével összeáll egy anyag, amely kikíváncszik a műterem falai közül. Ez lehet köztér vagy kiállítóterem, galéria.

A kérdés az is, hogy miért fontos a kiállítás? Ez az az alkalom, amikor a közönség láthatja a művek összességét, megismerheti a művész gondolkodását, elfogadja vagy elutasítja a műveket, egyszóval kialakul egy párbeszéd, amely mindenki számára inspiráló lehet, tanulságokat hozhat. A művészekben a készülődés és a várakozás izgalma fokozódik, kíváncsiak a reakciókra, megrendelést, vásárlást remélnek.

Szeretnék magukat arról biztosítani, hogy nem csak nekik, hanem másoknak is szüksége van arra, amit létrehoztak.

Visszatérve a mostani kiállításra, Tánzos György itt látható műveire: 1992 és 1998 között volt tanítványom a pécsi egyetemen. Már első éveiben kitént szorgalmával, igyekezetével, az adott feladatok minél tökéletesebb megoldására való törekvéseivel.

Tanulmányainak utolsó esztendőiben talált rá saját hangjára, amelyek régi fotográfiák, gyermekkori emlékek újragondolásai voltak. Egy különös nosztalgia volt bennük az elmúlt korok iránt.

Itt most gyökeresen más grafikák, festmények kerültek a falakra. A néhány tájkép mellett elsősorban a női test ábrázolása, a női akt vonzza tekinteteket, nem titkolva, hogy mi, férfiemberként különösen érzékenyek vagyunk a témára.

Ez persze nem szégyen, sőt. A hagyományosnak is nevezhető akttanulmányok is érdekesek, de a leplekbe burkolt testek, amelyek finoman körbecsavarodnak az alakokon, szemtelenül megmutatva egy-egy eltakarni kívánt részt, rengeteg, elsősorban ókori és reneszánsz elemet idéznek fel. Ezek a darabok időtlenséget érzünk, egy adott állapot rögzítését. Keressük, kutadjuk, mi is történik a leplek alatt, mitől lesznek annyira sejtelmesek.

Majd lekerülnek a leplek, és a kiállítás címére utalva becsusszannak a vízbe, ahol megmozdul, felpezsdül körülöttük a víz. Egy vagy több figura van együtt, néhol csak egy testrészlet látható, amint a körülöttük vagy rajtuk lévő hullám megtörik, átadja magát a mozgásnak.

Ugyanakkor egy pillanat rögzítése történik, az átható sejtelmesség, a víz hullámzó, mozgó, örvénylő állapotának statikus megállítása. Izgalmas feszültséget teremtenek, ugyanakkor egy nyugodt, békés, idilli világot mutatnak. A víz alatti, feletti testek asszociációja – gondolom – sokakat tovább foglalkoztat.

A hazai, prűd gondolkodásmódba rendszeren beleszippantott Tánzos György, amiért különösen gratulálok neki. Nem szemérmeskedő, hanem az élet sűrűjébe vágó, ha sokszor nem is vallják be maguknak, de mindenkit nagyon érdeklő témát dolgoz fel. Változatos érzékenységgel megoldott felületei sokat segítenek az élmény teljessé tételéhez.

Bevallom, nagyon kellemes meglepetést okozott nekem ez a kiállítás, remélem, sok látogatója lesz.

Befejezőképpen még valami: egy kiállítás megrendezésével a munka felét végeztük el. A másik fele arról szól, hogy ezt az érdeklődőkhöz el is kell juttatni, a bemutatott tárgyakat megismertetni. Ez nem kis feladat. Ezért külön fontos az, hogy rendszeres, informatív meghívó, plakát és nem utolsósorban valamilyen nyomtatvány készüljön, hiszen csak ez marad meg a kiállításról, amelynek a dokumentumértéke is lényeges. Külön köszönöm a támogatóknak, hogy ebben segítették Tánzos Györgyöt. A jelenlegi kiállításon megtaláljuk mindezeket, tehát egy lépést már megtettünk.

Pinczehelyi Sándor

Mélységes villanások

Arany 200 – Arany János balladái Udvardi Erzsébet képi megjelenítésében. Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 2017. március 31. – 2017. június 25.

Udvardi Erzsébet Arany-ballada-képei titkokat rejtegetnek és sejtetnek. Ahogyan az eredeti szövegek is olyan emberi sorsokat mutatnak meg a „gyanútlan” olvasónak, amilyenekkel még nem találkozott. Mert mi más volna a célja Aranyknak, amikor megtalálja és kiválasztja ezt a műfajt – ahogyan Greguss Ágost mondja, a „drámaidal”-t –, mint hogy az ember lehetséges életvázlatainak teremtsen nyelvi formát. Mert a nyelv az az eszköz, amelyről tudjuk, hogy nem alkalmas a modern ember bonyolult létezésének árnyalt ábrázolására, ugyanakkor azonban azt is tudjuk, hogy erre a feladatra még sincsen más eszközünk, mint a nyelv.

Arany birtokunkba adja tehát a nyelvet – őutána, balladái után nem lehet ugyanúgy használni a magyart, mint előtte –, mi pedig elámulunk annak gazdagságán, emelkedett szépségén: „Fojtva, teremről rejti teremre / Halk zokogását asszonyi bú” (*Tetemre hívás*); „Ötszáz, bizony, dalolva ment / Lángsírba velszi bárd” (*A walesi bárdok*); „Mint hulla a hulla! veszett a pogány” (*Szondi két apródja*).

„Nem magyarul írt, hanem Aranyul” – mondja Babits Mihály. Aligha lehet pontosabban megfogalmazni, hogy mit is kaptunk mi, utódok Arany Jánostól.

Udvardi Erzsébet képein ezek a sorsok, ez a mély zengésű nyelv köszön vissza, s tekint ránk megbocsátón. Nemcsak azért születtek ezek az expresszív festmények, mert nyelvben megragadni lehetetlen lenne a balladahősök sorsának összetett mélységét, hanem éppenséggel talán azért, hogy a festészet is csatlakozhasson az Arany János-i sorstragédiák megértéséhez.

A sötét színek dominanciája szó szerint szembeszökő. De minden képen látunk valamely világos sugarat, sávot, alakot, ezüstcsillanást, amely reményt ad a szemlélőnek. S mivel sötétségből születő világosság képletezi a vizuálisan újrafogalmazott sorsokat, így talán még Ágnes asszonynak, Zách Klárának, Dalos Esztinek, Kund Abigélnak, a drégelyi apródoknak, Tuba Ferkónak és Bárczi Benőnek is lehet egy utolsó esélye. A tragédia elűzésére nem, az élet újrafogalmazására nem, de az önmegértésre, a szó erejének és hatalmának újragondolására talán igen.

A walesi bárdok ártatlan fehérsége és Edward király ruházatának bíbor színe (*A walesi bárdok I–II–III–IV–V.*) úgy helyeződik egymással szembe tudatunkban, hogy ez az oppozíció önmagában, szavak nélkül is képes lesz megragadni hazaárulás és igazmondás végső ellentmondásait. A sejtetett figurális mögött rejtező formák

sokkal inkább a lelkek jellemzői, semmint illusztrációi a valóságnak. A *Híd-avatás* szórt fényeiben feltűnő csontos kezek fogalmazták meg a sorsok reménytelensége feletti kétségbeesést. A *Tetemre hívás I*-en mintha ugyanezek a kétségbeesett végtagok köszönének vissza, a *Tetemre hívás II*-n pedig az Edward királyéhoz hasonlatos köntösben rohan ki a színből és az életből Kund Abigél, akinek fontosabb volt a saját hiúsága, mint Bárczi Benő élete. Szó-félreértések áldozatai ők, akik hiába keresték, nem találták meg egymást. Ugyanez a fehér-bíbor szembenállás jelenik meg a *Szondi két apródja I-II*. című képeken. A török szultán a bíbor jegyében fogalmazódik sejtelmére, az apródok a fehér ártatlanságát kapják ajándéku az alkotótól. Az *Ünneprontók I-II*. színvilága is érzékletesen áll szemben egymással: igen erősen elüt egymástól a fehér-sárga, illetve a fekete-piros szín használata egyik és másik képen. *Ágnes asszony* pedig rideg kékségével lep meg bennünket. A feketén áttetsző fehér és kék jelzi azt a hidegséget, amely ennek a nőnek elválaszthatatlanul a sajátja.

S valamennyi festményen feltűnő a mozgalmasság, illetve a térből és időből való kiemelés mozzanata. A festett és fűjt festék technikájának együttes hatása hozza létre bennünk ezt az élményt. Udvardi Erzsébet mintha azt sugallná: ezek a szövegek és ezek a sejtelmek ma is érvényesen beszélnek a sorsunkról. Arany János balladáit soha nem veszítik el jelentőségüket és jelentéseiket, amíg ember él a Földön. Mert mindig lesznek tiszták és bátrak, gonoszak és sötét lelkűek, szeretők és szeretettek, akiknek lelke alig várja, hogy az esendő ember szóban és képben újrafogalmazza őket.

Amikor azonban irodalmi alkotások és más művészeti ágak teremtményei egymás mellé kerülnek, akkor a kérdés mindig az: vajon képesek-e szövegek és festmények, szobrok, filmek, zenék együtt új minőséget létrehozni? Udvardi Erzsébet alkotásait és Arany János balladáit szemlélve és olvasva kétségünk sem lehet: ezúttal a „nagy találkozás” megtörtént: e falakon nem illusztrációkat látunk – természetesen azok is lehetnek gyönyörűségeken szépek –, hanem az idő és a tér végtelenségében megmerítkező sorsokat. Éppen úgy, éppen azokban a pillanatokban, ahogyan és amikor a rossz akaratokkal, a szenvedélyekkel, a kétségbeesésükkel birkózva szeretnének azokon felülemelkedni, és szeretnének egy kicsit végre reménykedni – mint mi, mindannyian, hétköznapiokban és ünnepeinken egyaránt.

Szóban és képben – együtt – talán még több fény bújhat meg. Erről beszélnek a legszebben Udvardi Erzsébet mélyes villanásai.

Fűzfa Balázs

Hölgyek, sorsok, alkotók

Zsivajgás gyermekeknek; Bakony alján – Balaton felett – női alkotók képzőművészeti kiállítása. A Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület programjai. Gizella-napok, Veszprém, Hangvilla, 2017. május 7.

Gizella napján, a városi ünnepségsorozat kezdetén a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület két programra is hívta a veszprémieket; először egy gyermekeknek, családoknak szóló interaktív műsorra, azt követően pedig a már hagyományosnak számító kiállításmegnyitóra. Az idő is szép volt, sokat ígért a délután. Kedves plakát jelentette a meghívót: a szöveg körül szépséges veszprémi házak a talán igaz sem volt boldog középkorból, alul balra életfa a Hold által körüljárva, jobbra pedig egy talán vajákos asszony, minden titkok tudója – mindeztől tényleg kedve támadt az embernek benézni a Hangvillába.

Zsivajgás gyermekeknek – szólt a némi felnőttes cím, de jól döntöttek azok a szülők – többen is lehettek volna –, akik elkísérték a csemetéket. Dominek Anna színművész és Játkó Betty, aki a helytörténet és a zene mellett a gyerekeket is szereti, igazán parádés, eszközökben gazdag, jókedvű műsört adtak, ami a vidáman töltött időn túl még egy eredménnyel járt: a gyerekek hangszerekkel ismerkedtek, örömmel, bátran.

Mire véget ért az interaktív program, a második emeleti folyosón helyére került a *Bakony alján – Balaton felett a Veszprém környéki táj női alkotások tükrében* kiállítás utolsó képe is. Aki látta az alkalmi tárlatot, biztosan derűsebb kedvvel folytatta a délutánt. A veszprémi festőhölgyek kiállításain mindig az az érzésem, ha az érdeklődők valami véletlen folytán nem szereznének tudomást az eseményről, ők nélkülük is nagyon jól éreznék magukat. Közöttük még soha nem tapasztaltam elutasító, negatív érzéseket, sokkal inkább az örömet, ami a jól sikerült saját alkotásból fakadt, vagy a többiek produkciója láttán. Most is ez kapcsolta össze a majd húsz alkotót, akik között volt profi, többek tanítója a legelső ecsetvonástól, meg hobbifestők, akik valósággal szárnyakat kaptak, miután találkozott az alkotás színének révén vásznakon megvalósuló élményével. A címnek megfelelően ezúttal a természetről és szűkebb pátriánkról meséltek a munkák és a Tűzikék Foltmozaik Műhely *Veszprémi zászlóknak* keresztelt hangulatos alkotása.

B. Hegedüs Piros festőművész, a zirci III. Béla Gimnázium művész-tanára számára az idej volt a harmadik alkalom, hogy megnyitotta a Venőke által összekapcsolt női alkotók tárlatát. Szavai szerint örömmel tett eleget a felkérésnek, mert

szívesen mond véleményt a bennünket körülvevő világról, és örömmel támogatja azokat, akik a művészetek valamelyik ágával szeretnének foglalkozni, abban fejlődni. Megnyitójában a világunkban végbenemő változásokról, bizonytalanságról és ennek kapcsán a tehetetlenség érzéséről beszélt. A saját európai tapasztalatai és hazaköltözése, de a Gizella-napok apropóján, Gizella királynő sorsára is utalva hazánk Európához tartozásáról, majd Gizella megpróbáltatásairól is beszélt, hogy a női sorsról elmélkedve köszöntse a Venőke idej kiállítóit, arra kérve őket, továbbra is öröködjének, hogy a női lét megannyi aspektusát, mint a segítőkészség, a megértés, az irodalom, a művészetek iránti érzékenység, ezek után is a legdrágább értékek között említhessük.

Örsi Ágnes

Jól irányzott kérdések

Szávai Dorottya: Egyenes labirintus. Komparatiztikai tanulmányok.

Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. (Vniversitas Pannonica 34.)

Szávai Dorottya kötete a szerző komparatiztikai tárgyú munkáinak gyűjteménye, háttérben az összehasonlító irodalomtudomány és lírakutatás terén végzett két évtizedes tudományos munka áll. Célkitűzése felölelni a komparatiztika legfőbb elméleti csomópontjait (kulturális közvetítés, többnyelvűség, interdiszciplinaritás, intermedialitás, műfordítás stb.). Érdemes rögtön megjegyezni a kötet találó címválasztását, amely egyben ki is jelöli az összehasonlító irodalomtudomány értelmzői álláspontját: nem minden az, aminek elsőre látszik, nem adja könnyen magát a tárgy, látszólag *egyenes* az interpretáció útja, mégis könnyű benne eltévedni.

A szerző a magyar és francia nyelvet területen jelöli ki fő értelmezési területét, s munkáját annak a Genfi Iskolának az értelmezésével kezdi, amely fontos örökséget hagyott a 21. századi komparatiztika számára. A magát strukturalista kötődésűnek, nem módszerként, hanem egyfajta „szellemi nyugtalanság” előidézőjeként értelmező irányzat fókuszában a szöveg szöveghez való viszonya, az abban való egzisztenciális elmélyedés, az irodalom és a társművészetek kapcsolata áll. A szerző kiemeli a Starobinski-életmű és szövegértelmezés középpontjában álló *tekintetet*, amely egyszerre metaforája, alanya és tárgya az interpretációnak, mindig értelmező és értelmezendő is egyben; a tekintetre fókuszáló olvasásmód egzisztenciális tapasztalatok jelölőjévé válik. Fontossá válik a viszony, a kapcsolódási pontok kijelölése,

mű és befogadó „összemosódása”. A szerző elméleti értelmezésén érződik ahhoz való közelállása, amelyet a kötetben helyet kapó műértelmezés is megerősít (Weöres Sándor *Valse triste* című művéről).

Az erősen elméleti írást egy személyesebb követi. Élvezetes olvasni a szerző Gyergyai iránt érzett szeretetének, tiszteletének írásban való megvallását. Gyergyai a magyar–francia kulturális párbeszéd szülője volt. Az írásból kiemelendő az esszé műfajának értelmezése és annak körüljárása, hogy ki is vajon az esszéíró, milyen cél vezet. A *klasszikus* fogalma is középpontba kerül, amely Gyergyainál a minta- és példaszerepű mű. Kiemelendő Gyergyai Babits-kritikája: szerinte aránytalan irodalomtörténetet írt, Homérosz és Dante javára, az európai modernség rovására, ezt azonban Gyergyai szerint korigálja, amikor különleges érzékeléssel nyúl Baudelaire-hez és Flaubert-hez. Szávai Dorottya a Gyergyai-életmű újragondolásának fontosságára hívja fel a figyelmet.

Gara László *Anthologie de la poésie hongroise* című művének közvetítői szerepe is előtérbe kerül, ezen keresztül a kulturális emlékezet, a kulturális folytonosság, a hagyományteremtés kérdése. Gara műve a francia olvasó számára képet ad a magyar költészetéről, kánonképző alkotás. Szelekciója azonban némiképp eltér a mai magyar irodalomszemlélettől (Kosztolányit alulreprezentálja, Szabó Lőrincet felülreprezentálja stb.).

A Lorand Gaspar és Pilinszky János életművének párhuzamait felfedő írás rendkívüli szerzői érzékenységre vall. Itt elsősorban a *tér* mint metafora kap kitüntetett szerepet (térpoétika), illetve a *sivatag* mint központi metafora, amely mindkét költőnél az őállapot jelölője, valamint a költői szó kivételes sűrűsége.

A legértékesebb írás, a legsikerültebb értelmezés a Weöres Sándor *Valse triste* című művének interpretációja a francia fordítás felől olvasva. Érdekes, ahogy a szerző megfigyeli, hogy mi menthető át idegen nyelvre, hogyan használja fel a költészet a zenei rondót és annak nyelvi kötöttségeit, nyelvi árnyalatait. A vers retorikájának felfejtése sikeres: *azt mondja* (magáról), hogy nem elégia, azonban kifejezésre juttatja zenei mivoltában az elégikust. Értelmezőnk logikusan végigvitt gondolatmenete után eljut a felismerésig: valódi párbeszéd a két hagyomány műfaji-nyelvi különbözősége felmutatásán túl kezdődhet.

Szávai Dorottya kötete az általánostól az egyes felé halad: elméletet ad, középpontba helyez egy fontos antológiát, majd mű(ve)ket értelmez. A Starobinski-elvet alkalmazva: nem tart távolságot, szerző és műve szorosan összekapcsolódik.

A tanulmánykötet legnagyobb erénye a párbeszéd fontosságának, a szüntelen értelmezői álláspontnak a kiemelése. Kezdetből rákérdez saját írásának létmódjára is: „Minden könyv azért születik meg, hogy valamiképpen rákérdezzen saját léte” (9.). Szávai Dorottya kötete közösséget alkot a komparatistikával, annak izgalmas csomópontjait érinti, mindvégig fenntartva a hagyomány és a jelen dialógusát. Elvégzi

önmaga kijelölte feladatát, és kijelöli saját kérdésirányait. Ismeri tárgyát, és ami még fontosabb, szereti is.

Tokos Bianka

Hornig püspök ajándéka

Veszprém múltja és jelene. Felajánlja Báró Hornig Károly, Veszprém, 1912. Szemle Könyvek, Veszprémi Szemle Várostitörténeti Alapítvány, Veszprém, 2016. Sorozatszerkesztő Csiszár Miklós

Báró Hornig Károly (1840–1917) veszprémi püspök halálának századik évfordulójára emlékezve a Veszprémi Szemle Várostitörténeti Alapítvány gondozásában jelent meg a *Veszprém múltja és jelene* című, 1912-ben megjelent könyv hasonmás kiadása. A kiadványt a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXVI. Nagygyűlésének résztvevői számára Hornig Károly püspök ajánlotta fel (azaz szponzorálta).

A Hornig Károly előszavával együtt tíz fejezetre tagolt többszerzős kiadvány írói a térség, a város tudományos, gazdasági, politikai és egyházi életének prominens képviselői. Békefi Remig történész, zirci apát *Veszprém a középkorban* című fejezetében az 1009-ben Szent Mihály arkangyal tiszteletére alapított püspökséget mutatja be. A veszprémi püspök 1318-tól a megye örökös főispáni tisztségét is betölti, és a magyar királynék koronázási jogát is gyakorolja. Veszprém középkori városrészeinek ismertetését követően részletes leírást ad a Szent Mihály-székesegyház történetéről, a középkorban működő városi plébániákról, kolostorokról és a vélhetően Szent István uralkodása alatt alapított, 1276-ig működő, messze földön híres székesegyházi iskoláról, ahol a szabad „mesterségeken” kívül jogot is tanítottak.

A város újkori történetét (1552–1912) Lukcsics József egyháztörténész, a püspökség oklevéltárának vezetője foglalja össze: Veszprém város újkori történetét a püspökség történetének és a mindenkor püspök tevékenységrendszerének tükrében ismerteti.

A várat 1552-től tizenhárom esztendőn át tartott első török megszállás idején a püspöki birtokkal Palota várához csatolták. A megszállás idejére a püspökség Sümegen kapott menedéket, a káptalan birtokait bérbe adták. 1630 után Senyei István veszprémi püspök kísérelte meg a püspökség elzalogosított javainak visszaszerzését. „A keserű megpróbáltatások által pusztított haza” s így Veszprém város gazdasági és kulturális fejlődése az 1711. évi szatmári béke után indulhatott meg. 1711-ben Volkra János Ottó püspök meg-

hívására telepedett le és alapított iskolát a kegyes tanítórend a városban. Veszprém a 18. század végére fejlődik vallási és etnikai tekintetben sokszínű várossá: 1790-ben alapították a Szent László iskolát a Teme-tóhegyre betelepített svábok gyermekei számára. 1788-ban az evangélikusok, 1795-ben a reformátusok kaptak engedélyt templomaik és iskoláik használatára. 1799-re épült fel a város zsinagógája, s 1805-ben nyitotta meg kapuit a zsidó iskola. A 19. századi hazai iskolakultúrában előtérbe került a lánynevelés. Ranolder János veszprémi püspök 1854-ben az irgalmas nővérek, 1860-ban pedig az angolkisasszonyok lánynevelő intézetét alapította meg. A városban 1892-ben állami fiú polgári iskola, 1895-ben felsőkereskedelmi iskola nyitotta meg kapuit.

Dr. Csolnok Ferenc kórházigazgató főorvos Veszprém város közegészségügyi viszonyait elemezve, a statisztikai adatok pontos figyelembevételével ír a város változatos domborzati és kedvezőtlen talajviszonyairól, a város lakóit fenyegető fertőző betegségekről, a lakások higiéniai állapotáról. Bemutatja továbbá az 1827-ben egyházi adományokból alapított s 1898-ra nyilvános állami intézménnyé fejlesztett kórházat, ír a gyermekvédelemről, az 1911-ben alapított gyermekmenhelyről, elismeréssel szól továbbá a „szegényügyet” pártoló jótékonyági intézményekről is.

Papp Sándor királyi tanfelügyelő a *Veszprém város Népnevelési ügye* című fejezetben részletes ismertetést ad a veszprémi püspökség, a protestáns egyházak és a zsidó hitközség tanintézetei, valamint az állami iskolák történetéről. A közoktatás korabeli helyzetét, a város tanintézeteit a statisztikai adatok pontos figyelembevételével mutatja be, megismertet továbbá a kerületi és a helyi tanfelügyelet képviselőivel.

Dr. Réthi Ede járási tiszt főorvos, az Izraelita Hitközség elnöke közleményében Veszprém kulturális és társadalmi intézményeivel, a város pezsgő egyesületi életével ismerteti meg az olvasót. Negyvenhét egyesület működött 1912-ben Veszprém-ben. A városrészek polgárait tömörítő egyesületek és a jászolgálati céllal alapított polgári és egyházi egyesületek mellett figyelemre méltó a gazdasági jellegű és a kulturális egyesületek tevékenysége: az Óvári Ferenc országgyűlési képviselő vezetésével alakult *Szinpártoló Egyesület*, a Jánosi Gusztáv püspök által létrehozott *Múzeumegylet*, továbbá a Hornig Károly védnöksége alatt működő tudományos ismeretterjesztő társaság a *Veszprémi Szabad Lyceum*. Az egyesületek pénzbeli támogatói között élen jártak a város vezetői is. A városlakók számára egyedül elérhető hírforrás, a helyi sajtó a vidéki városok viszonylatában különösen gazdag lapkínálattal rendelkezett 1912-ben.

A kiadvány hetedik fejezete Veszprém műemlékeinek világába kalauzolja az olvasót: a várnegyed, benne a székesegyház történetének, továbbá a vár utcájában található szakrális építmények, templomok és lakópaloták bemutatását követően a város büszkeségeként említi a Medgyaszay István

tervei szerint 1909-re felépült színházat, továbbá a megyeháza második emeletén működő múzeumot. Az emléktáblák, emlékjelek és szobrok közül különös figyelmet szentel a szerző a regnáló király, I. Ferenc József obeliszkyszerű oszlopkövének és Erzsébet királyné bronzból készült mellszobrának.

A város közigazgatási életét Dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő elemzi. A mostoha természeti viszonyok, továbbá a szántóföldi földművelésre alkalmatlan meszes talajon a város mezőgazdasági életében mindenkor az állattenyésztés dominált. A város élelmezésében a századelő éveiben is nagy szerepe van a püspökség veszprémi és a veszprémi káptalan jutaspusztai gazdaságának.

Az 1848-ig a kisiparáról híres városban huszonnégy céh működött. A 19. század mások felében a szabad ipar lassan fejlődött; 1912-ben tizenöt gyár – legtöbbször mezőgazdasági termékeket feldolgozó kisüzem – működött Veszprémben. A korabeli Veszprémet virágzó helyi kereskedelem jellemezte: a városban közel háromszáz kereskedő kínálta áruját. A város egykor híres bűzapiacának forgalmát korlátozta az 1859-ben megépített, Veszprémet elkerülő déli vasút. A Nagy Háború előtti években, a városban hat pénzintézet működött. 1911-ben a pénzintézetek összjelzálogkölcson-követelése 21 117 000 koronát tett ki!

A kiadvány zárófejezetében Dr. Csolnoky Jenő földrajztudós *Veszprém földrajza* címet viselő fejezetében Veszprém és környéke természeti és kulturális földrajzi adottságait ismertetve kitűnően jellemzi a város tájföldrajzi helyzetét. A szerző érdekes ismeretterjesztő jellegű tanulmányával felkelte az olvasók érdeklődését a pannon táj, Veszprém és környéke, a Balaton-felvidék és a Bakony kultúrtáj megismerése iránt is.

A kiadványhoz írott utószóban Tölgyesi József művelődéstörténész a 21. század olvasói számára, széles körű helytörténeti kutatások eredményeként, korabeli képekkel illusztrálva rendszerezi és kommentálja a könyvben megjelent várostörténeti tanulmányok sorát.

A könyv, apróbb kronológiai következetlenségeitől eltekintve 1912-ben hiánypótló várostörténeti kiadványnak számított. A kiadvány szponzora és írói a korabeli köz- és szaknyelv megfelelő használatával érdekes és értékes tanulmányfűzérrel ajándékozták meg a veszprémi polgárokat, amely a ma embere, elsősorban a város kultúrtörténete iránt érdeklődők számára is ajándék, és további helytörténeti kutatásokat inspirál.

Mihalovicsné Lengyel Alojzia

Alma a körtefán

Langerné Buchwald Judit könyvbemutatója, Pannon Egyetem MFTK Neveléstudományi Intézet, 2017. május 18. Langerné Buchwald Judit: *Alternatív pedagógiai tanulmányok*. Kiadja Dr. Györényé Losoncz Andrea, Celldömölk, 2017.

Az *alma a körtefán* a hazai alternatív iskolákat jelölő metafora ebben a kontextusban – a Langerné Buchwald Judit által elvégzett vizsgálat szerint ilyen és ehhez hasonló szóképekkel jellemzik a gyakorló pedagógusok a Magyarországon működő reformpedagógiai gyakorlatot. A Neveléstudományi Intézet adjunktusa által írt tanulmánykötetben nemcsak az alternativitás recepciójáról (vagy más megközelítésben a beágyazottságáról) van szó, hanem a reformpedagógiai irányzatok magyar oktatástörténetéről, megjelenésükről a neveléstudományi irodalomban és a sajtóban, valamint az alkalmazás lehetőségeiről.

Sántha Kálmán, a Neveléstudományi Intézet vezetője nyitotta meg a könyvbemutatót, felhívva a figyelmet a hagyományos és alternatív pedagógia szembeállításának, értékekkel való felruházásának megkérdőjelezhető konstrukciójára. A nagyon hosszú múltra visszatekinthető iskolakritika az oktatási intézményt olyan szorongással teli, korlátozó intézménynek látta és látta, amellyel szemben a reformpedagógia szabadsága jelentheti a kiutat. Az oktatás valósága azonban ennél sokkal bonyolultabb és sokszínűbb, amit a tanulmánykötet és saját tapasztalataink is bizonyíthatnak.

A könyv lektora és szerkesztője, Györe Géza (a Neveléstudományi Intézet adjunktusa) részletesebben is kifejtette a mű témáit, elsőként a magyar reformpedagógia történetiségét áttekintve. Az alternatív pedagógiák első fellendülése a 20. század első felében következett be Magyarországon, külföldi modellek adaptálásával (ilyenek voltak például az erdei iskolák, továbbá a Montessori- vagy a Waldorf-pedagógia meghonosítása, a gyermektanulmányi mozgalom) és saját innovációk létrehozásával (a Kerti Iskola és a Cselekvő Iskola). A negyvenes évek végét vetették a felsorolt intézmények működésének: előbb a II. világháború, majd a kommunista hatalomátvétel tette lehetetlenné a további kísérletezést. A következő virágkor a nyolcvanas évek második felétől kezdődött, amiben kikerülhetetlen szerepe volt Zsolnai Józsefnek és az általa kifejlesztett Értékközvetítő és Képességfejlesztő Programnak (ÉKP), amelyet az 1985-től működő törökbálinti Kísérleti Általános Iskolában vezettek be először. Az ezred-

fordulót követően, egészen napjainkig az apály időszakát éljük: 2010 óta száz alá csökkent az alternatív iskolák száma, jellemző példa, hogy míg 2002-ben negyven ÉKP-iskola volt nyilvántartva, addig 2010-ben már csak huszonöt.

Az alkalmazás lehetőségeit tekintve az esélyegyenlőség biztosítása és az idegennyelv-tanulás áll az első helyen; olyan intézményi példákkal, mint a Burattino, a Belvárosi Tanoda, a Gyermekház Iskola vagy a Zöld Kakas Líceum (egyébként valamennyi Budapesten található, ami felhívja a figyelmet a hasonló iskolák egyenlőtlen területi eloszlására). Itt újra fel kell hogy merüljön Zsolnai József neve, aki a hátrányos helyzettel való foglalkozást és a tehetséggondozást egyaránt fontosnak tartotta az egyenlő esélyek szempontjából – a jelenleg is hatályos Nemzeti Alaptanterv egyébként ugyanígy fogalmazza meg a köznevelés alapvető célkitűzéseit.

Tölgyesi József hozzászólásában a reformpedagógia hasznosulását emelte ki a közoktatásban: az alternatív módszerek sok eleme mára beépült a hétköznapi iskolai gyakorlatba (gondoljunk csak a pedagógiai projektekre), így az oktatás-nevelés továbbörökíthető tartalmává, az iskola kultúrájává vált. Mindebben a folyamatban nagy szerepet tölthetnek be a tanárjelöltek innovációs készségükkel, hozzáadott értéket eredményező jó gyakorlataikkal, a másként tanítás lehetőségével. Ez a gondolat egybefogja a múltat és a jövőt, hiszen a falusi kisiskolák tanítói éppen így cselekedtek, ahogyan a 21. század élethosszig tanuló pedagógusai. Ezért fontos a hasonló könyvek megjelenése: megmutatják, hogy mire alapozhatunk és milyen lehetőségek közül választhatunk.

Somogyvári Lajos

Huszonhatodik év

Comitatus Önkormányzati Szemle – évforduló és konferencia. Veszprém, Városháza, 2016. december 9.

A *Comitatus Önkormányzati Szemle* negyedszázados jubileuma alkalmából szervezett tudományos konferenciára 2016. december 9-én a veszprémi városházán került sor. A folyóiratot a nevét viselő Comitatus Társadalomkutató Egyesület alapította, és az első számot 1991 júliusában a Veszprém Megyei Önkormányzat Közigazgatási és Informatikai Szolgáltató Irodája adta ki. A kiadó tizenöt évig az Agg Zoltán vezette megyei önkormányzati iroda volt, majd 2007-től az egyesület folytatta a kiadói tevékenységet, értelem-szerűen más kondíciók, infrastrukturális feltételek mellett. A folyóirat kezdetektől a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének a folyóirata volt, egészen

2012 végéig. 2013-tól a lap már nem a területi önkormányzati szövetség, hanem a névadó egyesület tudományos folyóirata. Így ma Magyarországon a *Comitatus* az egyetlen, közhatalmi szervezetektől független, vidéken szerkesztett országos önkormányzati szaklap. A negyedszázad alatt 220 lapszám jelent meg és a szakmai-tudományos tanulmányok mellett mindig helyt adott az önkormányzatok vezetőinek és munkatársainak publikációi számára is. A lap a megyei indíttatása mellett felvállalta az országos önkormányzati ügyek megvitatását, a területi együttműködések, a regionalizmus, a térségfejlesztés és térségi kapcsolatok ügyét.

A Comitatus kezdetben havonta, majd kéthavonta, míg az utóbbi években negyedévente, illetve összevont számok formájában jelent meg, figyelemmel a rendelkezésre álló, egyre szűkülő anyagi forrásokra. Egyes kiemelt témakörökben különszámok, illetve tematikus számok is napvilágot láttak. A Comitatus nem „csupán” tudományos folyóirat, hanem egy negyedszázada működő szellemi műhely, tudásközösség is. Ennek volt bizonyítéka a veszprémi konferencia is.

Az első szakmai előadó Navracsics Tibor, az Európai Bizottság kulturális, oktatási, ifjúságpolitikai és sportügyi biztos, egyetemi docens volt, aki az európai közigazgatási tér alakulásáról adott átfogó képet. Előadása végén kiemelte, hogy „miközben a nemzeti közigazgatások alapvetően megőrzik autonómiájukat, és továbbra is a nemzeti szuverenitás kevéssé érintett területei közé tartoznak, egyes folyamatok egyre intenzívebb interakciót hoznak létre a különböző, korábban egymástól markánsan elkülönülő rendszerek között.”

Az európai folyamatok áttekintését követően Kovács Zoltán államtitkár részletesen bemutatta a magyar közigazgatás átalakításának folyamatát a 2010-es kormányváltástól. Az előadó kitért a fővárosi és a megyei kormányhivatalok, majd járási hivatalok kialakítására, integrációjára, a „jó állam” felfogás jegyében, továbbá a bürokrácia és az állami rezsi-csökkentési programra, a járási hivatalok további feladataival történő megerősítésére is.

Pálné Kovács Ilona, az MTA levelező tagja, egyetemi tanár, előadásában az elmúlt negyedszázad önkormányzatokra vonatkozó reformjait tekintette át, azt vizsgálva, hogy a szakértelem, a tudásközösségek miképpen vettek részt az előkészítés folyamatában. Előadását egy Magyar Zoltán-idézetrel kezdte, mely szerint: „Reformtörekvések képviselőinek – ha tőle indul ki, a kormánynak – módszerbeli hibája, ha nagy kérdéseknek alapos tanulmányal való előkészítését elmulasztják.” Az elhangzottakból is ítélve úgy tűnik, hogy a módszerbeli hiba több okból is megvalósult az elmúlt időszakban. Az összegzésben megállapította, hogy a korrekciókhoz nem állt rendelkezésre a megfelelő reformkapacitás. Mivel a központi kormány ritkán akar decentralizálni, miközben a minisztériumok „profi szabotőrök”, ezért a szakértőknek jobban kellene értenie a kormányzati

döntési mechanizmusokat. Ugyanakkor a politikai elit értékrendje sem stabil, míg a pártok természete a vertikális függés. Megállapítása szerint a helyi elit inkább paternalista, és a társadalom igénye a helyi demokrácia iránt sem tűnik fokozottnak. Az önkormányzati érdekszövetségek gyengék és megosztottak. Így a szakértők köre szűkül, szerepük eliminálódott.

Nemes Nagy József, az MTA doktora, egyetemi tanár fanyar humorral és kemény adatokkal mondta el „egy regionalista megjegyzéseit”. Különösen izgalmas, egyben látványos volt a konvergáló és divergáló megyék relatív gazdasági fejlettségének bemutatása, előbb az 1975 és 2004 közötti, majd a 2004 és 2014 közötti időszakra vonatkoztatva. Az előadó kitért a sok elemében kezeletlen társadalmi és területi polarizálódásra. Rámutatott, hogy a periféria nem stratégiai partner. Leszakadnak a pólusoktól és tengelyektől távoli perifériák, ezek társadalmi tőkéje is megrendült (tudáshiány, kimaradás mindenféle hálózatból), adományok és a „virtuális-kommunikációs szolgáltatás” befogadói. Látszólag a nyugat-európai trendeket követő (de a policentrizmust csak imitáló) vidéki városközpontú fejlesztési fordulat zajlik. A centralizáció veszélyeire is felhívta a figyelmet, amelynek következtében a fejlesztéspolitika kiüresedik, és az önkormányzatiság, a szubszidiaritás a „működtetésre” szorul vissza. A térfolyamatokat, a piacon kívül érdekcsoportokra szabott általános szabályozás uralja, „térségi fékek és ellensúlyok” nélkül. A téregységek az EU-támogatások befogadó, komoly saját kompetenciák és eszközök nélküli tartályaivá váltak, amelyeket erősítenek a kiemelt beruházások és a „lyukas régió” szindróma is.

A Comitatus szerkesztőbizottságának alapító elnökeként a konferencia végén rövid áttekintést adtam a folyóirat lapkészítőről. A 25 év alatt a szerkesztőbizottságban összesen ötvenen vettek részt hosszabb-rövidebb ideig. Az alapítás óta a folyóirat szerkesztőbizottságát erősítette Pálné Kovács Ilona, Nemes Nagy József, Mandel Miklós, a főszerkesztő Agg Zoltán, valamint Hudi József és Oláh Miklós, akik a lap alapításában és szerkesztésében kezdetektől folyamatosan részt vettek.

A lap mottója, mely szerint „Azokból a kövekből, melyeket utunkba gördítenek, egy kis ügyességgel lépcsőt építhetünk...” a negyedszázad alatt eltérő intenzitással és sikerrel érvényesült. Ma joggal állítható, hogy a Comitatus olyan „lépcső”, amelyen haladva átfogó és izgalmas képet kapunk a magyar megyei önkormányzás múltjáról és jelenéről, a területpolitika és a regionalizáció változásairól, a területfejlesztés folyamatairól, valamint az európai tendenciákról.

Zongor Gábor

Az újraolvasók dicsérete

A nyugati gondolkodás hézagai. Kabdebó Lóránt előadása. A tudomány kultúrája – A Pannon Egyetem MFTK Irodalom- és Kultúratudományi Intézete, valamint az MTA Veszprémi Területi Bizottsága Irodalomtudományi Munkabizottsága előadás-sorozata. Veszprém, 2017. április 27.

A Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar várbeli épületében tartott összejövetel vendége a magyar irodalomtörténet egyik doyenje, Kabdebó Lóránt professzor volt. A valóban izgalmas program *A tudomány kultúrája* sorozat 17. része volt. Habár a program címe Kabdebó professzor egy korábbi tanulmányára utalt, az előadó előrebocsátotta, több tekintetben el fog térni annak gondolatvezetésétől. Erwin Schrödinger fizikus azon gondolatából indult ki, hogy az ok-okozatiság elvét tudományos, matematikai értelemben lehetetlen objektívalt képekben kifejezni. E megállapítás azzal a következménnyel jár, hogy a természettudomány önmagában nem tudja megragadni a világ egészét, mindig rések, „hézagok” keletkeznek. A fizikus arra is rámutat, hogy a természettudományokat nem szabad különválasztani a humán tudományoktól.

A professzor hangsúlyozta, közlendőjéhez idézetekre fog szorítkozni, ezért a katedra előtti több négyzetméternyi asztal felületét beborította iratokkal, amelyekből időről időre – némi keresgélés után – valóban fel-felkapott lapokat, paksamétákat, hogy felolvasson belőlük.

A természettudományos elvek mentén nem lehet a világ teljes értelmét megfejteni. Kabdebó Lóránt a humán tudományokkal lehetséges összekapcsolást vagy kiegészítést azzal érzékeltette: olyan szemlélődésre van szükség, amelyen egy rendhagyó színdarab lehetne, amelyben a nézők és a szereplők is mi vagyunk. Felidézte Németh G. Béla terminusát, az önmegszólító verstípust, és emlékeztetett az ebből kiinduló szemléletbeli megújulásra, amely az önmegszólítás nyomán a dialogikus verspoétikai modellre fókuszál. Minderre példa Szabó Lőrinc *Te meg a világ* című kötete vagy József Attila utolsó versei. A két lírikus problémaköre összecseng Schrödinger állításával is, hogy a világban természettudományos megközelítéssel több a véletlen, mint a leírható ok-okozati összefüggés. Ekként – következtet Kabdebó Lóránt – nem a természettudományból, inkább annak székesziszéből indulhatunk ki akkor is, amikor a 20. századi magyar irodalom értelmezését szeretnénk megkapni.

Szabó Lőrinc költészetén keresztül is oda juthatunk el, hogy az élet egy külön-

leges színjáték, amelyben két fél vitázik, de színész és néző mégis ugyanaz. Ennek a költői dialogikusságnak a gondolatából kiindulva cáfolta Kabdebó professzor azt a közkeletű vélekedést is, hogy Szabó Lőrinc ateista lett volna. Szerinte a költőt, illetve műveit nyugodtan lehetne spirituálisnak mondani. Míg az ateizmus bélyegét a Nagy Péter fémjelezte „ánti-világban” sütötték a költőre – és persze előtte a fasizmus vádjával is szembesülnie kellett –, mára azt kívánják bizonyítani az életműelemzések, hogy abból a vallásos ember (alkotói) látásmódja is kimutatható. Ezt a nézetet képviseli Kabdebó Lóránt is. Ennek értelmében hivatkozott előadásában Kemény Aranka *Az Isten és a világ* című könyvére, amelyben a szerző azt írja: soha nem is írtak ateista verset. Miként is lehetne a fantázia ateista, vetette fel az előadó.

A vallásosság Szabó Lőrinc életében, alkotói folyamataiban bűvópatakként létezik, már 1925-ös dokumentum is bizonyítja, hogy a költő Szent Ágoston *Vallomás* című művét fordítja, ennek világával behatóan foglalkozik. Szembesül a *Vallo-mások szerzőjének* azzal a felismerésével, hogy ami részben hamis, az egészében lehet igaz. Szabó Lőrinc 1925-ben fordítja Augustinust, és csodálkozik rá arra a gondolatra, hogy „hová mehetnél előlem, mikor benned vagyok, hisz betöltöm a mennyet és a földet”.

Kabdebó professzor egész kutatói pályáját Szabó Lőrinc életművének tanulmányozására szentelte. Bevallotta, hogy el sem tudja képzelni, milyen lett volna pályája, ha fiatalon nem találkozik Szabó Lőrinc életművével. 1957-ben Szabolcsi Miklós megvásároltatta az MTA Irodalomtudományi Intézete számára a Szabó Lőrinc-hagyatékot – mesélte a professzor –, aztán, mivel fiatal kutatóként már írt egy tanulmányt a költőről, rábízták a hagyaték gondozását. Ennek során derült fény arra, hogy Ascher Oszkár még barátságuk idejéből megőrizte Szabó Lőrinc Szent Ágoston-fordítását, ami Kabdebó számára fontos hangsúlyeltolódást jelent az életmű értékelésében.

Számos további részletet is megtudhattunk a professzor Szabó Lőrinc és másokhoz kapcsolódó kutatásaiból, költészetfelfogásáról, amely a *Semmiért egészen* című verset sem az önző férfi verseként látja (miként például Latinovits Zoltán, aki azért nem vállalta a vers elmondását, mert nagyon önzőnek tartotta). Pedig a versben az önző férfi hangja csak az egyik szólam, és az egész vers belső vitát visz színre. Polifonikusnak nevezett költészetét ezért állította párhuzamba Dosztojevszkij műveinek polifóniájával. Az irodalom a szövegbe rejti a titkot, a csodát, és ezek gyakran még a szerző számára is rejtve maradnak.

Az összefüggés ékesen bizonyította a „nyolcvankodó” irodalomtörténész rendkívüli felkészültségét, személyiségének varázsát, szellemi frissességét. A hallgatóság megilletődött vagy lenyűgözve fogadta eredeti és találó képzetársításait, az összefüggések világos feltárását.

A hatalmas tudás- és információanyagot mozgó előadó minden kifogásnak felette áll, a közönségben mégis jelentős törésvonalak húzódtak. Jól elkülönültek az irodalmár és más tekintélyek és az egyetemisták, valamint a városi közönség. A tekintélyek hozzászólásaiban derengett némi bizalmaskodó, így aztán zavaró attitűd. A hallgatók a professzor roppant felkészültségétől különösen a program vége felé inkább ijedtté váltak, mi lesz, ha nekik is kérdezniük kell. A városiakban meg kis hiányérzet maradt, talán több adalékot is megismerhettek volna a jeles vendég emlékekben gazdag életéből, ha nem a tekintélyeknek tesz gesztusokat.

Kilián László

Újabb tornyok iránt

Költészet napi est Tungli M. Klára író, költő műveiből. TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad. Szerkesztette és rendezte: Rábai Zsanett, bevezető előadás: Fenyvesi Ottó, zenei közreműködő: Lohonyai Zoltán. Veszprém, Agóra VVMK, 2017. április 12.

Sokan voltak kíváncsiak Tungli M. Klára veszprémi író, költő estjére, telt ház volt az Agóra termében. Nem is csalódtak, akik ezzel a programmal ajándékozták meg magukat a vers ünnepén. Tungli M. Klára költői világában barangoltunk. Versei gondolatokat ébresztettek, mélyeket, vagy csak kaptunk egy gondolatmorzsát: vigyük, kóstoljuk, hagyjuk, hogy befészkelődjön belső világunkba. Sorai segítségével megnyithattunk lelkünk ajtaján, frissen megélt vagy rég feledett érzéseink kúsztak elő fájón vagy jólesően.

Megnyitójában Fenyvesi Ottó ismertette Tungli M. Klára életútját, aki 1984 óta él Veszprémben, s az Ipari Szakközépiskola és Gimnázium magyar-filozófia szakos tanáraként ment nyugdíjba. „Költészete hosszú ideig érlelődött, túl az ötvenedik évén, mikor mások abba hagyják, ő akkor kezdett el verseket írni és közölni. Költői öntudatra ébredése arra az emberi időszakra esik, amikor a nagy érzelmi hullámzások elsimulnak, inkább szemléltetővé válik az egyén, egyre inkább előtérbe kerül, hogy mi a fontos az emberi lét során, és mit kell sokra tartani” – hallhattuk. Az első versblokk megmutatta, milyen meghatározó volt a költő számára a vidéken töltött gyermekkor. Kötődéseket ismertünk meg, egy kislányt, aki erős szálakkal fűződött faluhoz, szülőkhöz, nagyszülőkhöz s testvérhez. Nyitóversként elhangzott *A ház ahol születtem*, majd rögtön utána ízelítőt kaptunk abból

a minőségből, ahogy Lohonyai Zoltán megzenésítette a verseket. *A Nagyapám lovai* című énekelt vers visszarepítette a hallgatóságot a távolodásában egyre édeesebb, kedvesebb gyermekkorba, anélkül, hogy negédes nosztalgizássá vált volna. A várpalotai pedagógus, Lohonyai Zoltán gitárjátéka és éneke a szövegeket kötelezően oldó dallamoknál sokkal többet adott hozzá a programhoz. Igényesen, értőn zenésítette meg a műveket, hol továbbgördítve a versblokk mondanivalóját, hol csak elidőzött egy játékos hangulattal a témánál, hol pedig felemelte, megemelte a szöveget, mint például a záró „vershármásban”, a *Fohásznál*, mely általa is vált dramaturgiai csúcsponttá, s katarzis született.

Haladjunk sorban: a második blokk a fiatal nő élményeit, életeseményeit foglalta össze. Rábai Zsanett mondta szerkesztői szándékáról: a költemények a megélt szerelmekről szólnak, a csalódásokról, az adott és kapott sebekről. A választott versekkel szerettem volna megmutatni, hogy Klára íróként miként építkezik a fiatalkori életérzésekből, miként lesz egyre megbocsátóbb, elengedőbb. Fenyvesi Ottó így fogalmazott: „Tungli M. Klára modern szerző, aki bájos és lágy. Gyengéd és ábrándos, izléses és mindenkor elegáns. Verseibe belesűríti a végtelent. Ezekben a gondolatgazdag művekben a létezés nosztalgiaja és bölcsessége bujkál: „Átértékelődtek mind a régi szók / s alámerültek az igazak és a jók”.

A harmadik versciklus művészi ars poeticát rajzolt körül, megidéződtek a legkedvesebb költők, József Attila, Nagy László, s megkapó vallomás kerekedett ki írásról, szeretetről, hitről. Ahogy Rábai Zsanett elmondta a program után: ebben a blokkban nagy hangsúlyt kapott a hit, melyben a szerző választ vár kérdéseire, s megerősítést. Ebben a részben az asszonyt szerette volna láttatni, aki letette már gög-jét, és áldásra vár, áldást kér.

Fenyvesi Ottó ezekkel a gondolatokkal zárta bevezetőjét: „Amit Tungli M. Klára művel, az a belső látás leképezése. Az az emberi művelet, mely a lélek föllobbanásait örökíti meg újra s újra. Igazi nő, akinek szinte a lényében rejlik valami öntudatlan esztétikum. Kosztolányi szavaival: homo aestheticus, ő az, aki már megváltotta magát, és aki semmit sem vár, és mindent megkap az ámulat egy pillanatában”.

Nehéz egy verses műsort úgy megszerkeszteni, hogy ne váljon statikussá a pódium látványa. Rábai Zsanett nemcsak versmondó társai kiváló ismerőjeként osztotta úgy a verseket, hogy mindenkinek „jól álljon” a választott mű, s hiteles lehessen a tolmácsolás, de finom mozgásokkal is érzékeltette a gondolathatárokat, az idő múlását. Telitalálat volt az utolsó három vers bemutatása: a *Fohász* közösen elmondott, visszhangzott sorai („*Mint te a kereszttel, / én a magaméval / meg-megbotlom, Uram, / és a földre esem. Valameddig kérlek, / hagyjál inkább állva, / tarts a tenyereden, / s hogyha mégis dőlök – vihar után szálla – / Te öledbe essem*”), majd a *Méltatlanul* című bensőséges vallomás Horváth Imre előadásában, úgy, hogy ék

alakban mögötte sorakoztak az est versmondói. Zárásként a címadó verset Sz. Csordás Éva nem a pódiumról mondta: lejött a közönséghez, így a verssorok mindenkit megszólítva szinte körbefonták a jelenlévőket.

Az irodalmi színpad vállalt küldetésé a veszprémi kortárs költők, írók bemutatása. Tungli M. Klára is egy közülük, szeretett tornyaival, választott „Kláráságával”. Az érzékeny, finom költői világ értő, megbízható kezekbe került ezen az estén, s a válogatás az eddig megjelent kilenc kötetből átfogó képet adott költői, írói, emberi világáról. Olvassuk Tungli M. Klárát, s tanuljunk tőle, tanuljunk örülni a bennünket körülvevő dolgoknak: „Szépen / kellene élni. Akár vacogató / télben újabb tornyok iránt indulni merészen, / kezet nyújtani ritka csodáknak, / és soha, / sohasé behavazódni egészen.”

Farkasné Molnár Csilla

Sej, szellők

Veszprémi Tavaszi Fesztivál:
Ivancsics Ilona és Színésztársai a Hangvillában, 2017.
március 18.

A *Fényes szelek* apáinkat döntötték le lábukról, bennünket boldog(ult) gyermekkorunkban *huncut (sej) szellők fúj!-dogáltak*, amikor megfélemlített és megzsarolt tanító nénink bemagoltatta velünk az ügyeletes tananyagot: „Rákosi a legjobb apa, minden magyar az ő fia!” Lelken-dezve mondtuk fel otthon a leckét, mire szegény édesanyánk sírva fakadt, hiszen édesapánk „közellátást veszélyeztető bűncselekményből kifolyólag” éppen börtönbüntetését töltötte a diktatúra egyik intézményében. A *Sej szellők!* Török Tamástól ezért Ivancsics Ilona és Színésztársai előadásában érthető érzelmeket fakasztott fel bennem, a kontraszelekció által sújtott ötvenes évek groteszk világát felidézve; a feltámadt bosszankodás mellett ugyanakkor jól el is szórakoztatott. Végre egy zenés történelmi bohózat a színpadon! – gondoltam az elején, és a néhai *Vidám Park* torz tükrei jutottak eszembe, pedig itt nem a valóság eltorzításával, hanem a torz valóság tükörképével találkozott az ember, amikor a *Sej szellők!* bemutatója nemcsak a nevelést, hanem az emlékezés keserűségét is előcsalogatta. A kontraszelekció ugyanis abban az időben nemcsak az oktatásban, hanem a közigazgatás és a gazdaság szférájában is uralkodóvá vált – le is rongyolódunk testileg-lelkileg.

Második osztályos olvasókönyvünk belső borítóján Joszif Visszarionovics Sztálin generalisszimusz, a népek és „legjobb apánk” tanítója tekintett ránk, mintha tőle kaptuk volna az írás-olvasás tudományát. Énekórán a *Dunnyuskát* és szovjet partizándalokat énekelünk magyar népdalok helyett.

Ennyit bevezetőül a *Sej szellők!* mondanivalójához, amelynek keretét Rákosi pajtás személyi kultusza adta. Hangulatkeltőnek már a nagyteremben történő helyfoglalásunk előtt megismerkedhettünk a nebulókkal, akik lelkes *Előre!* köszöntéssel fogadtak bennünket, mielőtt felvonultak volna a színpadra. Itt aztán találkozhattunk a többi szereplővel is: a számtalanszor megalázott, félelmetől rettegő, de túlélni kívánó Kató tanító nénivel (Farkasházi Réka finom alakításában), akiből hamarosan iskolaigazgatót faragott a Párt; Prém Amália iskolázatlan, *pártcsinálta*, buta, de szolgálékú szakfelügyelővel s kultúrkomisszárral (Ivancsics Ilona valóságghú megformálásában); a bábokat dróton rángató, öntelt és korlátozott, a hatalomtól megrészegült, embert nem tisztelő Elvtársal (Fábián Szabolcs) és közelebbi kapcsolatba kerültünk a jól idomított, agyonnyúzott, a Nagy Kopasz pirosposztag portréja előtt kényszeredetten tisztelgő, mégis értelmesen gondolkodó diákokkal. A nemszeretem korszak jellemző figuráival.

A cselekmény magával ragad. Török Tamás rendező saját szüleinek történetét elevenítette fel ebben az „úttörőrevüben”. A párthatalom által agyoncenzúrázott színdarabokat, a bemagoltatott lózungokat, a jótevő elvtársak elvárt tiszteletét. Figyelemre méltó a darab szimbolikája is: a mindenütt jelen lévő, mindenbe beleszóló önelégült kultúrkomisszár a maga tanulatlanságával a kontraszelekció megtestesítőjét, a hatalomittas Elvtárs erőszakosságával a paternalista párt durva képviselőjét, a fiatal, függőségbe kényszerített tanító-igazgató pedig a kommunista állam napszámosa kiszolgáltatót emberét idézték fel bennem.

A színészek szórakoztatni akartak, s ez az igyekezetük sikerre is vitte a darabot. A piros nyakkendős bohózat tanulságait a nagytermet félig megtöltő nézők többsége megértette. Meglepett, hogy kevés fiatal láttam a nézőtérben. A szomszédságomban ülő középiskolások jókat kacagtak a látottakon, elmondásuk szerint nekik tetszett, szórakoztató volt a darab. Érthető, a színpadi szereplők számukra a mai valóságtól távoli, akár mesebeli figurák is lehettek. Az idős generáció képviselőinek azonban nem azok, ők kevésbé felszabadultan nevettek – az egykor beivódott félelem még mindig szorongatta a torkunkat. Vég Antal szavai jutottak eszembe a zsarnoki hatalomról: „nem tettem én semmit, de mindent rám foghatnak”.

Az előadás végén elhangzott szavak könnyet csaltak a szemembe, elárult hazafiságunk, a zsarnokság és az ötvenhatot is előidéző tragikus létünk kapcsán – rádöbbenve, hogy nem úttörőrevü, hanem tragikomédia pergett le előttem a színpadon. Az előadás betekintést adott egy kétségbeejtő elmaradottságba, egy nem is olyan távoli múlt ijesztő valóságába. Elgondolkodhattunk a *Sej szellők!* fűjdogálásán, de ne adj’ Isten, hogy bármikor is visszatérjen ez az *elvtársi* korszak.

Poór Ferenc

A tavaszidő dicsérete

Kátai Zoltán énekmondó koncertje. Gizella-napok, Várkapu, Veszprém, 2017. május 13.

Szeretem, amikor valaki mindenestül képvisel valamit, egy eszményt, egy gondolkodásmódot, egy művészetfelfogást. Kátai Zoltán ilyen ember és ilyen művész. Énekmondónak nevezi magát, a 16. századi énekmondás hagyományát folytatja – ezt próbálja időtlenként képviselni. Elénk áll 16. századi dolmányában, kényelmesen letelepszik a veszprémi vár bejáratánál, a várfal mellett rögtönzött alkalmi színtéren, kiteszi maga mellé a lantot és a kobozt, az arca meg a hangja pedig egy vele, ember és szerep elválaszthatatlan.

Repertoárja évtizedek alatt érlelődött, a hosszú, „egész estés” énekekből rövidebb, változatosabb műsort biztosító 5-10 perces énekeket alakított ki, így Farkas Andrásnak *Az zsidó és magyar nemzetéről* szóló, a bibliai és történelmi párhuzamokat hosszasan soroló énekét vagy Nagybáncai (Nagybánkai?) Mátyás Hunyadi Jánosról szóló históriáját a mai befogadói helyzethez és igényekhez szabva adja elő. Ebben sem távolodott el a megidézett kortól, hiszen a 16. század históriás énekszerzői is változatokban gondolkodtak, az alkalomhoz illeszkedve formálták éneküket. Kátai otthon van a 16–17. századi énekmondás gyakorlatában, az énekmondók életrajzában, a fennmaradt forrásokban, az énekeit, a közben fellépő hangolási igénytől is függően hosszabb-rövidebb kiselőadásokkal vezeti be, évszámokkal, adatokkal, kódexhivatkozásokkal. Aztán helyenként megcsúszik a „nemzetinek” nevezett szubkultúra mitológiája felé, elhangzik egy-egy változat alternatív, ámde elnyomott történelmi narratívákra, vicces utalás a Szíriuszra, eltitkolt régészeti leletekre, mintegy tiltott tudásként szóba hozza őket, aztán a szájára csap, és nem mondja ezeket végig. A beavatott közönség érti a tréfát, tudjuk, amit tudunk, nevet. Talán ez is az előadás része, Tinódi is a történelem értelmét kereste a megéneklés után kiáltó eseményeket históriává alakítva, közös tudást formált és hőiesen mentett a feledéstől. Számomra ugyan kevesebb több lenne ebből a tiltottnak beállított tudásból, de az énekmondó személyének hitele ezt is elviszi. A kiváló Wathay Ferencről mindent tud, ami tudható, Balassi katonaénekét pedig olyan remekül, egészen különösen dinamikus lantkísérettel adja elő, hogy a zene lódobogást, kardcsörtetést idéz, majd mesterien ellenpontoz az *Adj már csendeséget...* elmélkedő és bűnbánó előadásával, és a történelmi tapasztalat hitelével teszi oda a veszprémi tavaszba az *In laudem verni temporis* (Borivóknak való) Kátai-változatát, hogy minden áltörténelmi esendőségét megbocsátom.

Ladányi István

Kaleidoszkóp és

A Veszprémi Kaleidoszkóp sorozat 4. kötete

Az öregedésével egyre inkább bőrszagúvá váló fényképalbumról szól Günter Grass 1973-ban megjelent *A bádogdob* című regényének egyik fejezete. „Van-e regény – vagy más egyéb – e földön, ami egy fényképalbum epikai bőségével felérne?”, teszi fel a kérdést a szerző, majd számos találó megjegyzést tesz a feltalálása után szenvedéllyé váló fényképgyűjtésről, illetve annak hamarosan archetipikusnak mondható, klasszikus műfajáról, a családi összetartozás szimbólumává váló fényképalbumokról.

Más megközelítésben, de nagyjából erre az időre tehető Bourdieu felméréssorozata és esszéje az *Un art moyen* című tanulmánykötetében, melyben arra a megállapításra jut, hogy a fotó és fotózás a legtöbb társadalmi rétegnél familiáris funkciót tölt be, elősegíti a családi integrációt, a fényképalbumok nézegetése általában felér egy rituális szertartással. A professzionális fényképészek által készített fotókat néha tömör feliratok kísérték, majd a megváltozott műfajú, már főleg amatőrök által készített egyre komplexebbek lettek, hozzájuk tartozott a narráció, és különböző tematikájú albumok alakultak ki: utazásokról, szerelmekről szólók stb. A fényképalbumok eme második, „amattör” korszaka segítette kialakítani egy újfajta totális népművészeti médiumot, új vizuális formanyelvet teremtve.

Amikorra ezek a remek írások megjelentek és ismertekké váltak, „elhaltak, megszűntek” maguk a fényképalbumok. Olyan sok fotográfia készült, hogy hovatovább megnehezítette vagy lehetlenné tette a válogatást és újabb albumok összeállítását: maradtak a képek, amelyek *turkálólifókokban* (dobozokban, szatyrokban) kaptak új helyet. Igaz ugyan, hogy már a 20. század közepén is voltak olyan fotóval foglalkozó személyiségek, mint például Edward Steichen, aki a New York-i Modern Művészetek Múzeumában kurátorként revelatív erejű kiállítást állított össze: kétmillió fotót gyűjtött össze, szakértőkkel, két év válogatás után hatvannyolc ország 273 fotósától kiválogatott ötszázhárom fotográfiát, és ez a *Family of Man* című válogatása bejárta a világot, bizonyítva, hogy az em-

beriség archetipusokon alapuló rituális jelenetei, azok szakrális képei lényegében nem függenek nemtől, fajtól és vallástól. Látvá ezt, a szervezők nem tettek különbséget sztárfotósok és névtelen amatőrök között. A fotográfiában egymás megértésének a nyelvévé látták, egy új vizuális nyelvet, amelyet a későbbiekben legalább két nagy irányban kutattak: a fotótörténetben „számon tartott” fotóknak mint műtárgyaknak (némileg az egyedi és sokszorosított grafika analógiájára) egyre szigorúbbakká és precízebbekké váltak a meghatározói, másfelől óriási lendületet kapott a hazai gyakorlatban is a „privát fotók” kutatása. Bán András és Forgách Péter intézményesített kereteket is felhasználva komplex szempontrendszerrel dolgozott ki, Szilágyi Gábor és Kardos Sándor az utóbbi gyűjteményére alapozva megjelentette *Leletek* albumát, amely egyben tükröt akar tartani a néző elő, másrészt híradást is, és jelet, ami üzenet, hogy a szemlélődő élvezetét, rácsodálkozását tolmácsolja. Korábban elsősorban illusztrációs céllal készültek fotók, vagy segédeszközként alkalmazták: mára a kutatás önálló terrénumát is képezi. Kunt Ernőnek, aki a fotóantropológia legjelesebb képviselője, munkásságát külföldön jobban elismerik, mint itthon. Hoppál Mihály már nemcsak képeket, de azokat magyarázó szövegeket is közölt. 1998-ban megjelent Szegő György albuma és szimbólumszótára, a *Privátfotó*. Sajnos, az általa közölt képeken a szereplők szemük (arcuk) helyén fekete négyzöggel szerepelnek, és ez „bezavar” a látványba és értelmezésekbe, igaz, hogy így senkinek nem sérülnek a

album

személyiségi jogai. Szegő munkájában a szemiotikai értelmezéssel szembehelyezkedve érvel a jungi archetípus fogalom mentén történő fotóértelmezés mellett: „a privátfotó is éppen olyan eszköz, amellyel az ember képes a kultúra és kultusz, a tudatos és a tudatlan határvidékén hajózni (...) a privátfotónak éppen a részben tudatosított tudatlan eleme analóg a jungi kép- és álomértelmezéssel.” A továbbgondolások is bizonyítják, hogy a digitális hordozók világában még általánosabbá válik „és a KÉP továbbra is az ember spirituális eszköze maradhat.”

Izgalmas kiegészítő kutatásként családtörténet-kutatók is kapcsolódtak a témához: nemcsak azt vizsgálva, hogy kik vagy mik vannak a képen, hanem azt is, hogy mik nem szerepelnek a képen. Vannak kifejezett tabutémák, mint például betegség, halál, családi feszült pillanatok, veszekedések. Ez felveti a hitelesség problémáját: amiről nem készült fotó, az meg sem történt? (Hasonló megfontolásból találunk egyes gyűjteményekben kevés képet az örmény népi írtásról és a holokausztról.)

Amennyiben ténylegesen hitelesíthető a fénykép mint forrás, igencsak sokrétűen tud a jelenhez és a múlthoz kapcsolódni. Ennek nagyszerű és eredményes példája volt az a veszprémi gyűjtés és kutatás, amelyet a Hét Domb Hagyományőrző és Kulturális Egyesület és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára szervezett néhány évvel ezelőtt. A kezdés 2008-ban kezdődött, a kiállítás és a beszámoló 2011-ben volt. Társintézményekkel, az Eötvös Károly Megyei Könyvtárral közösen kiállítást és konferenciát is szerveztek a gyűjtéshez kapcsolódva, részt vettek ismert és kevésbé ismert veszprémi családok és személyiségek, és óriási érdeklődést keltve bemutatták molinókon a Szabadság tér 15. sz. árkádjában és a Marica kávéház és a Kossuth utcai felújítások körüli korlátokon (és természetesen a konferenciához kapcsolódva a könyvtár lépcsőházában) a begyűjtött anyagból a kiválasztott képeket. Sok kiállítási helyszín új fejezetet hozott és új tartalmat adott a street-art – azaz utcaművészet fogalomnak is. Elég, ha csak a Hősök kapuja előtt baktató kalapos figurára – Csomay Kálmán ismert építésze – vagy a jeles veszprémi helyszíneken megörökített felnőttekre-gyerekekre gondolunk.

Azóta is folytatódik a gyűjtés, jelenleg 15 ezer kép van az adatbázisban. Külön figyelemre méltó a dokumentálás komplex módszere: senkinek nem kell megválnia családi képeitől, azokat beszkennelek, és mellette rögzítik az információkat és az egyéni történeteket is. Ez az akció nemcsak azért volt eredményes, mert létrejött egy jelenleg mintegy 15 ezernyi fotóból álló gazdag, komplex gyűjtemény, de a levéltár csapatának, Márkusné Vörös Hajnalka vezetésével fantasztikus dokumentáló munkájával a képek maguk életre is keltek és átértékelődtek. A *višszacsatolásnak* ez olyan példaértékű közösségi eseménysora lett, amelyben megvalósult a kultuszalkotás és privátfotó-elemzések konkrét formája is. A gyűjtés követte ugyan a szubjektív dokumentarista irányt, de a makrotörténelem összekapcsolódott a mikrotörténelemmel. Kézzelfogható eredményei ennek az akkor és azóta begyűjtött fényképeket bemutató helyismereti könyvek, albumok, és külön értékelendő, ahogyan a különböző családoktól származó képek kiegészítik egymást. Gazdagabb lett a város története, sok személyt, helyet, a változó helyi közösségi tereket, különböző történeti eseményeket, helyi jelentős ceremóniákat sikerült beazonosítanunk, meghatároznunk, felidézniük.

Fotózási, fotórögzítési és fotóhasználati szokásaink sokat változtak és változnak. Elég, ha csak a gigantikus mennyiségű *Fortepan* internetes archívumra gondolunk, amelynek naponta több mint harmincezer letöltése van. Mindezek a változások továbbra is alakítják fotókutatási szokásainkat, és még inkább erősítik bennünk annak igényét, hogy a még fellelhető „mozaik-szemeinket”, ahogy Rác Katalin, a Hét Domb Egyesület vezetője fogalmazott, óvjuk és gyűjtjük, hogy a belőle kialakuló kaleidoszkóp-képünk még gazdagabb lehessen. A *Veszprémi Kaleidoszkóp* sorozat 4. kötete, a *Jeruzsálemhegy* 2017 karácsonyára várható.

Gopcsa Katalin

Múltbatekintő; Ismerem a városom? Visszatekintő recenzió a 30 éves Veszprém Televízió két helytörténeti vállalkozásáról

„Nemcsak az ember választja a helyét, hanem a hely is választja az emberét” – írta egy várostörténeti tanulmányában Granasztói György. S jóllehet a fenti megállapítást Nagyszombattal kapcsolatban tette (a *Korall* című folyóiratban 2014-ben), de általános érvénye miatt nyugodtan alkalmazhatjuk más, gazdag és ágas-bogas történelmi múlttal rendelkező városra, így Veszprémre is. Ahhoz, hogy valaki lélekben, szellemiségében veszprémivé váljon, s az is maradjon egy életen át, még akkor is, ha netalán elköltözik a városból – a település alapos ismerete szükséges. Veszprémmel nem lehet randevúztatni, Veszprémmel találkozni, beszélgetni kell. Ismerni, érteni.

A hely választotta emberek

A fiatal korosztályok és Veszprém kölcsönös egymásra találásában segítenek az olyan kulturális, ismeretterjesztő és helytörténeti kezdeményezések, mint a 30. születésnapját ünneplő városi televízió történeti filmjei, az *Ismerem a városom?* című vetélkedősorozat, valamint a *Múltbatekintő* több éven át készült és sugárzott kisfilmfüzére.

Az *Ismerem a városom?* című sorozat történetéhez tartozik, hogy Veszprém megyei jogú város önkormányzata és a Veszprém Televízió 2011 novemberében és 2012 októberében közösen rendezte közös várostörténeti filmsorozatát, és ahhoz kapcsolódóan egy városismereti versenyt hirdetett 5-10. évfolyamos diákoknak. A Némethné Károlyi Jolán által szervezett verseny ismeretanyagának alapja Bószéné Szatmári-Nagy Anikó 2008-ban megjelent *Veszprém város története a kezdetektől napjainkig* című könyve volt, mely az általános iskolai korosztálynak íródott, s tankönyvként is használható. A versenyszervező tanárnő felismerte: a könyv, miközben fiataloknak íródott, tudományos tényekre felépített, gondosan megírt, szép kivitellű munka, amelynek a családi könyvespolcon is helye van. A kötet Veszprém múltját a történelemtankönyvekhez illeszkedve, kronologikus rendben dolgozza fel. De nem elég, ha az ehhez hasonló könyvek felkerülnek az otthonok reprezentatív polcaira, jó volna, ha a diákok lapoznák is azokat. A történelmet pedig leginkább a játék és a versenyhelyzet mint dramaturgia segítségével hívásával lehet közel vinni a diákokhoz, valamint a korosztályuknak megfelelő hangvételű mozgóképi információval. Így 2011 nyarán Némethné Károlyi Jolán tanárnő elkészítette az említett könyv alapján a 10 részes filmsorozat szövegkönyvét, majd a négytagú szervezőbizottság munkájába bevonta Somody Zsuzsanna televíziós szerkesztő-műsorvezetőt, Gopcsa Katalin művészettörténészt, Borián Beatrix könyvtárost. Hónapról hónapra készítették a filmeket, kapcsolták hozzá azokhoz az egyéni és a csapatversenyre előzetesen regisztráltak számára a feladatokat, amelyeket megadott határidőig online kellett beküldeni. A feladatok megoldásához az egyes filmrészletek megtekintése mellett a diákoknak tájékozódniuk kellett a *Veszprém története a kezdetektől napjainkig* című könyvből, valamint személyesen kellett felkeresniük műemlékeket, nevezetes épületeket, illetve a Laczkó

Dezső Múzeum kiállítását. A film készítésében közreműködtek a múzeum történészei, régészei, s a munkát a veszprémi helytörténészek is segítették.

A vetélkedő az ismeretterjesztés nehéz műfaja. Látszólag könnyed és szórakoztató. Valójában komoly szellemi erőfeszítést igényel szereplőtől és résztvevőtől egyaránt. S nem is baj, ha egy sorozat és a döntőről készült közvetítés – amint ez a verseny kapcsán történt – nem kelti azt a hamis illúziót, hogy mindent meg lehet tanulni játszva. Nem, a tények megismerése, összegyűjtése igenis komoly munka, amire alapozva aztán már valóban: igényesen szórakoztató műsort lehet építeni. Az *Ismerem a városom?* esetében ez sikerült.

Az így elkészült filmsorozat jóval több lett, mint egy nemes vetélkedő illusztrációs vagy versenyfelkészítő anyaga. A versengés múltával, önállóan is megtekinthető, az oktatásban remekül használható, tartalmas alkotás. Egységes hangvételű, ugyanakkor a különféle történelmi korszakokhoz alkalmazkodóan mégis változatos feldolgozási módot választó filmes vállalkozás. A régebbi korokkal kapcsolatban főként a kronológia és az érdeklődés felkeltése áll a szakemberek erőfeszítéseinek a középpontjában. A jelenhez közeledve, amelyről már épített emlékek, sőt, a 20. században családi történetek is ismerősek lehetnek a diákok számára, eltérbe kerül a közös gondolkodásra serkentés és – például 1956 kapcsán – az érzelmeik megszólítása.

2012 januárjától indult *Múltbatekintő* címmel az a nagy sikerű sorozat, amely Veszprém város múltjába kalauzolta az érdeklődőket családi fényképek és a hozzájuk kapcsolódó audiokommentárok segítségével. Régmúlt idők dagerrotípiái, üveglemezei, képeslapjai és elsárgult fotográfiai mesélnek a múltról, az életről, s mindarról, ami – miként a történelem –, lassan és észrevétlenül megtörténik velünk. Kedélyes családi fotók, gyermekarcok, boldog-szomorú tekintetek s a város ezer arca köszön vissza ebben a rendhagyó videosorozatban, amelyben sikerült – még ha csak egy röpké pillanatra is – visszavarázsolni a múltat. A filmek kockáiról visszaköszönek Csomay Kálmán és Linczmayer György építőmesterek, Zsebe József taxisofőr, Fix Gábor csizmadiamester vagy Jády József fűszeres. A kisfilmekben életre kelt többek között a veszprémi korzó, a színházi bálók, a kávé-

házak és sportpályák, a Csomay-strand és az Erzsébet-ligeti korcsolyapálya színes világa. Olyan – ma már nem létező – épületek váltak újból láthatóvá, mint a Bagolyvár, a Csókvár, a veszprémi nagy- és kis-zsinagóga, a veszprémi malmok.

A *Múltbatekintő* sorozat „alapanyagai”: az archív fotók és a hozzájuk tartozó személyes visszaemlékezések a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltár gyűjteményéből, a *Veszprémi Kaleidoszkóp* adatbázisából származnak. A sorozat Balassa Gergő, a Vehir, valamint Márkusné Vörös Hajnalka és Bontó László, a levéltár munkatársainak közreműködésével készült. 2014-től az archív képek és hanganyagok professzionális kép- és hangszerkesztésében és közrebocsátásában a Veszprém Televízió lett a sorozat partnere, nyolc rész elkészítése erejéig. A *Múltbatekintő* kisfilmjeit az alkotókhoz befutó visszajelzések alapján egyaránt hasznosították az iskolai oktatásban, a közgyűjtemények művelődésszervezői, az építészek tervezői munkájukban, Veszprém város turisztikai ajánlataiban. Az elkészült hatvanhét (átlagosan ötperces) kisfilm megtekinthető a Veszprém Megyei Levéltár honlapjáról.

Ez a sorozat kiválóan illeszkedik az audiovizuális ismeretterjesztés aktuális nemzetközi folyamataihoz, a *moving pictures* elvhez, ahol régi fotók mint állóképek megmozdításával vagy hangos atmoszférára teremtésével teszik elevenné a múltat. A hasonló kisfilmek gyakran szerepelnek sikerrel az európai ismeretterjesztő fesztiváloronokon.

A Veszprém Televízió helytörténeti sorozatainak sikerében szerepet játszhat, hogy felelevenítenek egy sok évszázados rítust: a városi körüljárást. A főként a középkorban élt szokás a szakrális körmenetekhez hasonlóan a városlakók számára adott tér – településenként eltérő, más és más speciális alkalomhoz kapcsolt – ismétlődő bejárásával, újra és újra történő birtokba vételével a közösség összetartozását erősítette. A 21. században a fiatalokat a veszprémi szellemi tér virtuális körbejárásával polgárrá avató kezdeményezéseknek, reméljük, a jövőben is lesz folytatásuk!

Gózon Ákos

(Nagyon) rendhagyó történelemóra

Sebő József: *Háború vagy béke Veszprémben?* Dokumentumjáték. Rendezte: Oberfrank Pál. Veszprémi Petőfi Színház, bemutató: 2017. április 22.

A Latinovits-Bujtor Játékszín intim terébe belépő nézőt különös, az előadás jellegét mindvégig meghatározó színpadkép fogadja. Az egyszerű, lényegében üres játéktérben négy, kerekéken gördíthető, tökéletesen egyforma szónoki pulpitus látható, a háttérben, a képet szinte horizontszerűen kitöltő vetítőernyőn az Osztrák-Magyar Monarchia térképe. Csendes, nem tolakodó, de az előadásra készülő néző ingerküszöbét azért egyértelműen átlépő zene szól, az utolsó békeév mulatós és busongó műdalai. Ha meg akarjuk érteni azt a színházi-rendezői döntést, ami az előadás ilyenfajta keretezéséhez vezetett, leghelyesebb a szöveg jellegéből kiindulni.

A szöveg legkarakteresebb, minden továbbit meghatározó tulajdonsága, hogy nem drámai természetű. Hiányzik belőle a drámai szövegek kihagyhatatlan, a hatás maximalizálására törekvő élessége, tömör agresszivitása. Mivel az előadás szövegének nagyjából a fele korabeli dokumentumokból származik, ezek a szövegelemek inkább a publicisztika, esetenként, mint például a két doberdói katona történetének esetében a privát dokumentarizmus stílusvilágában mozognak. Kovács Krisztina, az előadás dramaturgia nagyon érzékenyen, finom kézzel igazította össze a dokumentumot a fikcióval, mint ahogyan az ő szakmai tudását dicséri az is, hogy az eredeti szöveg terjedelméhez képest viszonylag

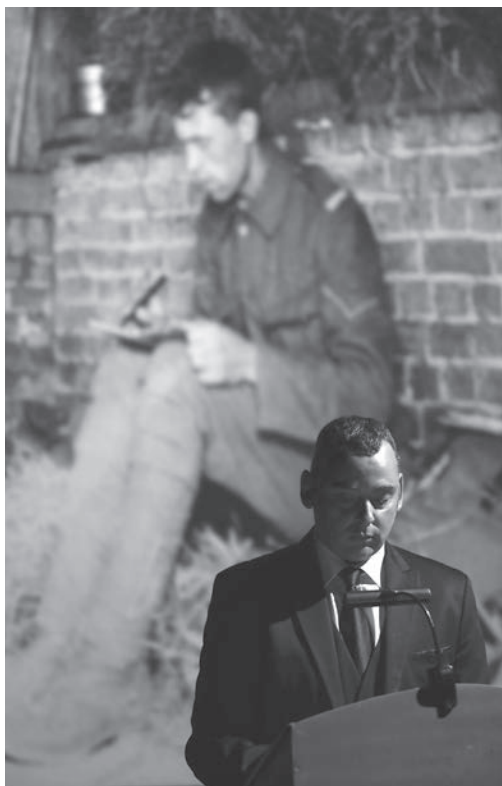
jelentős húzások nyomán sem keletkeznek hiátusok, de még kisebb zökkenők is csak ritkán a szövegfolyamban. A szöveg alapvetően epikus, publicisztikai jellegét azonban a legérzékenyebb dramaturgiai munka sem változtathatja meg. Ehhez a szöveg teljes újraírására, a szöveg lényegét adó szerzői koncepció elvetésére lett volna szükség, amire az alkotók – véleményem szerint nagyon helyesen – nem vállalkoztak.

A szöveg végső változatának kialakulása fontos döntés elé állította az előadást rendező Oberfrank Pált. Megkísérelhette volna az előadást bizonyos vagy teljes mértékig a reálszínház irányába eltolni, ehhez azonban olyan színházi nyelvet kellett volna alkalmaz-

nia, amelyet a színházművészet kifejezetten drámai jellegű szövegek ezreinek színrevitelével munkált ki. Az epikus-dokumentarista szövegvilág és a teljesen más irányból eredő színpadi nyelv találkozása akár egy különlegesen izgalmas eredményekig jutó kísérletbe is torkolhatott volna, Oberfrank Pál azonban egy teljesen más felfogás mellett döntött, véleményem szerint indokoltan és helyesen.

Így jön létre az előadás mint felolvasószínház. Ebben a felolvasószínházi közegben nyeri el értelmét a négy szónoki pulpitus, melyek mögött a színészek neutrális, de ünnepléses fekete öltönyben, nyakkendőben olvassák fel, keltik életre a többszálú történetet. A színészek öltözéke egyetlen pillanatra sem válik jelmezzé, a veszprémi Városháza esetleg valóban öltönyös-nyakkendőös közegében ugyanazt a látványt nyújtják, mint a doberdói lövészárkokban vagy a veszprémi várbörtön celláiban. Ilyen módon válik teljessé a minimalizált látványvilág, a reálszínházi eszközöktől való eltávolodás, ami így lehetőséget nyújt arra, hogy az egész játékteret a történet, a karakterek, az eszmék, összefoglalóan: a történelem töltse ki.

A történet legfontosabb szála dr. Komjáthy László, Veszprém tizenkilenc éven keresztül hivatalban volt polgármestere (Oberfrank Pál) és dr. Hajós Zoltán ügyvéd (Kőrösi Csaba) a barátságtól a nyílt szakításig és ellenségességig eljutó kapcsolattörténete. Ugyan a kettejük között lezajló párbeszéd alapvetően fikciók, mégis jól érzékelhetően a kor legfontosabb eszméi, a korabeli közgondolkodást, közbeszédet meghatározó szövegek határozzák meg őket. Sebő József kitűnő érzékkel formált a két, nagyon eltérő karakterből történelmi-társadalmi modellt: Komjáthy praktikus, fanyar, gyakran megsebzett humanizmusa áll szemben a szenvedélyek emberével, Hajóssal, a populistával, akit mindig a legforróbb eszmék ragadnak el, és akinek viselkedésében elválaszthatatlan egymástól a karriervágy és a világmegváltó eszmék pártosának imádata. Feladatát mindkét színész magas színvonalon oldja meg. Bár a fentebb vázolt színházi keret korlátozza lehetőségeiket, finom, nagyon kulturált eleganciával mozognak a tényeket közlő felolvasószínház hívős visszafogottsága és a sorsot, jellemet,

indulatokat mégiscsak megmutatni képes beleélés pillanatainak határán.

A történet másik szála a veszprémi Városháza két tisztviselője, Szerencsés János (Keresztes Gábor) és Nagy József (Máté P. Gábor) közös története a doberdói front rettenetében. Sebő József e rész megformálásánál – képzeletén túl – szintén gazdag forrásanyagra támaszkodott, hiszen az első világháború frontnaplói, a tábori cenzúrán átjutott privát levelek álltak rendelkezésére. A két, hazájától nagyon messzire szakadt katonai története ugyan élesen két részre vágja Komjáthy polgármester és Hajós ügyvéd kettősét, ugyanakkor kézzelfoghatóan ilusztrálja, hová vezet, ha a körültekintő humanizmust túlharsogják a világot megváltani akaró, de végül csak elveszejtő szélsőségek. A két színész megtalálja a módját, hogy a front iszonyatáról éppúgy ízléssel, finom egyensúlyokat találva beszéljen, mint a szerelmevel még a tüzéség dübörgésén át is hallható, vágyódó suttogással leveleket váltó kisember befejezetlen sorsáról, tragédiájáról.

Az előadás második fele, amelyre a színház által kiadott hivatalos ismertető a hangsúlyt helyezi, ismét Veszprémben, ezúttal a Tanácsköztársaság és Horthy Miklós síófoki berendezkedésének napjairól beszél.

Bár világosan kivehető a történelem színpadi szöveggé formálásából Sebő József világnézete, mégis – nagyon fegyelmezetten – ellenáll a kísértésnek, hogy politikai pamfletet formáljon a történelemből. Meglehet, alapvető szándékaitól, világnézeti beállítódottságától függetlenül, még azt is van ereje belefoglalni az előadás szövegébe, hogy míg a Tanácsköztársaság idején a veszprémi várbörtönben túszként fogva tartott „burzsujok” egyikét sem végezték ki, Horthy Miklós vészbíróságainak működését csak az antant hatékony beavatkozása állította le, számos rapid eljárással elítélt „vörös”, köztük a kommün alatt Veszprémben magát „néptribunná” átmaszkírozó dr. Hajós Zoltán veszprémi ügyvéd kivégzése után. Az előadásnak ez a harmadik egysége különösen sok finom, cseppet sem toladó, alig észrevehető kis játékra ad lehetőséget, és a három színész valóban meg is jeleníti a történelemmel és önmagával viaskodó ember méltóságát és esendőségét.

Az előadás fontos kiegészítője, gyakran szinte ötödik szereplője az az egész háttérrel kitöltő vetítőernyő, amelyen filmek és fényképek sokasága jeleníti meg, teszi konkrét vizuális élménnyé a történelem ritkán idilli, leggyakrabban egyszerűen csak embertelen pillanatait. Miközben a fotók és a mozgó-

képek váltják egymást, a boldog békeévek mulató és búsongó nótái átadják a helyüket a háború hangjainak, harsognak a menetindulók, monoton morájja folyik össze az ágyúszó. Nekem, veszpréminek különösen érdekesek, szinte lélegzetállítóak voltak a várost egy régi-régi állapotában bemutató filmbevágások, míg ezek peregtek – bevalom –, a szövegre alig is figyeltem. De ez a nosztalgikus fegyelmezetlenség talán nem is idegen az alkotók szándékától, a történelem veszprémiségének, a helytörténet kis léptékű, de végtelenül személyes varázsának megjelenítésétől.

Mondandómat abban összegezhetem, hogy a Petőfi Színház alkotói egy a kamaraszínház és a (nagyon) rendhagyó történelemóra határmezsgyéjén mozgó produkciót hoztak létre, olyan üzenetet, melyben az információk sokaságát személyessé teszik a képek, filmek, hangok – és mindenekelőtt az emberi sorsok. Magam diákokkal néztem végig az előadást, és legjobb szívvel nagydiákoknak tudom ajánlani. Ha két óra facebookot, számítógépes játékot, edzést, miegyebet a háború vagy béke veszprémi történetére cserélnék, nem járnak vele rosszul.

Asztalos István

Honnan? Hová? Miért?

Tömöry Péter: *Európa, édes hazám*. Székesfehérvár, Vörösmarty Színház, bemutató: 2017. április 7.

Négy szereplős kamaradráma: három férfi, egy nő. Mind a négyen elmenekültek szülőföldjükről, vagy régebben, vagy (a darab idejéhez, az 1980-as évek végéhez képest) mostanában. Mind a négyen egy németországi menekülttáborban tartózkodnak, vagy menekültként, vagy alkalmazottként.

A három férfi *valamiképpen* német. Heller Róbert magyarországi sváb, az ő szerepét Kozáry Ferenc formálja meg. Ion Hoffmann Erdélyből jött, félig szász, félig román, őt Tapasztó Ernő, a produkcióban közreműködő Aradi Kamaraszínház vezetője alakítja. Siegfried Kowalsky, a táborparancsnok, őt Derzsi János jeleníti meg, kisgyerekként az anyjával menekült a második világháború végén Kelet-Poroszországból Németország nyugati részébe. Csak a nő, Miriam nem német, őt Kerkay Rita játssza, ő kurd, vagyis török állampolgár, vagyis otthon egy üldözött kisebbség tagja volt, Németországban egy idegen csoporton belül is idegen, egyébként takarítónőként végzi a dolgát. Szerteágazó életutak, félig kibeszélt vagy teljesen elhallgatott traumák, őszinteségek és hazugságok, zsákutcás életstratégiák sejlenek fel Tömöry Péter drámájának mindjárt az elején. A két kelet-európai férfinak volna kifelé vezető útja a táborból, de nem tudják, hová és hogyan illeszkedjenek be. A másik két szereplő már beilleszkedett, így vagy úgy, de ez azt jelenti, hogy a tábor foglyai: itt a helyük, akár a parancsnokról, akár a takarítónőről van szó.

A szerző, Tömöry Péter tudja, mi fán terem a bujdosás. Fiatalkorában Románián belül költözött innen oda, onnan amoda, majd az 1970-es évek végén átte-

lepült Magyarországra, aztán bő egy évtizeddel később Németországba költözött, most pedig ismét Magyarországon, Veszprémben él. Drámáját a román és magyar diktatúrákból nyert tapasztalatai alapján, közvetlenül azok összeomlása után írta, méghozzá németül. Negyed századdal később ismét megszólal ugyanaz a mű. Vagyis éppen, hogy nem ugyanaz, mert más nyelven szólal meg, más társadalmi kontextusban, és egészen mást jelent, mint az 1990-es évek elején. Az akkori német

nézők eufóriában éltek, Németország újraegyesítésének és Európa kinyílásának örömmámorában. A Kelet-Európából érkező idegenek, szegénységükkel és hiúlyeségeikkel együtt is színesebbé tették az életet, az Európán kívülről érkezőket pedig integrálhatónak lehetett hinni. A mai magyar néző viszont egy válságban vergődő Európát lát, és egy bezárkózó, csüggedő társadalomban él. A menekültek pedig tömegesen érkeznek Európán kívülről, nem észleljük egyéni arc- és jellemvonásaikat,

Fotó: Vörösmarty Színház

Fotó: Vörösmarty Színház

és ezt nem könnyíti meg a velük riogató demagóg propaganda sem. Tömör Péter drámájának a székesfehérvári Pelikán udvarban a színházi teljesítményen túl figyelemzavaró funkciója is van.

A rendező, Szabó K. István a közjátékokban felvonultatott ember nagyságú, éneklő bábokkal a román színjátszásban megszokott groteszk elemeket is bevitte az előadásba. Ez látványos és érdekes, de egy kicsit lóg a levegőben, nem igazán következik a többi színpadi történelemből. Az előadás igazi értéke a színészi játék intenzitása. Azt láthatják a nézők, hogy négy egészen különböző alkatú és játéktípusú színész tartósan rá tud hangolódni egymásra.

Kozáry Ferenc higgadt vagy inkább megtört idősödő férfit alakít, aki akkor is alkalmazkodni próbál, ha nincs mihez, és aki az emeletes ágy földszintjén fekszik. Szerepének jelentős részét vízszintes helyzetben játssza.

Tapasztó Ernő olyan figurát formál meg, aki maga is színészkedik, és ezt úgy oldja meg, hogy a néző keresztüllásson Ion kisded trükkjein és hazugságain, miközben Tapasztó valódi színészi trükkjeit inkább csak találgathatja. A Tapasztó megformálta Ion temperamentumos, vagány srácnak, az élet királyának mutatja magát, miközben héjastul eszi a narancsot. Ha másból nem, ebből rögtön rájövünk, hogy valójában egy pitiáner hazudozó, akinek Németországban

élő rokonai is pitiáner hazudozók, ha ugyan léteznek egyáltalán.

Kerkay Rita alakjában van egyfajta gracilis báj. Munkaköpenyében és a fejére csavart turbánszerű kendőben törékenynek és védtelennek látszik, holott – erről győzi meg a nézőt – ő a legmagabiztosabb a négy szereplő közül, és egyedül az ő életének van valódi perspektívája. Ő az, aki leginkább ragaszkodik a belé nevelt értékekhez. Továbbá ő az, akinek eszköz is van a kezében, partvis és szemeteslapát.

Derzsi János a táborparancsnok szerepét kirázza a kisujjából. Az ő Siegfriedje öreg róka, aki látott már deviáns táborlakót nem egyet, nem kettőt. Csizmája katonás fellépéshez segíti hozzá, szemüvege intellektuális benyomást kelt. Tud ő üzletelni a menekültekkel is, meg az önkormányzati (vagy tartományi?) televízióval is. Más kérdés, hogy végső soron ő is vesztésre van ítélve, őt is átverik. Játékával azt sugallja, hogy már nem sokáig lesz táborparancsnok.

A Vörösmarty Színház hangsúlyozott törekvése, hogy a klasszikusok mellett kortárs magyar írók műveit is megismertesse és megszerettesse közönségével. A Tömör-bemutató igazolja ezt a célkitűzést: egy figyelemreméltó (és Magyarországon felfedezésre váró) drámából megbízhatóan jó minőségű, nagy színészi energiákat mozgósító, feszes előadás jött létre.

Márton László

Sok hűhó semmiért

Shakespeare: *Sok hűhó semmiért*. Rendező: Lendvai Zoltán. Veszprémi Petőfi Színház, 2017. április 21.

Vajon melyik gimnazista lenne elragadtatva az ötlettől, hogy egy pénteki, kifejezetten nehéz iskolanap, sőt iskolahét után beüljön a színházba egy tizenhatodik századi Shakespeare-drámára, amikor annyi mindent lehetne csinálni? Mi is hangzik ebben rosszul: a tizenhatodik század, Shakespeare vagy a dráma, esetleg a *Sok hűhó semmiért*? Mit tud kezdeni ezzel az előadással egy gimnazista?

A függöny elhúzása után rögtön meglepetés fogadott: egy modern, az 1950-es évek Olaszországát idéző színpadkép. Itt fellélegeztem, és konstatáltam, hogy mégse lesz ez annyira távoli, sem hangulatban, sem időben. Az aggodást a mű hangulatát illetően persze megspórolhattam volna, ha előlvasom a színház előtt lévő plakát körülbelül félméteres feliratát, amin az áll, hogy „komédia”.

A Petőfi Színház társulata nem hazudtolta meg a műfajmegjelölést. Szem nem maradt szárazon az előadás alatt a nevetéstől. A szöveccel folyamatosan megtűzsdelt darabot a karakterek színes skálája, illetve a szellemes rendezői megoldások tették még változatosabbá és szórakoztatóbbá.

Az alaptörténet az, hogy egy herceg, csatából hazafelé menet néhány emberével megszáll egy hercegség kormányzójának a házában, amiből persze szerelmi bonyodalmak következnek. Egy ifjú pártfogoltja, Claudio beleszeret a kormányzó lányába, és megkéri urát, hogy kérje meg a kezét szá-

mára. A herceg féltestvére, aki szerencsétlenségükre velük tartott, mindent elkövet, hogy tönkretegy az ügyet. Elhiteti mindenkivel, hogy Hero, a kormányzó lánya szeretőt tart, aminél nő ebben a korban aligha követhetett volna el nagyobb bünt. A lány majdnem belehal a szégyenbe, de végül néhány ór közvetett közreműködésével minden ármányra fény derül.

A cselekmény másik szálán Hero nagynénjének és a herceg egyik-másik előkelőjének nem mindennapi románca zajlik. Saját érzelmeikről is csak egy kis kerítői rásegítéssel vesznek tudomást: csak akkor mernek szeretni, amikor azt hiszik, hogy a másik halálosan szerelmes beléjük.

Visszatérve a színpadképre, a díszlet egyszerű, ugyanakkor nagyon ötletes. Ügyesen megtervezett, kétoldalú forgó építmény, amelynek egyik fele konyhaként szolgál, mint a családi események fő helyszíne, a túloldal pedig sokrétűen felhasznált közösségi tér. Tetszett ez a megoldás, és a hatást fokozták a jól időzített fény- és hangeffektusok.

Legjobban mégis a cselekmény életszerűsége fogott meg a darabban. Nem éreztem az események logikáját elavultnak, annak ellenére, hogy a mű több mint négyszáz éve íródott. Így, egy kicsit a maihoz közelebbi térben-időben elhelyezve teljesen hihető volt minden pillanata.

A szöveggönyvön lehet a legjobban érezni a modern beütést, bár sok része korábbi műfordításból lett áttemelve. A régies, rímes szövegekkel éles kontrasztban állnak a mellékszereplők szövegei, például ahogy a „rendkívüli intelligenciával” megáldott őt azt kiáltja: „Vegyék jegyzőkönyvbe, hogy én egy seggfej vagyok”. A mai szleng humora életre keltette a művet, és jobban közelebb hozta a mi világunkhoz, mint amennyire erre bármi más, amit megtapasztaltam, képes lett volna.

A gúny és az ironikus imitáció sem maradhatott ki a drámaírói és rendezői eszközök közül. A tizenhatodik század udvarlói divatja, hogy a férfiak szerelmes dalokat, szonettekét írjanak szívük válasza-

tottjának a főszereplőket is magával ragadta. Ennél a résznél engem is sikerült könnyekre fakasztani, bár ennek nem a meghatottság volt a legfőbb oka... Maradandó élmény volt az a mini rockkoncert, amit a férfi adott szerelme megnyerése érdekében. Nekem személy szerint ez volt a kedvenc részem.

A szereplők közül a mellékszereplőket találtam a legszórakoztatóbbnak, ők távolodhattak el leginkább a 16. század világától. A legszembetűnőbbek a teljes emberi ostobaságot képviselő örök voltak.

A fiatal lány ezzel szemben, aki körül az események a leginkább forogtak, az egykori nőideál megtestesítője. Csendes, szerény, édesen mosolyog, ha kell, és készségesen majdnem belehal a szégyenbe, amikor olyannal vádolják, amit nem követett el. Ezzel a karakterrel nehéz azonosulni, mai szemmel leginkább esetlennek, cselekvés-képtelennek látszik. Nem ellenszenves szereplő, de végig úgy éreztem, hogy neki édes mindegy, mi történik vele, hiszen egyszer sem állt ki a saját akarata mellett. A színpadon őt a nagyszájú, karakán nagynénje

ellensúlyozza. Pimasz, szenttelen, nem fél kimondani, amit gondol. Ő a női archetípusok másik véglete. Nem elveszett, de néha magán kívül nem sok mindent vesz észre. Az ő karaktere mégis közelebb áll hozzám.

A két férfi főszereplő személyisége sem állt kevésbé távol egymástól. Hero vőlegénye, Claudio szerelméhez hasonlóan a kor ideáljait testesíti meg. Gazdag, fiatal, ugyanakkor befolyásos, és rendkívül érzékeny. Tisztességes ember, aki beismeri, ha hibázik, de mai szemmel az ő módszerei is idegesítőek. Miután menyasszonyát megvádolják, előbb jut eszébe a porba alázni az esküvőjén, mint megkérdezni tőle, hogy mi történt.

Benedetto, Hero nagynénijének, Beatricének a párja szintén tökéletes egészíti ki szerelme személyiségét. Magától elszállt ember, akit nem sok minden érdekel önmagán kívül. Ez a pár tényleg megküzd egymás kegyeiért, történetük sokkal életszerűbb számomra, mint Hero és Claudio szerelme, akiknél a dolog eleve egy igencsak körülményes lánykéréssel indul.

Ebben a darabban a vígjátékok szokásos happy endjét nem találtam elcsépeltnek, ami, valljuk be, nem kevés, és együtt tudtam örülni a szereplőkkel boldogságuknak. Ez szerintem nagy részben a Petőfi szintársulatának érdeme, és hálás vagyok, hogy egy ilyen jó előadást láthattam. Mindenkinek ajánlom, aki minőségi szórakozásra vágyik.

Szabó Luca

Idő kell

Szívsebész. Veszprémi Egyetemi Színpad. E-kamara, Pannon Egyetem, 2017. április 25. Szereplők: Panyi Gergő, Keszte Bálint. Rendezte: Hornok Máté. Rendezőasszisztens: Darabos Petra

A nézőket sötét lyukba terelik. (Szív)kamrában találjuk magunkat. Már a darab kezdete előtt elindul a játék. Rögtön beljebb kerülünk, minden a színpadon van. Mozgásunk esetleges, tapogatózunk a szűk, székekkel zsúfolásig pakolt térben. Skatulyában apró gyufaszálakként tömörülünk, idegen testek egymás mellett. Rácsúszunk egymásra. Van valami homogén abban, ahogy a sötétben összefolynak a testek, fekete körvonalak a fekete térben. Érzem a pontot, ahol kezdődik a másik, de már nem külön-ülünk. Még kisebb lesz minden.

A játéktér közepén van, csak egy sáv. Mi zárjuk két oldalról. Mikor megszokjuk ezt a prész helyzetet, újabb inger érkezik, éles halogének csapódnak a szemek közé. Fényre aktualizálódik a cím: *Szívsebész*. Az egész előadás nézőpontot vált, elfordul, hanyatt dobja a nézőt. Műtőasztalon fekszünk, közben kihangsította saját aritmiás szívverésünk. Sokáig, talán öt percig is kitartott helyzet. Egészen kellemetlen így várakozni, majdnem meztelen. A csönd kivetkőztet, kiszolgált az előadásnak. Mit kezdenek velünk, a fény alatt levőkkel? Ennek a fénynek semmi köze Istenhez, a naphoz, a természetes fényforrásokhoz; mesterséges, agresszív fény ez, olyan erős, hogy beleoldja a térbe a test körvonalait. Így kezdődik a Veszprémi Egyetemi Színpad előadása. Az előadás intenzív jeleket használ, hagyja, hogy az atmoszféra beszéljen.

A térből két alak válik ki. Fel-le járkálnak, érzékeltetik határaikat. Érzékeltetik a

mi határainkat is. Szimultán kezdenek beszélni, egyik magabiztos, objektív, a halált, mint kikerülhetetlen rendszertényezőt regisztrálja (Panyi Gergő). A másik szorong, keresi a szavakat (Keszte Bálint). Mindketten elvesztettek valakit, egy páciens: a beteg. Hamar nyoma lesz a hiánynak, felkerül a térbe elhelyezett táblára. Strigula lesz, számadat. Kimutatható százalék. A darab alapjául szolgáló regény (Nyikolaj Amosov: *Egy szívsebész feljegyzései*) a következő mondatokkal kezdődik: *Ez itt a hullaház...* Vagyis ott ülünk, ahol a vége kezdődik. A halál időpontjában. Így fordulunk az élet felé. A sebész kérdései a mi kérdéseink is. Visszatérő jelenetek sorjáznak, mondatok ismétlődnek, krétacsíkok gyűlnek a táblára. A halál az élet legnagyobb ismétlője. Az előadás izgalmasan építkezik.

Vagyis csak építkezne, ha nem lenne itt vége.

Persze lehetne még boncolgatni, hogy a darab talán egy ember, a sebész fejében/lelkében játszódik, vagyis talán a két szereplő ugyanannak a személynek a két egymással viaskodó énje. Vagy hogy mennyire izgalmas ez a sokszoros bezártság a darabban, például a monoton zene, a faltól falig játék, a jól szerkesztett szövegfoszlányok örökös egymásba játszása. A szövegroncok, emberroncok fúziói, ahogy a gyorsításokban, lassításokban, hangerőjátékban képes pulzálni, önmagába visszaporogni a tér. Vagyis egy holtter, egy patthelyzet állandó újratermelése. Ez a darab rengeteg lehetőséget mutat, ugyanakkor nincs ideje semmire. A saját balsorsát újra és újra megélt orvos húszpercnyi játékidőben nem tud olyan mélyen beleszántani önmagába, hogy az esemény sorshelyzetté tágulhasson, és hogy a néző testi szinten is fogja a színházat. Hiába játszanak a színészek,

hiába a dramaturgiai eszközök, a szcenikai utalások az elaprózódásra, a tér mégsem tud idővé lenni. A kis táblára elhelyezett apró vonalak, amelyek az orvos keze között meghalt embereket számlálják (vagy egy ember halálának a feldolgozhatatlanságát, állandó újraélését), nem radikalizálják a téridőt. El tudtam volna képzelni ilyen strigulákat az egész térben. A padlón, a fekete nadrágon, a saját bőrön, még akkor is, ha nem látszik, ez a folytonosság szükséges lenne ahhoz, hogy ne csak úgy összeolvassam a jelzéseket. Vagyis a jel az ugyanolyan dráma legyen, mint a szívsebész számára az, hogy újra műteni kell. Az ismétlésben fellelt időtapasztalat maga is

tragikus tud lenni. Az előadás tett erre kísérletet, a játék többször beakadt ott, ahol a szívsebész sem tudott átlendülni, de sem a szereplők, sem a nézők nem kaptak elég időt arra, hogy belerökönyödjének a térbe. Hogy odaragadjanak, bele az élet és a halál közötti hajszálnyi sávba. Hogy érezzék, az élet irreverzibilis folyamat, hogy bár szempillantás alatt zajlik, nem lehet ennyi idő alatt érzékeltetni.

A darab összességében egy izgalmas kreatúra: a színészek, a zene, a fény, a szöveg. De mindennek több időt kell létrehozni, hogy ne csak a darabnak érzékeljük a végét, hanem az életnek is.

Pintér Viktória

Se vers, se színház

Pokolbéli világnéző Faludy Györggyel. Szerkesztő, rendező és előadó Turek Miklós. Dikció-akció Turek Miklóssal. Beszélgetőtársa: Sirató Ildikó. Veszprém, Pannon Egyetem, E-kamara, 2017. február 22.

Sirató Ildikó Dikció-akció című programsorozatának vendége volt Turek Miklós színházi alkotó, színész, aki néhány színházi és filmes munkát leszámítva mára leginkább arról ismeretes, hogy meghonosította a versszínház műfaját hazánkban, mely azóta egyre szélesebb körben válik ismertté. Érdekes kérdések merültek fel a néhol kicsit lassú, ám alapvetően szórakoztató beszélgetés során, melyet a művész Faludy Györgyről szóló versszínházi monodráma előzött meg.

Hogy miért a versek... – ezen gondolkoztam, miközben Turek Miklós előadását figyeltem. Nem gondolom, hogy hibás gondolat költészetünk nagyjait színpadra állítani (Turek Miklós egyéb versszínházi előadásai: Petőfi Sándor, József Attila, Radnóti Miklós), sőt nagyon is követendőnek és hasznosnak tartom az ötletet. Ugyanakkor volt egy olyan érzésem az előadást nézve, miszerint a cél, hogy Faludy Györgyöt és költészetét megismertesse és közelebb hozza a nézőkhöz, egyre inkább leuralta és végül elnyomta azt az igényt, hogy a produkció színházilag is érvényes legyen.

Állításom szerint ugyanis – és ebben talán csak félig van igazam – nem történt más, mint a Faludy-életmű és életút bemutatása, egy gondosan megválogatott „versgyűjtemény” segítségével. De akkor miért versszínház? Ha csupán azért, mert lírai költeményekből áll a műsor, és színész a közvetítő mű és néző között, az attól még szerintem nem lesz színház, akkor hívjuk Faludy-estnek, s máris tökéletes címet adtunk neki. Ahhoz, hogy versszínháznak nevezhessük, nem elég a díszlet, a reflektor és a színpad, ahhoz a verseknek kellene megszólalniuk, nem a színészek és nem is a szerzőnek. A verseknek kellene hogy megteremtsek az embert.

Mitől tud olyan élő, eleven lenni a színház? Látunk egy emberi történetet és annak hatását a cselekmény szereplőire, s ez megérint minket, mert magunkra ismerünk. A monodrámban csak a hatást látjuk. Nem veszünk részt a történetben, csak az elbeszélésből tudjuk meg, mi történt, ezért, hogy pótolni tudjuk a hiányt, melyet a történet iránti vágyunk kielégületlensége miatt érzünk, muszáj hogy a színpadon lévő személyiség legmélyéig láthassunk le, valami olyan összhang kell hogy megte-

remtődjön a szöveg, a színész és a színházi nyelv hármában, ami összességében mégiscsak színházi élménnyé tud érni, s nem marad meg az előadói est kategóriájánál.

A monodráma rögtön a kezdetekor ellene ment a színház szabályainak; nem hagyta, hogy magunk fedezzük fel a teret, a személyt, a színpadi világot, ehelyett Turek Miklós egyszerűen fogtam magát, és elmondta, mit kell látnunk. Nézőként szerintem egyenesen bántó gesztus volt. Mintha mi, a közönség csak a nagy klaszszikus festett díszleteket tudnánk értelmezni, zsinórpadlással és forgószínpaddal, ám a deszkákra pakolt szegényes kellékek, a néhány tárgy jelzésértékű léte megfejthetetlen akadályként tornyosulna elénk. Az előzetes felvezetőből megtudhattuk, hogy a színpad három részre lesz tagolva, s hogy a hátról melyik jelenti az otthont, melyik a munkatábor és melyik lesz a külföldi hányattatások helyszíne... Pedig mennyivel érdekesebb, izgalmasabb lett volna, ha minderre magunk jöhetünk rá; ha agyunkat mozgósítva megannyi érdekes elmélettel léphetünk elő a félig felborult székkel vagy épp a párnaként szorongatott bőrönddel kapcsolatban... Ezzel az egyszerű gesztussal megálljt parancsolt az előadó.

A térismeretést azonban egy másik bevezető előzte meg, ami kifejezetten hasznosnak bizonyult. Olyan információkat kaptunk Faludy György életéről, melyek nagyban hozzátettek az előadáshoz, segítettek az értelmezést, és a felismerés élményével ajándékoztak meg egy-egy vers esetében. Ezzel kiegészítve minden bizonnyal tökéletes programja lehet az előadás egy rendhagyó irodalomórának, ami – mint aztán a beszélgetésből kiderült – gyakran elő is fordul. Nem nevezném versszínháznak ezt a bő másfél órás

előadást, s noha kifejtettem már, miben hibádzott nekem a színház a fogalomból, azt is el kell mondjam, mitől a vers.

Szeretek verset olvasni, szerintem sokan vagyunk ezzel így. Miközben olvasom, magamévá teszem, lehet, hogy többször is át kell rágnom, hogy megértsem, de így kezd a vers működni, s ahogy befogadtam, nyomban életre kel. Ám teljesen más a helyzet, ha a mű és köztem egy színész áll. Akkor az ő feladata, hogy a lényegét megértse, s azt közvetítse felém, nekem pedig készen kell állnom a befogadásra, s ha a kettő egymásra talál, onnantól működik a dolog.

Itt pedig nem működött, vagy nem igazán. Persze remek volt. Profi. Turek Miklós jól átgondoltan, széles színészi eszköztárral dolgozott, a kellékek is mind a helyükön voltak, a minimális díszlet, a ruha, a mozgás. Az is nyilvánvaló volt (mind az előadásból, de főleg a rá következő beszélgetésből), hogy mélyrehatón ismeri és tiszteli „Faludy Gyuri bácsi”-t és költészetét. Ám talán pont e tisztelet és szeretet miatt mintha nem sikerült volna a költemények mélyére látni. Mégsem történt meg a színház csodájának pillanata, nem idéződött meg a szerző, nem történt átlényegülés. Ügyes színházi gesztusokkal, szórakoztatón, talán kicsit hosszan, ám így teljes képet adva mesélődött el e méltatlanul mellőzött nagy költőnk alakja, ám a találkozás, amit a vers színháza megadhatott volna, elmaradt.

Közelebb kerültünk azonban Faludy Györgyhez, ez nem vitás, és a családias körben folytatott beszélgetés során Turek Miklóst is megismerhettük. Valami történt. Nem színház és nem is vers; tiszteletadás valakinek, akit már oly sokszor elfeledtünk.

Darabos Petra

Szegeden A Bunkerrajzoló

Géczi János: *A Bunkerrajzoló. Likó Marcell-élettörténet-rekonstrukció* című kötetének szegedi bemutatója. A Pannon Várszínház *A Bunkerrajzoló* című előadásának szegedi bemutatója. Szegedi Nemzeti Színház, 2017. május 23.

Nagy érdeklődés előzte meg Géczi János *A Bunkerrajzoló* című, 2015-ben kiadott könyvének szegedi bemutatóját. Az élettörténet-rekonstrukció, amely a Vad Fruttik zenekar frontemberének, Likó Marcellnek életét tárja az olvasók elé, sok embert vonzott be a helyi Fókusz Könyvárúháza, nem is volt elég szék, többen végigállták az ötvenperces beszélgetést. Közönségcsalogató rendezvény volt, a fiatalabbak inkább a népszerű zenekar énekesé, mások a szerző, Géczi János miatt látogattak el a programra. A vendégekkel Boldog Zoltán tanár, kritikus beszélgett.

Séd, 2016. tél, 16-19. old.

A végig jó hangulatú és tempós beszélgetés során előre leosztott szerepekben nyilatkoztak az alkotók: Géczi volt az „okos”, Likó pedig a „vicces”, és többször előkerült egy gitár is, amin Géczi nem, de

Likó kétszer is játszott. A közönség pedig videóztá.

Boldog Zoltán első kérdései a szegedi emlékek felidézésére irányultak: míg Likó vendégnek jött (hogy többek közt kificamodott bokáját megnézzesse a klinikán), addig Géczi –aki Szegeden végezte az egyetemet, és itt kezdett el írni – saját bevalása szerint „hazajött”. Ezt nemcsak a régi emlékekre hivatkozva mondhatta, hiszen jelenleg is tart órákat a Szegedi Tudományegyetemen.

Szóba került megismerkedésük, az egymást is formáló közös munka, a rendszerváltás korabeli Várpalota, a múltjukat vesztett ottani idősebb és a jövőjüket vesztett fiatalabb generáció, a drogok, az alkohol és az írás. (Arról, hogy Likó Marcell a dalszövegeket önterápiás céllal írta-e, illetve kezdte el írni, nem esett szó, pedig adta volna magát a kérdés, kiváltképp megelőlegezve az esti színházi bemutatót.) Az érdeklődők megtudhatták, hogy Likó Marcell élete a nemrég született gyermekével lett teljes, és vele ért véget a felnőtté válás folyamata, viszont a könyvben megjelenő problémák megoldása már túlnő az egyénen, de túlnő a környezetén is – nagyobb a baj annál.

Három könyv került terítékre, a már több kiadást megért és bővített szövegű *A Bunkerrajzoló*, ennek kvázi műfaji előzménye, Géczi János nagy jelentőségű *Vadnarancsok* című kötetének újrakiadása és Likó Marcell télen megjelent „verseskötete”, az *Énekelt és el nem énekelt dalok*, amelyet Géczi szerkesztett. Ez utóbbi textológiai-
lag is érdekes lehet a Vad Fruttik rajongói számára: öt album szövegei szerepelnek a könyvben, de az utolsó két lemez anya-

ga „duplán”: a páros oldalakon az eredeti szövegváltozat, amely (a Géczi Jánoshoz) „hozott anyagként” kiindulópont volt, majd a végül az albumra fölkerült elénekelt változat. Előbbi a vershez áll közelebb, utóbbi már egyértelműen dalszöveg. Bár Likó bevallása szerint a könyvben szereplő darabok egyáltalán nem versek, csak olyanok. Viszont kísérletképp egy dalszöveget felolvasott versként – bár talán az előadott kifejezés pontosabban írná le a produkciót: a kellőképpen öniróniával előadott szöveg nagy derűtséget váltott ki közönségből. Aztán Likó el is énekelte ugyanazt – és már nem nevetett senki.

A beszélgetés során eltört egy szék (nem duhajkodás, hanem anyagfáradás miatt), kétszer előkerült egy gitár, és sok könyv talált gazdára. A programot dedikálás zárta, és valóban hömpölygött az ajánlásra várók sora a könyvgúllák között. Talán olyan is volt a közönségben és a dedikáltak között, aki életében először volt könyvesboltban.

A dedikálás után a sajtó kapott lehetőséget, hogy immár közönség nélkül föltesse nagyrészt ugyanazokat a kérdéseket.

Közben a hallgatóság jó része átszivárgott a nem messze lévő Kisszínházba, ahol 19 órától volt a *Bunkerrajzoló* – most: „zene-életrekonstrukció” – színpadi bemutatója. A produkció az Athenaeum Kiadó és a Pannon Várszínház együttműködésével jött létre, és a Szegedi Nemzeti Színház hagyományos évad végi Finálé Fesztiválján került színpadra.

És bár a Szegedi Nemzeti Színház honlapján ez olvasható: „kortárs ősbemutatóra készülünk a Vad Fruttik zenekar frontemberéről, Likó Marcellről megjelent azonos című könyv színpadra állításával”, ez persze nem így van: a darabot tavaly ősszel mutatták be Veszprémben, azóta több városban is előadták. Ez a kicsi fogalmi tévedés azonban nem akadályozta meg a szegedi és Szeged környéki publikumot, hogy megtöltse a nézőteret.

A 150 perces előadás alatt egy néző sem távozott, és többen voltak, akik hol

szolid bólogatással, hol hevesebb fejrázással hallgatták a darabban előadott dalokat, amelyeknél egyáltalán nem volt zavaró, hogy nem az ismert és már megszokott hangon szólaltak meg. Elgondolkodta-

tó, hogy ha a darab szerint a Vad Fruttik dalai ennyire „belesimulnak” Likó Marcell rekonstruált élettörténetébe, és ennyire szoros a kapcsolat a megélt élethelyzet és a dalok között, akkor vajon a dalok önterápiás céllal születtek-e, hogy szerzőjük kiírja magából a megélt külső és belső rémségeket, s így dolgozza fel az elszenvedett traumákat. A koreográfia nem lankadó és kifejező volt (mindkét koreográfus, Krámer György és Vári Bertalan játszott is a darabban, előbbi az író alakítva).

A látványban és hangban is emlékezetes élményt nyújtó bemutató után negyedórás vastaps köszöntötte a színészeket és az alkotókat, a szünni nem akaró elismerés végén a színpadra hívták a rendezőt, Vándorfi Lászlót, valamint Géczi Jánost és Likó Marcellt, akik a darab előadóival, művészi és technikai munkatársaival együtt megvalósították, hogy a szegedi közönség keserű hangulatban gondolkozzon el a koncertélményen túli társadalmi mondanivalón.

Bíró-Balogh Tamás

Tizennégy soros titkok

Shakespeare-nap az MFTK Angol-Amerikai Intézete és az Irodalom- és Kultúratudományi Intézet Színháztudományi Tanszéke szervezésében.
Pannon Egyetem, E-kamara, 2017. március 24.

William Shakespeare halálának 400. évfordulója alkalmából az MFTK Angol-Amerikai Intézete és az Irodalom- és Kultúratudományi Intézete által szervezett eseményen a leedszi Beckett Egyetem oktatói látogattak el egyetemünkre az Egyesült Királyságból március 24-én. A külföldi egyetem Film-, Zene- és Előadó-művészeti Karának dékánjait, Andrew Fryert és Noel Wittset, illetve az előadó-művészetek professzorait, Teresa Brayshaw-t és Hanna Bufferfieldet köszönthettük a veszprémi oktatók, Bús Éva és Sirató Ildikó egyetemi docensek társaságában.

Kezdeként Noel Witts előadását hallgathattuk meg, aki a Shakespeare-sonettek-ről beszélt, pontosabban azok homályos és bizonytalan keletkezéséről és háttéréről. Felhívta a figyelmünket arra, hogy a történelem során a sonettek egyszerű verseknek tekintették, amelyek általános állapotokat írnak le, és nem tartalmaznak semmiféle mögöttes tartalmat. Witts hangsúlyozta, hogy mind a százötvennégy alkotásban erősen érzékelhető, hogy az író egy személyhez írta műveit. Ha ebben a témában akarunk tovább kutatni, akkor nyilvánvalóan sok időt kell szentelni a sonettek értelmezésére. Külföldi előadónk két lényeges könyvet emelt ki, amelyeket előadása során elég sokszor használt: elsősorban Katherine Duncan Jones *Shakespeare's Sonnets*, illetve Don Paterson *Reading Shakespeare's Sonnets* című munkáit.

A 16. század végén pusztító pestisjárvány miatt Angliában bezárták a színházakat, és a feltételezések szerint a karrierje csúcsán lévő William Shakespeare Stan-fordba utazott, ahol megírta 154 sonettből álló gyűjteményét, azután pedig 1609-ben ki is adta. Ez mind csak szóbeszéd, viszont kétféle kérdés mindenképp megfogalmazódik: miért írta ezeket a verseket, illetve kinek? A művek között akadnak szép számmal szerelmi témájú, szenvedélyes írások is, amelyek alapján több felvetés is született azokkal kapcsolatban, hogy kinek íródtak a sorok.

Mr. Witts egy bizonyos William Harvey nevezetű grófról kezdett el beszélni. Sokan úgy vélik, hogy Shakespeare ennek a férfinak írta alkotásait, ami elég meglepő, hiszen Shakespeare-nek felesége és gyermekei voltak. Ezeket figyelembe véve pedig

nehéz elhinni, hogy a történelem egyik legismertebb drámaírója a férfiakhoz (is) vonzódott volna. Egy másik személy neve is felvetődött: Mary Fittoné, aki I. Erzsébet királynő udvarhölgye volt, őt pedig The Dark Lady (Sötét Hölgy) néven emlegetik. Természetesen itt is sok a bizonytalanság, főleg azért, mert a hölgy szóke hajú volt. Valószínűleg a gyűjtemény első felében íródott versek Mr. W. H.-hez szólhatnak, második fele pedig a The Dark Ladyhez.

Az egyszerű, hagyományos, tizennégy soros sonettek nagy népszerűségnek örvendtek az olaszoknál, franciáknál, azonban Angliában a 19. században, pontosabban Viktória királynő uralkodásának időszakában a Shakespeare-sonett olvasóinak óvatosnak kellett lennie. Viktória királynőről köztudott, hogy szigorú erkölcsi elveket vallott, ezért is volt kevés olvasója ebben az időszakban a gyűjteménynek, hiszen a királynő nem támogatta a szenvedélyes írásokat, amelyek sorai között lehetséges, hogy két férfi szerelme sejlik fel.

Mr. Witts előadásának végén beszélt a W. H. nevű magyar zenekarról, akik munkásságuk során a Shakespeare-sonettek zenésítik meg. A zenekar neve egyértelműen a titokzatos férfiről, William Harvey-re utal, akinek pontos személyéről ma is rengeteg vita folyik. A legelső előadás után inkább a sonettek megzenésítésére került a hangsúly. A további eseményekbe pedig próbáltuk minket minél jobban bevonni. Az előadások után különleges élményben lehetett részünk. A professzorokkal együtt dolgozhattuk fel a sonettek különböző formában, hogy közelebb kerüljünk az eredeti szöveghez és annak mondanivalójához. Először Sirató Ildikó tanárnő magya-

rul felolvasta Szabó Lőrinc fordításában a tizenkettedik sonettet, ezután Noel Witts olvasta fel az eredeti nyelven ugyanezt. Mr. Witts a felolvasások után érdeklődött, hogy mennyire volt más a két nyelven hallani ugyanazt a verset. Ennél a pontnál pedig szóba került a fordító feladata, hogy mennyire bánhat szabadon a fordításra váró szöveggel.

Próbáltuk egymás számára érthetőbbé tenni, és mindeközben valamilyen közös nevezőre hozni a műveket. Ez a közös nevező nem is lehetett más, mint ami az emberek között már évszázadok óta hidakat teremt: a zene. Andrew Fryer megzenésített sonettjei valóban tökéletes összhangban voltak Shakespeare soraival, mivel a dalok ritmikájának alapjául az angol nyelv természetes dallamát, ütemét vette. A kottákat kézhez kapva meg is született az összhang. Mindannyian együtt énekeltük Shakespeare sonettjeit, melyek így számunkra egy teljesen új dimenzióban jelentek meg. A nap zárásaként pedig valami egészen kivételes dologban vehettünk részt. Az összegyűlt magyar és kínai diákok az angol és magyar oktatókkal együtt mind előadtak egy-egy sonettet, mindegyikük a maga nyelvén, és hozzá közel álló előadásmódban. Fantasztikus volt hallani az ismert sorokat kínaiul, mandarinul, énekelve, szavalva, drámaként vagy éppen dudán játszva. Valóban összekovácsolt bennünket a művészet, amely így egy közös nyelven szól mindannyinkhoz, és megértettük, hogy a közös munka, az együttműködés a legfontosabb, és a művészet – legyen az zene, tánc vagy költészet – szeretete valóban összeköti az embereket.

Jakab Krisztina, Balla Anett

Író, aki megmaradt nőnek

Vathy Zsuzsa-élméket. A Pannon Egyetem Kultúraszervező Csoportjának a Veszprém Megyei Irodalomtörténeti Társasággal közös programja. Moderátor: Battyányi-Nagy Annamária. Veszprém, Pannon Egyetem, B épület, konferenciaközpont, 2017. május 10.

Az idén elhunyt Vathy Zsuzsára emlékeztek az egyetem és az irodalomtörténeti társaság rendezvényen, aki pápai születésű volt, és a Veszprémi Vegyipari Egyetem egykori hallgatója. Vegyész-mérnök szakot végzett, mégis íróként vált híressé. József Attila- és Márai-díjjal is elismerték írói tehetségét. A megemlékezésen olyanok beszéltek róla, akik szerették és ismerték őt: Ács Anna irodalomtörténész, Brassai Zoltán irodalmár, Paczolay Gyula nyugalmazott vegyész-mérnök, egyetemi docens, közmondáskutató, Papp Sándor professzor és Raffai István irodalmár.

Brassai Zoltán elmondta, hogy nagyon keveset tudunk Vathy Zsuzsáról, nem igazán ismerik őt, mégpedig azért, mert az író nő általában nem erőltette magát a sajtóra, nem kereste a feltűnést. Vegyész-mérnöki diplomát szerzett, azonban végül rájött, hogy nem az olaj érdekli, hanem az, aki az olajjal foglalkozik: az ember. Így újságíró lett belőle. Az újságírás nagyon jót tett neki, hiszen prózáíróként is megőrizte az eleven élet iránti érdeklődését, megszólaltatta az embereket – akár még színpadra is lehetne állítani írásait.

Emellett az is kiváló íróvá tette Vathy Zsuzsát, hogy jól tudta, hogy mi az, ami neki jól áll, ami megfelel az ő természetének. „Földhöz kötött realista vagyok” – idézte Brassai az író nő nyilatkozatát. Nemcsak érdekelték őt az emberek, hanem ismerte is őket. Írásaiban megjelenítette a nagyvárosok, kisvárosok utcáinak hétköznapi emberét, a munkásokat, a cigányokat. Brassai kiemelte, hogy Vathy Zsuzsa a nagy magyar női írókhoz hasonlóan női szemmel tudta nézni a világot, amit a férfiak nem tudnak, „az az író volt, aki megmaradt nőnek”.

Paczolay Gyula azt a korszakot mutatta be számunkra Vathy Zsuzsa életéből, amikor még nem vált író nővé. Fiatalkorában, mint azt megtudtuk, rendkívül tevékeny volt, hiszen járt kémia szakköre, zongorázni tanult, és számos versenyen vett részt különböző tárgyakból. Törést jelentett az életében, amikor jelentkezett az egyetemre. Mivel a jogász, ügyvéd és földekkel is foglalkozó apja szegény paraszt származású volt, így osztályidegennek számított. Kitűnő bizonyítványa volt, és „szerény magatartású”, mégsem vették fel az egyetemre, „túljelentkezés miatt” – vagyis a minisztérium nem engedte a felvételét. Emiatt elment dolgozni, és végül csak később 1959-ben kezdhetette meg tanulmányait.

Papp Sándor egykori tanáraként az egyetemi hallgató Vathy Zsuzsára emlékezett. Elmesélte, hogy az első benyomása az volt a „madárcsontú” lányról, hogy visszafogott, érzékeny és empatikus, viszont egyáltalán nem volt befelé forduló személyiségű. Ahogy később az írás területén, úgy a vegyész-mérnök szakon is kiválónak bizonyult: nemcsak az elméleti dolgokat tudta, hanem a laboratóriumi munkához is volt kezűgyessége. Bár Papp Sándor ekkor nem tapasztalta nála az íróvá válás jeleit, azok az alaptulajdonságok feltűntek neki, amelyek az irodalmi pályához kellenek. Akkoriban nem fogadták pozitívan az ilyen pályamódosításokat, Papp Sándor szerint Vathy Zsuzsa nagyon jól tette, hogy változtatott: „Letett

egy életművet az asztalra. Azt szokták mondani, hogy a legnagyobb művészet az életünkben az, ha egy olyan életpályát tudunk megvalósítani, ami tulajdonképpen a környezetünkbe is alapérvényű emberi értékeket sugároz ki. Azt hiszem, hogy ő ezt megtette.” Szerinte mérnöki tanulmányai is hasznos nyomot hagytak például a fegyelmeztségében. Az író nő 2014-ben átvehette Aranydiplomáját az egyetemen – ekkor találkozott vele utoljára személyesen.

Ács Anna egykori kedves ismerősként mesélt Vathy Zsuzsáról. Ugyanabban a gimnáziumban tanultak, s bár nem voltak rokonlelkek, találkozásaik emléket hagytak Annában. Az ő kedvencei Zsuzsától azok az írások, amelyekben gyerekkorát, családját dolgozta fel. „Ajándék volt az életben, hogy megismerhettem.” Végül Raffai István az Új Horizont főszerkesztőjeként és egykori újságíróként elevenítette fel emlékeit Vathy Zsuzsáról mint újságíróról.

Az est lezárásaként először Vathy Zsuzsa férje, Lázár Ervin verseit hallhattuk gitárral megzenésítve Berzevici Zoltán előadásában, ami meghitt, családias légkört teremtett a megemlékezésen, majd egy megható, érzelmes Vathy-szöveg, a *Reggel, este, vagy nap közben az utcán* felolvasása következett a *Szívrepestve* című könyvből. Számomra újszerű volt ennek az emlékestnek az élménye, hiszen még sosem hallottam híres irodalmi alakokról mesélni olyan személyeket, akik igazán ismerték őket. Kíváncsian érkeztem az estre, mert eddig, mint oly sokan, én sem hallottam Vathy Zsuzsáról. A nosztalgikus hangulatú beszélgetés, majd a *Szívrepestve* egy részlete elérte, hogy utánanézzek a műveinek. Nem lesz nehéz a dolgom, hiszen azt is megtudhattuk, hogy egyetemi könyvtárunkban is megtalálhatjuk az író nő számos könyvét.

Ágel Zita Krisztina

Születésnap koncert

A Gizella-napok záróeseményeként Veszprém hangverseny-látogató közönsége születésnap ajándékot kapott a 15 éves Gizella Női Kartól. Immár megszokott esemény, hogy a jubileumát ünneplő együttes ünnepi hangversenyt tart, ezzel publikumát ajándékozza meg, miközben saját maga is ünnepel. A koncertet a Megyeháza kiváló akusztikájú Szent István-teremben rendezték.

Minden előzetes szó nélkül Karai József *Új regősének* című kompozíciójával kezdődött a program, mely Nagy László *Adjon az Isten* című versére íródott. Ez volt a beköszönés, mely megelőlegezte a koncert hangulatát.

Az esemény családi jellegét jól jellemezte, hogy a műsorvezető szerepét az énekkar egyik tagjának férje, Asztalos István vállalta magára. Összefoglalta a kórus történetét, közben pedig a kivetítőn képeket láthattunk fellépésekről, egyéb eseményekről, melyek bepillantást engedtek a kórus mindennapi életébe, összefoglalva az elmúlt másfél évtizedet. A műsor további részében is nagyon kedves, személyes hangon konferált.

A kóruszenét kedvelők számára csemege a női kari hangzás. Ritkán részesülünk benne, hiszen a Gizella kórus a megyeszékhely egyetlen női kara.

A jubileumi est műsorát a továbbiakban egyházi művekből válogatta a karnagy. Először Mendelssohn három motettájából a *Laudate pueri* hangzott el, Molnár Orsolya zongorakíséretével. A dicsőítő zsoltár szövege Mendelssohn megfogalmazásában lendületes, nagyon jól énekelhető és élvezetes a hallgatónak is.

Számomra az est legizgalmasabb produkciója Nancy Telfer kanadai kortárs zeneszerző *Missa brevis* volt. Különleges hangzásvilágú kompozíció, melyet élvezetes hallgatni, megragadja az értelmet, és lelki táplálékot is ad. A kórus bravúrosan oldotta meg a nem mindennapi feladatot, hiszen kortárs művet énekelni mindig nagy kihívás. Örülök, hogy hallhattam előadásukban a kompozíciót.

Az operakomponálástól korán visszavonult Rossini 1844-ben Párizsban írta három vallásos kórusműből álló ciklikus művét, *Hit*,

Remény, Szeretet címmel. Vérbő dallamosság, az olasz *bel canto* világa jellemzi a művet, amelyet Molnár Orsolya avatott zongorakíséretével hallhattuk.

Borbásné Gazdag Gabriella karnagy jó barátságban és szakmai kapcsolatban áll Aba-Nagy Zsuzsanna hárfaművésznővel, ennek eddigi koncertjeiken is hallhattuk tanújelét. A mostani alkalommal Benjamin Britten *Ceremony of Carols* című töbttételes kompozíciójában kísérte a kórust. Szólót Kohári Bernadett és Kis Dóra énekelt.

Az ünnepi alkalom nem lett volna teljes köszöntők nélkül. A koncert bevezető műve után Brányi Mária alpolgármester és Hegyeshalmi László, a Művészetek Háza – a Gizella kórus „gazdája” – igazgatójának üdvözlőjét hallhattuk.

Az este műsora keretes szerkezetű lett, a köszöntő műsorszám párvaként ismét Karai-mű, a *Sárközi karikázó* zárta az estét, ám ekkor már színpadra álltak a régi kórustársak, hogy közösen búcsúzhassanak a jól sikerült este után. Köszönjük „Gizellák”!

Rostetterné Nagy Rita

Moziélmény a lombok alatt

Gizella-napok 2017. Szabadtéri filmvetítések a Színházkertben május 9–13-ig.

Szervező: Veszprémi Programiroda Kft.

Már a múlt évben is része volt a Gizella-napi rendezvénysorozatnak a színházkeri szabadtéri filmvetítés, a rendezők szándéka szerint azért, hogy az egykor népszerű kertmozi helyszínt a megszűnése óta felnövekvő generációk is megismerhessék, és ízelítőt kaphassanak a szabadtéri mozizás élményéből.

Pár évtizede nagyobb városokban, népszerű üdülőhelyeken, végig a Balaton-parton rendre megtalálhattuk a szabadtéri mozikat. A kertmozi fogalma összenőtt a nyaralással, nem telhetett el valamirevaló üdülés anélkül, hogy a szabadtéri mozit esténként célba ne vette volna a család. Szúnyogok, szúnyogirtó, plédek, fénycsóvában röpdöső rovarhadsereg, a vászon előtt átsuhanó denevér – mind-mind a kertmoziélmény része. Tartotta is magát derekasan az ágazat, a neki rendelt, szűkre szabott, alig három hónapos szezonok idején, míg a digitális technika terjedése meg nem roppantotta e kedves, nosztalgikus mozihálózatot. Egyre kevesebb film volt elérhető a hagyományos 35 mm-es vetítőgépekkel rendelkező moziknak, a digitális átállás pedig 10-20 milliós költség. Megtizedelődtek a valaha virágzó kertmozik, ám az utóbbi években újra éledzik a műfaj, egyre több helyen nyitnak újra, újulnak meg az egykor népszerű nyári vetítőhelyek, a filmbarátok nagy öröme.

Örömmel vették birtokba a veszprémiek is a Gizella-napok idején a színházkeri kialakított szabadtéri mozit, ahol idén a tavalyinál gazdagabb kínálattal álltak elő a szervezők: öt estén át napi két filmmel várták a nézőket. A helyszínt a színházkeri fáira tekint hangulatos fényfüzerek rajzolták körül. Az első vetítések 19 órakor kezdődtek. Naplemente előtt szabadtéri vetítés? – vetődik fel a kérdés. A technika fejlődésének köszönhetően már ez is kiváló képmínőséggel lehetséges. A „vászon” ugyanis egy kültéri ledfal volt, mely nemcsak világosban, de még esőben is használható. (Tavaly próbára is tették ezt a funkciót, a *Saul fia* című filmet az elszánt moziarajongók esernyők alól nézték a májusi esőben.) A korai időpontban így nem a lemenő nap sugarai, sokkal inkább az erős forgalom, különösen a közeli buszmegállóba érkező buszok zaja tette próbára a technikát, de a filmek szerelmesei ezt talán észre sem vették. Hiszen a legfontosabb, a filmélmény adott volt.

A gazdag kínálat műfaji változatosságot, kultuszfilmek újravetítését, régi és új magyar filmek műsorra tűzését jelentette. Igényesen választottak a szervezők, céljuknak megfelelően elsősorban a

fiatalabb korosztályra gondolván. A sorozat nyitófilmje a drogfüggő tanár alakításáért Ryan Goslingnak Oscar-jelölést hozó, 2006-os *Fél Nelson* című film volt. Kultuszfilm, csakúgy, mint Jim Jarmusch *Halhatatlan szeretők* című vámpírfilmje. A *Férfiak és csirkék* dán fekete komédia és az *Olli Mäkki legboldogabb napja* című alkotások az északi filmművészet kedvelőit ültették a vászon elé, míg Paolo Sorrentino Európa Filmdíjas *Ifjúság* című alkotása az elmélkedőbb hangulatok kedvelőinek volt nagyszerű moziélmény. A magyar filmek válogatása is ötletes volt – s milyen jó, hogy egyre bőségesebb a kínálat! Újranezhetők az érdeklődők Török Ferenc legendás diplomafilmjét, az érettségizőkről szóló, 2001-ben készült *Moszkva teret*. Műsorra került Till Attilától a sok fesztiválon díjazott *Tiszta szívvel* és Hajdu Szabolcs *Ernellék Farkaséknál* című, a harmincasok útkeresését bemutató „minimálja”. S még két magyar film szerepelt a kínálatban: a Wellhello zenei formáció dalaira 2016-ban készült *#sohavégetnemérés* szkeccsfilm, mely a Magyar Filmhét közönségdíjasa volt, és amint azt Csepeli Máté szervező elmondta, a veszprémi fiatalok is ezt a filmet tüntették ki legnagyobb számban érdeklődésükkel. A sorozatot a részben Veszprémben, veszprémi-ekkel készült *Szeretföld* zárta, Buvári Tamás rendezővel, alkotókkal, vetítést követő beszélgetéssel.

A hóbertosan hideg májusi időjárás sem riasztotta el a moziarajongókat a szabadtéri mozizástól, s jó dolog, hogy újabb mozaikkal gyarapodott a Gizella-napok rendezvénysorozata. Az ideiglenes kertmozi vendégváró, hívogató arcát mutatta a színházkeri, s bizonyára sokan várják kíváncsian, mikor mozizhatnak újra az árnyas fák alatt!

Farkasné Molnár Csilla

Spirituális hasítódás

Sós Gergő *Monoton/Monokrom* című kiállítása. Veszprém, Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Magtár, 2017. március 10. – május 30.

Séd, 2016. nyár, 18-19. old.

Azzal kell kezdenünk – mintegy a *Semiotext/e/* amerikai független kiadó vezetőjét, az anarchista filozófus Sylvère Lotringert parafrazálva –, hogy bár Jean Baudrillard szerint a kortárs művészet elvesztette autonóm státusát, az 1960-as évek pszichedelikus forradalmában újra feltalált asszaszin jelmondat, a „nothing is true, everything is permitted” (a mi szövegkörnyezetünkben: „semmi sem abszolút valóság, de minden lehetséges”) értelmében minden értékeremtés művészetfunkciójává válhat, amely a műtárgy dematerializációjához vezet. A „transzesztétizálódott” társadalomban az autonómiáját veszített művészet „a bármi műalkotás lehet” (értékeremtő) mechanizmusán keresztül mégis újramaterializálódik. Ez a re-materializáció azonban már a kapitalizmus „költészetével” (Guy Debord), a reklám-média-manipuláció elidegenedettségen kívül esik, a közvetítődség során a művész mint médium által előhívott belső valóság válik anyagivá, megfoghatóvá.

Ma már látjuk, a 21. század elején, hogy az egyetlen, mindent átható globális mitológia a média, a mítosz pedig a kód betegség, ideológiai „vírus”; és mindezek következményeit tehetetlenül elszenvedve nekünk is közünk van a spektakuláris civilizáció mély, nem szűnő társadalmi és gazdasági válságához. A kapitalizmus által szuggesztív munka-fogyasztás-halál életperspektíva helyett a művész megfosztja a műalkotást annak árujellegétől, nehezen megfoghatóvá, installációvá, komplex rendszerré, (gondolati és tárgyi) elemek sokaságából álló, a „belső tájakat” a valóságra rávetítő modellé teszi.

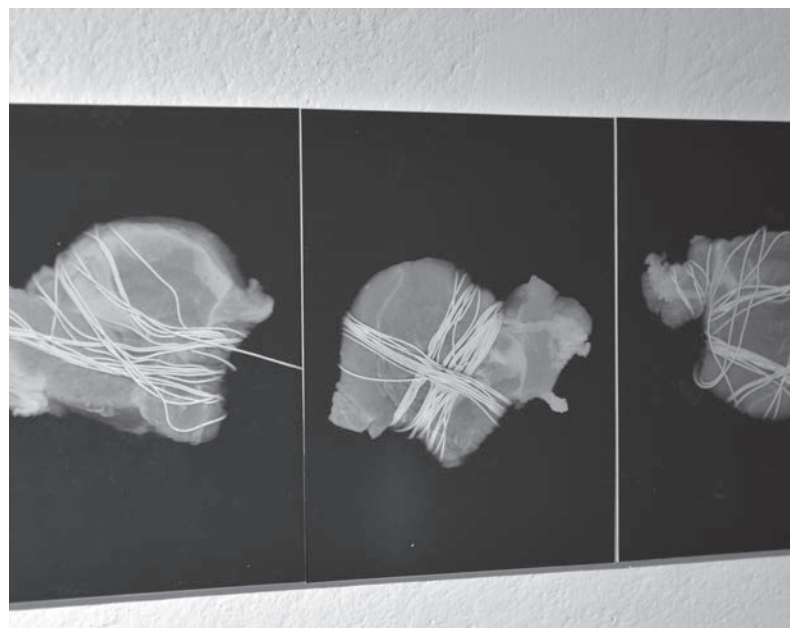
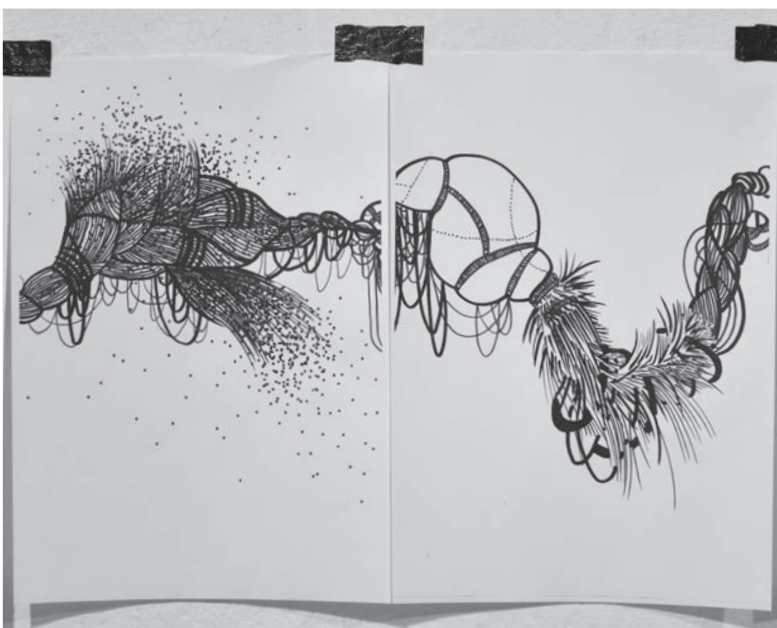
Sós Gergő *Monoton/Monokrom* című kiállítása rituális módszer ennek a transzformációnak a végrehajtására, az audiovizuális és a vizuális repetitív minimalizmus által az elmélyedés befelé vezető útjának kijelölése, amely – a kiállításon hallható elektronikus drone-zene segítségével – egyúttal átlépés a mérhe-

tő, hétköznapi időből, amely „telik”, a tartamot alkotó szubjektív (művészi) időbe, amelyet „megélünk”. Ez a kettősség, *spirituális hasítódás* már eleve a kiállítótér két szintjének speciális kihasználásában megjelenik. A földszinten végighullámszik a printeken a kézzel rajzolt grafikus kotta, a belső történések „alternatív notációjaként”, ahol a kitartott hosszú hangok, a hurkok (loopok) ismétlődnek, megsokszorozódnak, eltüntetve hagyományos teret és időt, mintegy textúrává változtatva azt. Itt látható egy videó a veszprémi erdei kilátóról és hallható a kilátó fémszerkezetének zőrej-ambient zenévé komponált, loopolt, ipusztriális zenét idéző hangja (amely felvételen a természetes hangkörnyezetbe illeszkedve a szerző játszik). A másik videón Sós Gergő *Monoton/Monokrom* című, lo-fi DIY elektronikával készült digitális ambient- és drone-zenei lemezének hangjai a bakonyi erdő fái-ról készült nyers minőségű (fekete-fehér) képeivel kapcsolódnak össze. (A kiállított műtárgyak kifejezetten olcsó anyagokból készültek: fénymásolt lapok, hungarocell stb.) A harmadik objekt: a tér közepén egy preparált elektromos basszusgítár húrjának végtelenített rezgése által keltett hangmú hallható. Az emeleti térben pedig teljes sötétségben egy bezárt sátor lett felállítva, amelynek belsejében egy pislákoló led van, s ahonnan a művész *Between Fear and Hope* című drone-műve hallható. Ugyanitt tizenhat szkenelt, kötözött hús képe látszik, amelyet egy tizehat-szor felhangzó torokének-üvöltés kísért. Ezen hatások alapja már nem is annyira a drone-zene néhány nagy vállaltan megidézett alkotójának – La Monte Young, Phill Niblock és mások – inspirációjából született zaj-ambientalizmus jelenik meg, hanem a crust punk ének és üvöltés nyomán született költői nyersesség. Valami olyasmi, aminek a hagyománya Európában a (fotó)akcionista Rudolf Schwarzkoglerig, Hajas Tiborig vagy éppen John Duncanig, Ázsiában pedig a japán shibari kötözéses művészetig és a bondage pornóig nyúlik vissza. A kapitalista totalitarizmus, a folytonos válságban lévő, az embercsoportokat és a családot mind inkább atomizáló fogyasztói és egyúttal virtualizálódó tár-

sadalom a „húskorbácsolt”, szenvedő testet mint a kiüresedés végső állapotát jeleníti meg. Akárcsak a természeti környezetben lévő mesterséges építmény ipari hangjai vagy éppen a (stresszes) „szorongások sátra” a (nyugalmat megtestesítő) erdőben is ezt teszik – gyógyító, transzformáló céllal. Ez valami olyasmi alkimista művelet, amelyet az underground filmes és polihisztor Alejandro Jodorowsky már az 1970-es években pszichomágikus művészetnek nevezett. A nézőnek előbb meg kell mutatni a sötét, nyomasztó és riasztó mélységeket ahhoz, hogy a lehetséges végső katarzis után megváltozva, más emberként jöjjön ki a moziból.

Sós Gergő monokrómjá és monotonitása egyfajta mantra-va-rázslás, a világ kettősségének, a valóság hasítós paradoxonának – mint az ipusztrialitás a természetben, a durva zaj és a harmónia összefonódása, a primitivizmus és az érthetetlen (elidegenítő) ösz-szetettségg, a direkt rosszabb minőségű tárgyak, képek és a kognitív gazdagság, az *(elveszett) természet és a technikai-emberi világ ellentmondásos együttélésének, absurdumának spirituális megélése és a belső világ közvetlen kivetítésének is elgondolkodtató megjelenítése. Szándék, felkiáltójel, manifesztum, ami a – Hakim Bey kifejezé-sével élve – a paleolitikumba való visszatérésünket sürgeti. Összes eddigi tudásunk megtartásával kellene kilépnünk a mából, és vissz-
szatérnünk a kőkorszakba, vissza a természetbe. Ámde lehetséges-e ez még egyáltalán?*

Sörös Zsolt

Human error

A Tánc Fesztiválja. XIX. Országos Kortárs Összművészeti Találkozó. Veszprém, Pannon Várszínház, Hangvilla; Veszprémi Petőfi Színház, Játékszín, 2017. május 24–28.

Minden évben nagyon várom A Tánc Fesztiválját, ugyanakkor kénytelen vagyok szembesülni vele, hogy képtelenség mindent megnézni, holott a program tele van kihagyhatatlan előadókkal, akik nemcsak a hazai kortárs szcénán, de európai kontextusban is fontosak. A magyarok a kortárs táncban tényleg jól teljesítenek.

Séd, 2015. nyár, 42-50. old.

Séd, 2016. ősz, 4-6. old.

Mit is értünk a kortárs tánc fogalma alatt? Ez az igen heterogén és absztrakt kifejezés állandó átfogalmazás, redefiniálás alatt áll, de ami mégis közös ezekben az egymástól nagyon eltérő, mozgásszínházinak is nevezett produkciókban, hogy például fontosabb az, ahogyan a táncos, a koreográfus gondolkodik, mint a kivitelezés technikai színvonala. Bár ez sem mindig igaz, hiszen vannak köztük

perfekcionistaik. Annyi bizonyos, hogy a kortárs tánc abszolút nyitott az összes többi művészeti forma felé, különösen szabadon használja a vizuális művészetek eszközeit, ember legyen a talpán, aki eldönti egy-egy happening, performansz táncszínházi avagy képzőművészeti megnyilvánulás-e. Minden érzékszerv felől támad ez a műfaj, többek között ezért is szeretem.

Jellemző rá továbbá a lázadás az elfogadott esztétikai klisék és a társadalmi normák ellen, így aztán az esztétikai mellett az etikai dimenzió is fontossá válik. Ezek a párszereplős, sokszor csak egyszemélyes társulatok folyamatos létbizonytalanságban dolgoznak, mint ahogy az alternatív és a szubkultúrák alkotói általában. De ez a szegénység egyben óriási szabadságot is ad nekik. A kortárs táncművészet valóban a szabadság és a test végtelen lehetőségeinek a művészete. Én úgy érzem, hogy a lényünk és a létezésünk legizgalmasabb, legprovokatívabb és leginfantilisabb kifejezése, sokszor az intellektuális mélység sem kizárt. A test vad energiáit szabadítja fel, a legsötétebb titkainkat hozza felszínre. Minél eredetibb világlátással, minél erősebb személyiséggel a középpontban, annál inkább szíven üt. Engem legalábbis. Ezen a sorrendben 19. veszprémi összművészeti fesztiválon a Forte Társulat Bartók 5. vonósnegyesén, a Közép-Európa Táncszínház Bartók-Sztravinszkij-estjén és Fehér Ferenc *Imágóján* éreztem ezt a bizsergést.

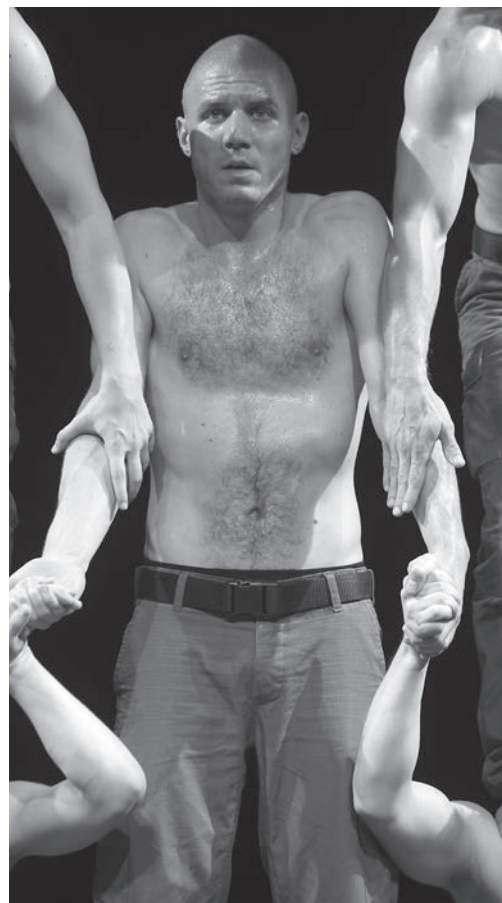
Fehér Ferencet méltán emlegetik a „hazai kortárs táncszcéna egyik legkellendőbb exportcikként”, elképesztő, amit a testével művel, egyszerre hideglelés és vicces, provokatív és sokkoló látvány. Garan-

áltan agyoncsap minden beidegződést, miközben rögeszmésen az emberi természet megoldhatatlan kérdéseivel szembesít. Az imágó a biológiában „teljesen kifejlődött, nemzőképes szárnyas rovar”. Ugyanakkor Fehér Ferenc interpretációjában ennél sokkal szélesebb asszociációs körben mozog a produkció. Az organikus és mechanikus, csetlő-botló, idéttlen, animális mozdulatok összekapcsolásával valami félelmetes konstrukció születik meg a szemünk előtt: a „fejetlen” embergép? De lehet, hogy inkább örökös bomló és örökös épülő animális rendről kellene beszélnünk, amely egyben angyali és démoni, nyomorult és isteni is. Mint valami infantilis démon, kikel a bábból, megfeszíti az izmait, délcegen körbejár és harcra kész. Az izmok táncát látjuk, nem megjelenít és érzékeltet, hanem konkrétan pillanatonként összeomlik és felépül szó szerint. Szabadon használja a pantomimtechnikát, de a némafilm ikonográfiáját is. Charlie Chaplin is eszembe jut róla, ahogy fekete kalapjában, sétatálcával a kezében, esetlenül próbálja összerakni a testét, harmonizálni a mozdulatait. De a Párizsban híressé vált szerb festő, Vladimir Veličković fej nélkül futó atléta is felidézik bennem a jelenetek, amikor nekivetközve, iszonyatos erőfeszítéssel mozgósítja energiáit a táncos, hogy végtére is megszülessen, összeálljon a teste, hogy létrehozza magát. A kezdet (és egyben a vég) metafizikai élménye. Annyi bizonyos, hogy a mű képi és jelentésbeli fundamentuma valamiféle örökkön-örökké ismétlődő kozmikus folyamatokba illeszkedik, ezt a hangsúlyosan repetitív, vontatott ütemű zene is aláhúzza.

Kozmikus folyamatok, az emberi természet örültsége áll a középpontjában a Forte Társulat és a Közép-Európa Táncszínház előadásának is. *Human error*. Emberi hiba. Valami nagyon el lett rontva bennünk. Valami kiismerhetetlen ősi

rend mozgat bennünket, hódításra, vérengzésre, behódolásra vagyunk bekódolva? Nincs mit tenni, hiába is lázadunk ellene, hiába csapkodjuk magunkat a falhoz, hiába dobáljuk meg kövel, ami az utunkba kerül, az élet akkor is nyomasztó újrakedések sorozata. Az öngyilkos lázadás nem segít a teremtés rémekkel teli és vigasztalan rendjével szemben. Rend és anarchia, a két pólus, amelyek átfogják a mindenséget. Az ember e két pólus között egyetemes kiszolgáltatottságban él, elegendő csak az ösztöneinkre gondolni, de a társadalmi helyzetünket is említhetjük. Hol az egzaltált hit, hol a lázadás, hol az apokaliptikus vizionálás, hol a szerelem, a csalódás, az uralkodni vágyás, a gyilkos ösztön mozgat bennünket. Vagy éppen szétesünk. Halász Gábor és Kun Attila Bartók és Sztravinszkij zenéjére készült koreográfiájának a középpontjában a hübrisz (góg, elbizakodottság) áll. Az ember, aki azt hiszi, versenyre kelhet az istenekkel. És miért ne, hiszen tehetséges! Zseniálisan bontja ki a tánc a tehetség természetének kettősségét: áldás, ugyanakkor átok, hiszen megszállottá tesz, nem hagy nyugodni. Az est második része, Sztravinszkij *Tavaszi áldozat* című zeneműve által inspirált tánc színpadiasabb, vadabb Bartók IV. vonósnegyesénél, széle-

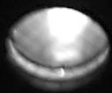

sebb gesztusokkal dolgozik. Mágikus zene, iszonyú öröm és bánat, iszonyú előérzet bujkál benne. A mitikus történet szereplői itt sodródnak az örök pusztulásban, álmik, szerelmeik sorra kudarcba fulladnak, vakon szétzúzódnak, már csak valami csodában, megváltóban hisznek, aki kivезeti őket innen. Igazából ők maguk is érzik, hogy nincs menekvés, csak kisebb-nagyobb nekibuzdulások vannak, amikor föl tudják tornászni magukat kissé, hirtelen megteleve valamiféle hittel. A megváltó is hamis. A sorsnak valamiféle ismeretlen törvény szab logikát, meg kell történnie a fellángolásnak, majd a romlásnak, a reményfosztottságnak. A szereplőket az ösztöneik mozgatják, tudatuk mélyén valamiféle fatalizmus az ősidőktől fogva napjainkig. Ezt tényleg nem lehet megrendülés nélkül nézni, annak ellenére, hogy engem zavar, ahogyan „megágyaznak” például a „fogyasztói társadalom szemétdombjának”, ahova patogatott kukoricát dobálnak, vagy ahogy jelzészzerűen köveket hoznak be a táncosok a „folyópartra”, és egy dézsába érintve a kezüket, megmossák az arcukat, minekutána egyszer csak valóban kövekként kezdik dobálni ezeket a rekvizitumokat. Egy gondosan kijelölt „barikádra” zúdítanak kőzáport. De ezek valahogy nagyon kicsinyes megoldások az egész koreográfia nagy formátumához képest.

Az ösztönei által fogva tartott ember érdeklő Horváth Csaba koreográfust is, akinek minden előadása esemény, mert új poétikát hoz. Hosszú utat járt be táncosként is, mindig a lényegre keresve. Így jutott el a totális színházhoz, amelyben minden lehetséges, amennyiben a művészi igazságot szolgálja. Ahogyan csak a legkiválóbb zenészek képesek előadni Bartók 5. vonósnégyesét, Horváth Csabánál is csak a legkiválóbbak táncolhatnak. Öt férfi: Fehér László, Horkay Barnabás, Krisztik Csaba, Nagy Norbert és Widder Kristóf. Micsoda meredek ötlet: katonák a koreográfia szereplői. Harcra készülők, gyakorlatozó katonák, terepszínű nadrágban, meztelen felsőtesttel. Olyanok, mint a robotok, feszes virtuozitással mozognak, beszédes egységben a zenével, annak sajátos humorát is jól érzékeltetve. A legjobb példa erre, amikor egyszer csak lágy „karikázóra” válnak a marcona férfiak, ami tipikus női tánc, ellenállhatatlanul nevetésre ingerelve a nézőket. Az est második részének is valamiféle igazságkeresés a témája: mozgás, gesztusok általi történetmondás, az igazságkeresés jegyében. Megkockáztatom, hogy a helyes „beszéd” útjának a keresése maga a tárgy. A folytatásban Bartók *Concertóját* kelti életre a Forte Társulat, itt is a zenével, zenészekkel szoros egységben. Ezúttal is furcsa szereplésben: fekete fürdőruhában és kötényben, nagy traktorgumival küzdve lépnek színre. Ezek a kerekek mindenkit eltipornak, azok is alájuk kerülnek, akik az előbb még hősiességben feszítettek rajtuk. A hatalom szimbólumai? Bartók is messzire menekült előlük. De van-e hely a Földön, ahol az ember biztonságban lehet tőlük?

Bartuc Gabriella

Ahogy Illyés Gyula mondja,
új Tanszéki Vendéglőzöke, meg-
mondom, ki vagy – így új hat,
Vándor, a lovathárban
ide – és így tovább, és így tovább,

Esterházy Péter
2008. 11. 28.

Esterházy Péter (1950–2016) bejegyzése a Pannon Egyetem MFTK Magyar Irodalomtudományi Tanszékének emlékkönyvében, aki a Trialógusok beszélgetéssorozat vendége volt 2008. február 28-án. Esterházy Péter 2016. május 2-i utolsó veszprémi fellépéséről a Séd 2016. nyári számában írtunk.